

SISUKORD

nr 5/2005

Toimetuse veerg

Taimi Tulva.....2

Laste toimetulek

Walesi kogemus: suurim saavutus on laste suurem sõnaõigus

Catrina Williams.....4

Lapse ülalpidamise hind

Ene-Margit Tiit.....7

Metoodika kasutamisvõimalusi

Signe Kaplan.....15

Kohalikud laste- ja peretoetused Eestis 2003. aastal

Aleksander Aidarov.....39

Vanemapuhkus ja lastetoetused kuni 3-aastaste lastega peredele

Euroopa riikides (2)

Mare Ainsaar, Helina Riisalu.....45

Hoolekanne

Hooldus peab vastama vajadustele

Maris Knuut.....28

Hoolekandeteenuste finantseerimismudel

Gert Schultz.....31

Sotsiaaltöö koolis

Kaks vaatenurka koolisotsiaaltööle

Merle Linno.....17

Koolisotsiaaltöö – uus ja arenev

Marge Aaslaid.....22

Mentorlus – parema homse nimel

Kerttu Sikka.....24

Ohvriabi

Riiklike ohvriabitöötajate esimesed töötulemused

Anu Rannaveski.....33

Väikese abi ja toe korral suudab inimene paljugi

Katrin Paukson.....34

Lähisuhtevägivallast tugirühma juhi silme läbi

Ilona Veike.....36

Sotsiaaltöö tervishoius

India meeste seksuaal- ja reproduktiivtervis

Surinder Jaswal.....49

Sündmus/info

Kuldses Tartus kuldsed mõtted

Maris Saar.....3

Rahvusvaheline konverents "Puudega laps ja perekond"

Tiina Stelmach, Tiina Talvik.....54

Puudega noorte suvelaager Tallinnas

Merike Merirand, Ingrid Joosep.....57

Rahvusvahelisse programmi oodatakse uusi osalejaid

Leonardo otsib Supermani.....59

Eesti sotsiaaltöö III kongress.....60

Kirjandus.....62

Kokkuvõte

Vene ja inglise keeles.....63–64

Kõik on seotud kõigega

Sotsiaaltöö eriala ja sotsiaaltöötaja amet Eestis on väljumas teismeliseeast. Eriala loomine ning väljaarendamine 1990ndate algusest kuni tänaseni on olnud pingeline, kuid innovaatiline ning huvitav. Uue eriala kujunemisel on finantsraskuste kõrval tähtsuse omandanud koolitatud ja missioonitundega sotsiaaltöötajad, keda võib pidada väärtuslikuks sotsiaalseks kapitaliks.

Abi ja toetuse vajadus diferentseerub kiiresti. Seetõttu on rohkesti sihtgrupe, kellega ja kelle jaoks asjatundjad töötavad. Põhimõtteliselt võivad kõik inimesed olla sotsiaaltöö kliendid, kuna igaüks võib mingil eluhetkel osutada potentsiaalseks abi-vajajaks. Elame heitlikus ja vastuolulises ühiskonnas, kus elu põhiväärtused on kõikuma löönud ja eetilise kriisi süvenemas.

Sotsiaaltöö tähtsustab kahte olulist põhiväärtust: inimväärikus ning sotsiaalne õiglus. Inimeste vajadusi märkavad kõige täpsemalt sotsiaaltöötajad. Nende hääl võiks olla veelgi kuuldamavam, selgitamaks ühiskonna valupunkte ja vajadust osutada tähelepanu sotsiaaltöötajate keerukale tööle.

Ametipädevuse keskne nõue ongi sotsiaaltöötaja võime erksalt reageerida muutustele. Sotsiaaltöötajal on täita võtmeroll mitte üksnes aitajana, vaid ka uue mõtteviisi kujundajana. See seisneb hoolivas suhtumises kõigesse, mis meie ümber toimub. Sotsiaaltöö on stressi tekitav ja läbipõlemist soodustav, mistõttu peame mõtlema oma tervise säätmisele ja hingerahu hoidmisele.

Akadeemilises koolituses on tihedalt põimunud erialane õpe, uurimistöö ja praktika. Sotsiaaltööteadus loob eeldused uuriva sotsiaaltöötaja ja areneva sotsiaaltöö kujunemiseks, aga ka praktika mõtestamiseks ning sotsiaalsete protsesside analüüsiks. Sotsiaaltöös on edukad vaid koostöövõimelised, hea erialase kompetentsusega suhtlusnõtked isiksused. Soovin kõigile sotsiaaltöötajatele jätkuva enesetäiustumispüüde kõrval südameharidust, aega sisukaks harrastustegevuseks ning rõõmu lähedastest.

Ja veel. Tänan meeldiva koostöö eest kõiki Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö eriala vilistlasi ning loodan, et teie tänuväärset tööd märgatakse ning tunnustatakse.

Teie
Taimi Tulva

Kuldses Tartus kuldsed mõtted

Maris Saar

Eesti esimese hoolekandeseaduse 80. aastapäeva ja kehtiva hoolekandeseaduse 10. aastapäeva tähistamiseks korraldasid sotsiaalministeerium, Tartu Ülikool ja Tartu linnavalitsus rahvusvahelise konverentsi "**80 aastat organiseeritud hoolekannet Eestis – minevikukogemused ja tulevikuootused**". 6.–7. oktoobril oli Tartusse konverentsist osa saama tulnud rohkem kui 200 inimest.

Konverentsi esimesel päeval tõi minister **Jaak Aab** tänase Eesti sotsiaaltöö kitsaskohtadena välja muuhulgas kohalike omavalitsuste ebaühtlase suutlikkuse, abi kättesaadavuse regionaalsed erinevused, uued ja keerukamad kliendirühmad, sotsiaaltöötajate kasvava vajaduse tööpõllul. Tulevikusuundadeks on kohalike omavalitsuste jätkuv tugevdamine, võimaluste loomine uute sotsiaaltöötajate tööle võtmiseks ja neile mõistliku palga maksimine; sektoritevaheline koostöö ja sõltumata asukohast samal tasemel teenuste pakkumine. TÜ sotsiaalpoliitika dotsent **Jüri Kõre** sõnul on üheks täheks, mille põhjal Eesti hoolekande taset hinnata, 1925.a hoolekandeseadus. Heites pilgu 80 aasta tagusele olukorrale, näeme, et juba sel ajal olid hoolekande korraldamise põhimõtted kokku lepitud, selged ja nüüdisaegsed, omavalitsus aga tänasest mitmekesisem ja tema kompetents ulatuslikum. Võrdluse teiste riikidega esitasid Soome STAKES'i heaolu-uuringute töörühma juhataja **Mikko Kautto**, prof **Dagmar Kutsar** Eestist, prof **Friedrich W. Seibel** (pildil) Saksamaalt, Euroopa Sotsiaalvõrgustiku juht **John Halloran** Suurbritanniast ja **Gun-Britt Trydegård** Stockholmist. Vaadates Eesti sotsiaaltööd Euroopa sotsiaaltöö taustal, ilmnevad ühised tendentsid: ühiskond muutub multikultuursemaks, sotsiaaltööle avaldavad mõju demograafilised protsessid, sh muutused perekonna struktuuris. Sotsiaalkaitsekulude kasvu aeglustab majandushuvid eelis-

Foto: Marko Leht

tamine, samas kasvavad ühiskonna ootused sotsiaaltöö suhtes. Nendes oludes tuleb sotsiaalteenuste kvaliteedi parandamiseks luua partnerlusi MTÜ-de ja äriühingutega ja pöörata erilist tähelepanu ühiskonna kõige haavatavamate liikmete kaitsesele.

Konverentsi teine päev koosnes töötubadest: **Juhtumikorraldus ja juhtumitöökogemused ja probleemid** – vaadeldi juhtumi lahendamise võimalusi sotsiaaltöö eri valdkondades, jagati kogemusi juhtumipõhisest tööst omavalitsustes, kriminaalhoolduses, tervishoius jt valdkondades.

Sotsiaaltöötaja roll sotsiaaltöö arendamisel – töötoa käsitleti sotsiaaltöö teoreetilisi lähtekohti ja nende seoseid praktilise sotsiaaltööga, sotsiaaltöö väärtusi, sotsiaaltöö uurimuste rolli igapäevatöö mõtestamisel.

Erinevad tasandid sotsiaalteenuste osutajana ja pakkujatena – räägiti sellest, mis vahe on kohustustel ja õigustel, millised on KOV võimalused ja valmidus talle delegeeritud ülesannete täitmisel, kuidas peaks toimima koostöö erinevate tasandite vahel, milline on strateegilise planeerimise vajadus.

Perekonnasotsiaaltöö ja perehooldus – pole üht ilma teiseta – kuidas tulevad Eesti pered toime tavapärase perekondlike kohustustega ja millist abi võiks selles pakkuda perekonnasotsiaaltöö; kas ja millist välist abi vajab erivajadustega liiget hooldav perekond; missugune peab olema perekonnasotsiaaltöötaja ettevalmistus.

Ettekannete kokkuvõtteid saab lugeda veebileheküljelt www.so.ut.ee/spol.

19.-22. toimus Tallinnas lastekaitseorganisatsioonide juhte ühendava Rahvusvahelise Lastekaitse Foorumi (IFCW) XVI aastakonverents teemal "Lapsed vaesuses". Konverentsil teadvustati laste vaesusega seonduvaid ning vaesusest tulenevaid mitmetahulisi probleeme. Tuginedes hea praktika näide-tele arutleti, kuidas ühendada vaesuse leevendamiseks ja laste huvide kaitseks riiklikud tegevuskavad, poliitiline tahe ja ressursid. Ettekannete slaidid leiab Lastekaitse Liidu kodulehel www.lastekaitseliit.ee.

Walesi kogemus: suurim saavutus on laste suurem sõnaõigus

Intervjuu lastekaitseorganisatsiooni Lapsed Walesis tegevjuhi **Catriona Willams**'iga

Nii Walesis kui Eestis on laste vaesus küllaltki kõrge. Mis on selle probleemi tagamaad Walesis?

Suurbritannias kasvas laste vaesus kuni 90ndate alguseni. Kuigi ametlik statistika kajastab eelkõige sissetulekuvaesust, vaatleme vaesuse kolme aspekti: rahapuudus, piiratud juurdepääs teenustele ja piiratud võimalused osaleda ühiskondlikus elus. Arenenud riikidele on iseloomulik, et inimene on vaene võrreldes teistega: laste vaesus võib tähendada võimaluste puudumist osaleda kooliekskursioonil, osta koolivorm või koolis pakutavat lõunat. Lõuna-Walesis oli kunagi 72 söekaevandust, igaihes 700 töökohta. Thatcheri ajal pandi enamus neist väga lühikese aja jooksul kinni. Selles piirkonnas on tööpuudus endiselt suur. Samaselt Eestiga esineb ka Walesis rohkem vaesust maal, kuna transpordikulud lapse viimiseks päevahoidu või kooli on suured. Ka praegune kütusekriis lööb kõige valusamalt just maanimesi. Need on põhjused, miks Walesis on Ühendkuningriigi kõige suurem laste vaesuse protsent.

Juhite Walesi suurimat vabatahtlikku lastekaitseorganisatsiooni Lapsed Walesis. (*Children in Wales*) Millega Teie organisatsioon tegeleb?

1992. aastal asutatud ühendus Lapsed Walesis on rahvuslik katusorganisatsioon,

mis ühendab kõiki ühinguid ja ametiasutusi, kes tegutsevad laste huvides. Meie organisatsiooni liikmeteks on nii vabaühendused kui kohalikud omavalitsused, haiglad, koolid, noorteühingud jt. Selline struktuur võimaldab leida abilisi igasuguste ürituste ja kampaaniate läbiviimiseks, mis on suunatud lastele ja noortele. Toome inimesed kokku, loome võrgustikke. Näiteks viisime läbi kampaania „Lapsi ei lööda“, mis mõjutas vanemaid loobuma laste füüsilisest karistamisest. Laste vaesuse leevendamiseks oleme loonud võrgustiku „Lõpetame laste vaesuse“, kuhu on kaasatud palju erinevaid osapooli. Meil on foorumeid lastevanematele, puuetega laste peredele. Meie liikmed osutavad teenuseid lastele ja peredele, jagavad üksteisega kogemusi. Viime läbi uurimusi ja mõjutame poliitikuid.

Organisatsiooni aitab rahastada Walesi Assamblee. Viimastel aastatel on vastutus paljude valdkondade eest üle antud Walesi ja uelslaste rahvuslik eneseteadvus on tõusmas. Maal on kaks ametlikku keelt, ligi 20% elanikest on uelsikeelsed ja see arv kasvab. Kui Walesi valitsusel tuli hakata ka lastekaitset korraldama, pöördusid nad meie poole.

Mõjutate poliitikuid, et võetaks vastu lastele kasulikud otsused?

Peame mõjutama nii meie oma Walesi poliitikuid kui Suurbritannia keskvalitsust. Kuigi

tervishoiu, hariduse, sotsiaalteenuste ja eluasemepoliitika eest alates 1998. aastast vastutab Walesi Assamblee, sotsiaalkindlustust – pensione, peretoetusi ja sotsiaaltoetusi – juhib ikkagi keskvalitsus. Seega peavad lastekaitsejad sundima oma valitsust tegema koostööd Ühendkuningriigi valitsusega. Laste vaesuse probleemiga tegelemiseks õnnestus meil ellu kutsuda töörühm, mis moodustati Walesi Assamblee juurde. Sellesse uurimiserühma kaasati ka mõned ametnikud, sotsiaalteenuste korraldajad ja haridusjuhid. Töörühma tegevuse tulemusena valmis laste olukorda käsitlev aruanne, mille põhjal võeti vastu laste vaesuse leevendamise strateegia. Ja mille üle on tõesti hea meel, Lapsed Walesis kutsuti jälgima strateegia elluviimist. Vaatamata sellele, et Walesis on varemgi koostatud suurepäraseid poliitilisi dokumente, juhtub ikkagi, et lapsed saavad halvemaid teenuseid, kui kolm aastat tagasi.

Millised on olnud Teie organisatsiooni teised suuremad saavutused?

Esimene meie organisatsiooni suurem kampania oli suunatud lastekodudes elavate laste sõnaõiguse suurendamisele. Saime teada endiste lastekodukasvandike eneseabirühmalt, et ühes Walesi piirkonnas on levinud hoolekandeesutustes elavate laste väärkohtlemine töötajate pool. Nõudsiime avalikku juurdlust. Selle tulemusena hakati kogu Walesis lastekaitsele rohkem tähelepanu pöörama. Ja seadusesse jõudis säte, et ühegi laste hoolekandeesutuse hindamist ei saa läbi viia ilma selleta, et toimuks privaatne vestlus lastega. See oli suur edusamm. Varem oli nii, et kui lapsed lastekodust põgenesid, tõlgendati seda automaatselt laste probleemse käitumisena, kuigi tegelikult põgenesid nad väärkohtlemise eest. Lastele sõnaõiguse andmine kujunes meie kõige tähtsamaks põhimõtteks. Kui mind kutsutakse televisiooni esinema, siis tavaliselt esitlen televaatajatele noort inimest, kes räägib neile oma elust. Näiteks sellest, mida tähendab olla kodutu või puudega laps, keda koolis kiusatakse. Kus vähegi võimalik, püüame lasta lastel kampaniaid ise juhtida.

Foto: Maris Saar

Catriona Williams

Lapsed Walesis tegevjuht, enne seda töötas lastekaitseteenuste juhina Walesi suurimas piirkonnas. Rahvusvahelise lastekaitsevõrgustiku Eurochild president, Rahvusvahelise Lastekaitse Foorumi sekretär.

Teine koht, kus saime lastele hääle anda, oli **Walesi laste- ja noorteparlament**. See kannab nime Funky Dragon („Vinge draakon“), draakon on meie rahvussümbol. Lasteparlamendil on tihedad sidemed Walesi Assambleega. Seda juhivad noored, kes tulevad kokku üle kogu Walesi. Iga omavalitsus saadab esindajaid Funky Dragon’isse, nad võivad tulla noorte foorumitest või kohalikust piirkonnast. Lasteparlamendis on ka puuetega noorte esindus, lastekodulapsed, noored õigusrikkjad. Funky Dragon’i nõukogusse kuulub 60 noort. Esimene, millele noored tähelepanu pöörasid, oli see, et

koolis ei arvestata laste arvamusega. Laste-parlamendi algatusel kehtestati nõue, et igal Walesi koolil peab olema õpilasnõukogu. Ja igal kohalikul omavalitsusel peab kohustuslikus korras olema noorte foorum. Sellist süsteemi pole ei Inglismaal, ega Shotimaal. Mida see annab? See käivitab protsessi, et kui sa oled laps, kes elab Walesi, siis sul on alati võimalus mingil viisil oma arvamust avaldada. Funky Dragon'il on ka oma koduleht. Nad pole kuigi kaua tegutsenud, aga nad on juba päris mõjukad.

Walesis on 2,9 mln elanikku, neist 0,6 miljonit on lapsed vanuses 0–17 aastat. Võrgustiku „Lõpetame laste vaesuse“ andmetel elab vaesuses 27% Walesi lapsi, mis on kõrgem Suurbritannia keskmisest. Lapse vaesus tähendab, et laps ei saa korralikul tasemel tervishoiuteenuseid, tal võib olla probleeme hariduse omandamisega, sõltuvusainete tarvitamisega. Tema perekond sõltub sotsiaaltoetustest. Täiskasvanuna on vaeses perekonnas kasvanud lapsel tööturul raskem läbi lüüa. Vaesus ohustab kõige rohkem üksikvanemate, paljulapseliste perede ja töötutute vanemate lapsi.

Veel üks suur saavutus on see, et neli aastat kestnud töö tulemusena saime Walesi **lastevolniku** ehk ombudsmani. Lastevolnikul on juriidiline õigus üle vaadata igat dokumenti ja sekkuda, kui laste õigusi rikutakse. Et oma valitsust voliniku vajaduses veenda, kutsusime konverentsile rääkima lastevolnikke Islandist, Norrast, Belgiast. Üks viimaseid suuremaid õnnestumisi on olnud puuetega noorte võrgustiku käivitamine. LÕK-s sätestatud õigust osalemisele on kergem saavutada laste puhul, kellel pole puuet. Walesi puuetega noorte võrgustikku juhivad noored ise – korraldavad kohtumisi ja kohutavad ministritega. Loodame väga, et laste hääle kuulamine viib paremate teenusteni.

Lastekaitse on meie jaoks tähtis teema. Kuigi Suurbritannias on viimastel aastatel

vähenenud väärkohtlemisest tingitud laste surmade arv, tunneme ikkagi muret selle pärast, kas meie lastekaitse süsteem töötab. Tuleb arendada asutustevahelist koostööd – nt väärkohtlemise ohvriks langenud lapsega peavad töötama nii politsei, sotsiaaltöötaja, psühholoog kui tervishoiutöötaja. Spetsialistidest koosnev võrgustik peab olema üles ehitatud lapse ümber, mitte nii, et laps või pere peaks jooksuma mööda erinevaid ametiasutusi. Tõeline koostöö tähendab seda, et asutused panevad lapse abistamiseks ka oma eelarved kokku. Alati selleni ei jõuta, sest igaüks tahab hoida oma eelarvet omale valdkonnale. Peame lähenema lapsekeskselt, mitte ametnikukeskselt.

Pühendate palju energiat rahvusvahelisele koostööle. Miks on see oluline?

Rahvusvahelisest koostööst on palju kasu. Kasutada teiste eeskju, see annab tohutul jõudu ja kindlust. Toon ühe näite – laste abi- ja nõustamistelefoni idee levis üle maailma just rahvusvaheliste sidemete kaudu. Või lastevolnik – seda poleks kunagi Walesis olnud, kui me poleks teinud koostööd teiste riikidega. Teiste riikide eeskju aitas meil ette valmistada alternatiivse raporti laste olukorrast ÜRO laste õiguste komiteele vaatamata sellele, et Suurbritannia valitsus ei olnud sellest huvitatud. Rahvusvahelistest võrgustikest nimetaksin veel Eurochild'i, mis tegutseb laste vaesuse ja tõrjutuse vähendamise nimel. Koostöösidemed julgustavad riike pöörama erilist tähelepanu lapsele, kui nad koostavad oma sotsiaalse kaasatuse strateegiat. Kui tegutsed lapse eestkostjana, siis mida rohkem suudad koguda head praktikat ja õppida teiste kogemustest, seda tugevam oled lapse õiguste eest seistes.

Küsitles *Regina Karjakina*

Rahvusvaheline Lastekaitse Foorum

www.ifcw.org

Lapsed Walesis www.childreninwales.org.uk

Walesi laste ja noorte parlament

www.funkydragon.org

Foto: Pildipank

Lapse ülalpidamise hind

Artikkel tutvustab sotsiaalministeeriumi tellimustööna valminud uurin-
gut. Uuringu eesmärk oli välja töötada lapse kõikidest vajadustest lähtuv
ühtne meetodika lapse ülalpidamiskulude arvutamiseks ühes kuus.

Ene-Margit Tiit, TÜ MSI

Arvesse võeti kõik lapse põhivajadused, st kulud toidule, eluasemele, püsikaupadele, hügieenile, haridusele, vaba aja veetmisele, kultuurile, hobidele, transpordile, samuti lapse osa pere ühistes kulutustes. Oluline on diferentseerida kulusid vastavalt lapse vanusele, aga ka lähtuvalt lapse elukohast (linn või maa). Meetodika ei sõltu lapse ja tema kasvatajate sotsiaalmajanduslikust taustast ning majanduslikest võimalustest. Statistiline hinnang tugines Eesti perede poolt realselt tehtud kulutustele aastail 2000–2003.

Andmestik

Andmestikuna kasutati Eesti Statistikaameti aastatel 2000–2003 teostatud leibkonna eelarve uuringute andmeid (kokku üle 21 000 leibkonna ja 60 000 isiku, vt ka *Leibkonna elujärg* 2001, 2002 ja 2003). Üksikasjalike arvutuste juures kasutati peamiselt 2002. ja 2003. aasta andmeid (vastavalt 7600 ja 4600 leibkonda). Tulemuste üldistamisel kasutati mitmeid ESA-s välja arvu-
tatud näitajaid, nagu kaalud ehk laiendustegurid tulemuste üldistamiseks kogu elanikkonnale; leibkondade kuuluvus tuludetsiilidesse (leibkonnaliikme keskmise tulu alusel) ja tarbijahinna indeksid. Tarbimise klassifikaatori aluseks on rahvusvaheline süsteem COICOP.

Uuritava kogumi valik

Uuringus on aluseks võetud pered, mis kuuluvad 6.–10. tuludetsiili, kuid välja on jäetud Eesti oludes rikkad pered, kelle sissetulek ühe leibkonnaliikme kohta on enam kui 12 500 krooni kuus (niisuguseid leibkondi oli uuringu andmetel 2003. aastal ligi 1% kõigist leibkondadest). Subjektiivse toimetulekuhinnangu kohaselt on need pered, kellele on iseloomulikud järgmised hinnangud (*Leibkonna elujärg* 2002):

- „Tuleme üldiselt toime. Saame endale aeg-ajalt lubada muudki peale hädavajaliku.“
- „Meie pere saab enesele lubada kõike normaalseks, luksuseta eluks vajalikku.“

Uuritavate hulgas ei olnud ei suhteliselt ega ka absoluutselt vaeseid peresid. Peretüüpidest käsitleti põhilistes analüüsides abielu- või kooselupaari ja samuti üksikvanemat, kellel on 1–3 kuni 19-aastast (kaasa arvatud) last. Niisugust tüüpi peres elab üle 90% lastest. Lapsed jaotati vanuse järgi kolme suuremasse rühma: 0–6-aastased (koolieelikud), 7–13-aastased (nooremad õppurid) 14–19-aastased (vanemad õppurid). Vaadeldes lapsi leibkonnaliikmete-

na, ei arvestatud nende veresugulust vanematega. Kokku kuulus valimisse 3326 kuni 20-aastast last ja noorukit. Igas analüüsis oli keskmiselt vähemalt 1000 last. Kõik andmed on kaalude abil üldistatud elanikkonna vastavale rühmale. Kuna leibkonnad olid valitud sissetuleku järgi, ei olnud erisused linna- ja maaperede vahel kuigi suured.

Hindamise meetodika

Kõik hinnangud on antud uuritava kogumi (kaalutud) keskmistena *kuu aja jooksul*, kasutades eri tarbimisliikide puhul erinevaid meetodikaid.

Kõige lihtsam oli hinnata *isiklikku mittetoidu-tarbimist*, sest ESA läbiviidava uuringu päevikutes on tarbimine registreeritud isikute kaupa.

Toidutarbimist ei ole andmetes leibkonna liikmete vahel eristatud. Siin hinnati toiduainete rühmade tarbimist leibkonnatüüpides, mille alusel sai hinnata ka eri vanuses leibkonnaliikmete toidutarbimist, täpsustades seda omatoodetud toiduainete arvel.

Laste osa ühistarbimises hinnati, võrreldes ühistarbimist lastega ja samasugustes lasteta peredes. Siin on aga kaks olulist probleemi.

- Hinnang sisaldab teatavat nihet nn alternatiivkulude arvel, st et vanemad loobuvad laste heaks osast oma kuludest.

- Päevikute täitmisel ei ole leibkonnad sageli isiku- ja ühistarbimist eriti täpselt eristanud, mis ongi mõnikord väga raskesti teostatav (näiteks transport pereautoga).

Isiklik tarbimine v.a toidukaubad

Isikliku tarbimise analüüsimisel kasutasime järgmist alajaotust¹:

- 1) garderoobikaubad
- 2) koduga seotud kulud
- 3) meditsiinikaubad ja teenused
- 4) transpordi- ja sideteenused
- 5) vaba aeg (katab ka suure osa õppevahenditest)
- 6) haridus (sisuliselt ainult otsene õppemaks)
- 7) isiklik hügieen ja hooldus (sh mähkmed)
- 8) muud isiklikud esemed ja maksed (sh imikutarbed, lapsevankrid, lastesõime- ja -aiaga seotud kulud).

Vastajate hinnanguid isikliku ja ühistarbimise vahekorrale 2003. a andmetel näitab tabel 1.

Tabel 1. Kulude jaotus isiku- ja ühiskuludeks leibkondade hinnangul (protsentides)

Kululiik	Garderoob	Kodukulud	Medit-siin	Transport	Side	Vaba aeg	Haridus	Isiku hooldus	Muu
Isiklik	91	7	93	45	7	39	97	64	90
Ühine	9	93	7	55	93	61	3	36	10

Allikas: ESA, autori arvutused

Kulutused garderoobile. Garderoobikulude alla kuulub mitmesuguste rõivaste ning jalatsite ostmise, valmistada laskmine (koos materjali ostuga), parandamine, puhastamine ja ka laenutamine. Ühistarbimise osakaal on hinnanguliselt 9%, siia kuulub eeskätt mõningate esemete liikumine ühelt pereliikmelt teisele. Garderoobile tehtud kulutuste maht kuus on 0–6-aastastel 174, 7–13-aastastel 198 ja 14–19-aastastel 319 krooni kuus. Viimase

¹ Rahvusvahelise kodeerimiskaala COICOP järgi

vanuserühma kulud ületavad poolteisekordselt mittepensionäridest täiskasvanute vastavad kulud. Olgu märgitud, et 2002. aasta andmetel erinesid jõukama ja vaesema poole perede kulutused laste garderoobikaupadele kolmekordselt (Tiit 2004a ja 2004b).

Koduga seotud kulutused. Kodukulude hulka kuuluvad kõigepealt eluasemega seotud kulud (kütte-, vee-, elektri, rendi jmt kulud), samuti kulutused eluruumi remondile. Üldiselt pole need individualiseeritud, erandiks võib olla näiteks lapse toa remont, lapsevoodi või kirjutuslaua ost. Sellesse teenusterühma kuulub ka kodune lapsehoidmisteenus, samuti koduõpetaja teenus. Keskmiselt oli koolieelikute kodukulude summa 34 krooni kuus, nooremas koolieas 12 ja vanemas koolieas 28 krooni kuus.

Meditsiinikaubad ja -teenused. Meditsiinikaupade ja teenustena arvestati ravimite ja vitamiinide ning muude meditsiinitoodete (nt kraadiklaas, kuumaveekott) ostmist, arsti tasuta konsultatsioone ja visiiditasu, tasu analüüside eest, mitmesuguseid tasuta protseduure, haigla- ja sanatooriumitasu jmt. Meditsiinkulud olid koolieelikutel 28, nooremas koolieas 32 ja vanemas koolieas 18 krooni.

Transpordi- ja sideteenused. Kulutused transpordile ja sideteenustele kuuluvad vaid osaliselt (45%) isiklike kulutuste hulka ning nende eristamine on üpris tinglik. Isiklike transpordikulude hulka kuuluvad isikliku jalgratta (sh ka lasteratta) ost ja hooldamine. Samas on väga suur osa autoga seotud kuludest pere ühiskulud. Samasugune määramatus valitseb ka sidekulude osas, mida 93% juhtudest loetakse ühiskuludeks, seega loetakse suurel määral ka üksikute leibkonnaliikmete mobiiltelefonide arved ning internetikulu pere ühistarbimise hulka. Siinjuures on sidekulud olnud viimastel aastatel üks kõige kiiremini kasvavaid kulu- liike. Isiklike transpordi- ja sidekulude suurus on vaadeldavas kolmes vanuserühmas vastavalt 21, 40 ja 128 krooni kuus. Ilmnes transpordi-sidekulude järsk kasv koolieas. Samas ei olnud sidekulude erinevus vaesemates ja jõukamates peredes eriti suur, jäädes alla kahe korra – st mobiiltelefonid pole luksus, mida vaid jõukamad enesele lubada saavad, need levivad ka vaesemate õppurite seas.

Vaba aja kulud. Vaba aja kulud loeti 61% ulatuses ühiskuludeks – siia kuuluvad nt koduse audio-visuaalse tehnika (telerid, muusikakeskused, arvutid) ostu ja kasutamisega seotud kulud, lemmikloomade ülalpidamine jmt. Uuringu kontekstis jaotati isiklikud vaba aja kulud tinglikult kolmeks. Esimese kulude rühma moodustasid mängude ja harrastustega seotud kulud (mille hulka kuulub suur hulk vaba aja veetmise ning puhkusega seotud ühis- tarbelisi kaupu, kuid ka mänguasjad ja sporditarbed). Teise rühma kuulusid raamatud, ajale- hed, kino-, teatri- ja muuseumide külastused, aga ka valdava osa koolitarvete ost. Kolmanda rühma moodustasid reisi- ja puhkusekulud. Selgus, et laste kulutused mängudele/harras- tustele kasvavad, saavutades tippaseme nooremas koolieas (115,2 kr) ja hakkavad siis ta- sapisi kahanema (66,2 kr vanemas koolieas). Vaba aja kulud ongi valdkond, kus vahe vaesemate ja jõukamate perede laste vahel oli suhteliselt suur (rohkem kui 3-kordne). Vaba aja kulud kokku moodustasid koolieelikutel 105,8 kr, nooremas koolieas õpilastel 236,2 kr ja vanemas koolieas õpilastel 195,5 kr.

Kulutused haridusele. Ootuspäraselt on hariduskulud 97% ulatuses personaalsed. Võiks oletada, et kulutused haridusele moodustavad suhteliselt suure osa laste kasvatamise maksumusest. Vaatamata erakoolide ja tasuliste huvikoolide olemasolule see siiski nii ei ole – niihästi alg-, põhi- kui ka suures osas keskhariduse tasemel olid kulutused haridusele üsna madalad, jäädes madalamale täiskasvanute keskmistest hariduskulude (täiendkoolituse)

tasemest. Eelkooliealiste hariduskulud olid 8, nooremas koolieas 13 ja vanemas koolieas 87 krooni kuus. Olukord muutub 18–19-aastaste õppurite puhul, kellest ilmselt arvestatav osa omandab kõrg- või eriharidust tasulises õppes.

Kulutused isiklikule hügieenile ja hooldusele. Isikliku hoolduse kulud katavad niihästi hügieenivahendite kui ka teenuste (juuksur, kosmeetik jne) maksumuse. Isikliku hügieeni kuludest moodustasid ühiskulud 36% (nähtavasti perele ühiseks kasutamiseks ostetud seebid-šampoonid, föönid jmt). Väikelaste puhul tuleb arvesse ka ühekordse kasutusega mähkmete hind, mis selle kuluartikli teeb noorima vanuserühma jaoks teiste vanuserühmadega võrreldes eriti kalliks. Keskmiselt olid koolieelikute hügieenikulud 98 krooni, nooremas koolieas 27 ja vanemas koolieas 66 krooni.

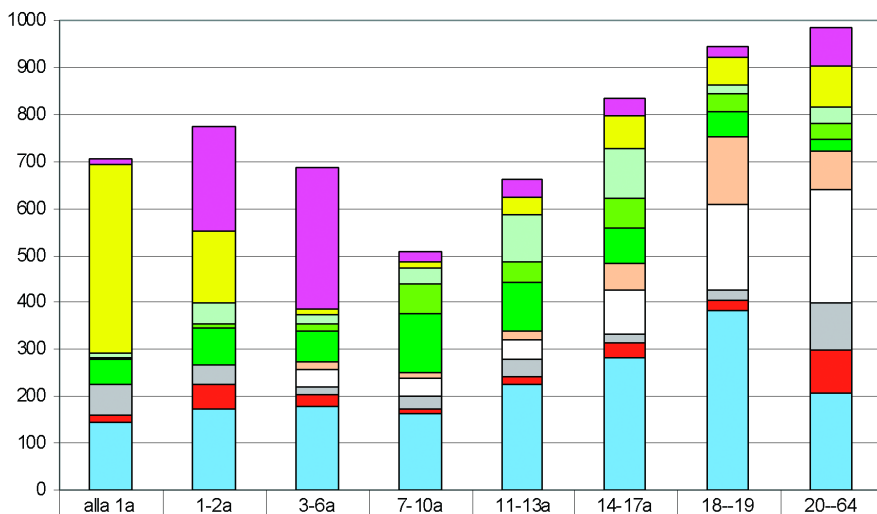
Isiklike kulude summa. Loetletud isiklikele kuludele lisanduvad veel mõnele vanuserühmale spetsiifilised kulud, millest suurim on **lasteaiavõi söimemaks**. Muude kulude hulka kuulusid ka mõningate isiklike esemete ostmine, nende hulgas ka näiteks lapsevanker ja turvatool. Arvestades kõiki isiklike kulusid, saadi joonisel 1 esitatud pilt (vt lk 11). Siit selgub, et koolieelikutel on isiklikud kulud suuremad kui nooremas koolieas lastel. Põhjuseks on peamiselt asjaolu, et koolieelsetes asutustes tuleb hariduse eest vanematel maksta (*muu* kulu), kooliharidus on aga tasuta. Lisaks sellele on väikelaste hooldusvahendid kallid, sh eriti ühekordselt kasutatavad mähkmed, samuti on kodune lapsehoid üsna kallis. Hooldamisega seotud kulud pole alla-aastastel lastel, sest üldjuhul hooldavad neid vanemad. Jättes kõrvale nimetatud spetsiifilised kulutused väikelastele, ilmnes laste isiklike kulude peaaegu lineaarne suurenemine 500 kroonist kuus nooremas koolieas kuni ligi 1000 kroonini (noorte) täisealiste puhul. Tähelepanuväärsed on aga tarbimisstruktuuri muutused vastavalt laste vanusele:

- väikelaste kuludest on esikohal hooldus- ja isikliku hügieeni vahendid. Nende kulude osakaal langeb miinimumtasemele vanemas koolieeliku- ja nooremas koolieas
- koolieelikute puhul tõuseb suurimaks kuluartiklikuks lasteaiamaks
- koolilaste puhul omandavad olulise kaalu raamatud jm kultuuri, harrastuste ja vaba ajaga seotud kulud
- alates keskmisest koolieast suurenevad pidevalt kulutused garderoobile
- alates keskmisest koolieast hakkavad järsult suurenema kulutused transpordi- ja side-teenustele, mõnevõrra ka kulutused isiklikule hooldusele
- hariduskulud hakkavad kiiresti kasvama pärast üldhariduskooli lõpetamist.

Toidukulud

Pere toidukulude struktuur. Vaadates Eesti pere toidukulude jaotust 2003. aastal, mille puhul ei võeta arvesse omatoodetud toiduaineid, selgub, et kõige rohkem kulutatakse liha- toodetele (22% kõigist toidukuludest), piimatoodetele (13%) ja väljas söömisele (8%). Järgnevad kulutused putrudele ja helvestele ning leivale-saiale (kumbki 7%); maiustustele, jookidele, alkoholile (iga rühm 6%); aed- ja juurviljale, alkoholile (kumbki 5%); puuviljadele (4%); kalatoodetele, õlile ja rasvale, muule toidule (iga rühm 3%) ja munadele (2%). Eesti pere puhul on jätkuvalt arvestatav osa omatoodetud (metsast korjatud) ja tuttavatelt-sugulastelt osaliselt või täielikult tasuta või odavama hinnaga saadud toiduainetel. Edasistes arutlustes on omatoodangu arvestatav hind liidetud toiduainekuludele.

Toidukulud pereliikme kohta sõltuvalt leibkonna ja lapse vanusest. Leibkonnaliikme kohta tehtavad toidukulud sõltuvad oluliselt leibkonna koosseisust, harjumustest ja ka ressurssidest – leibkonnaliikmete ajavarust ja majanduslikest võimalustest. Selgus, et laste-

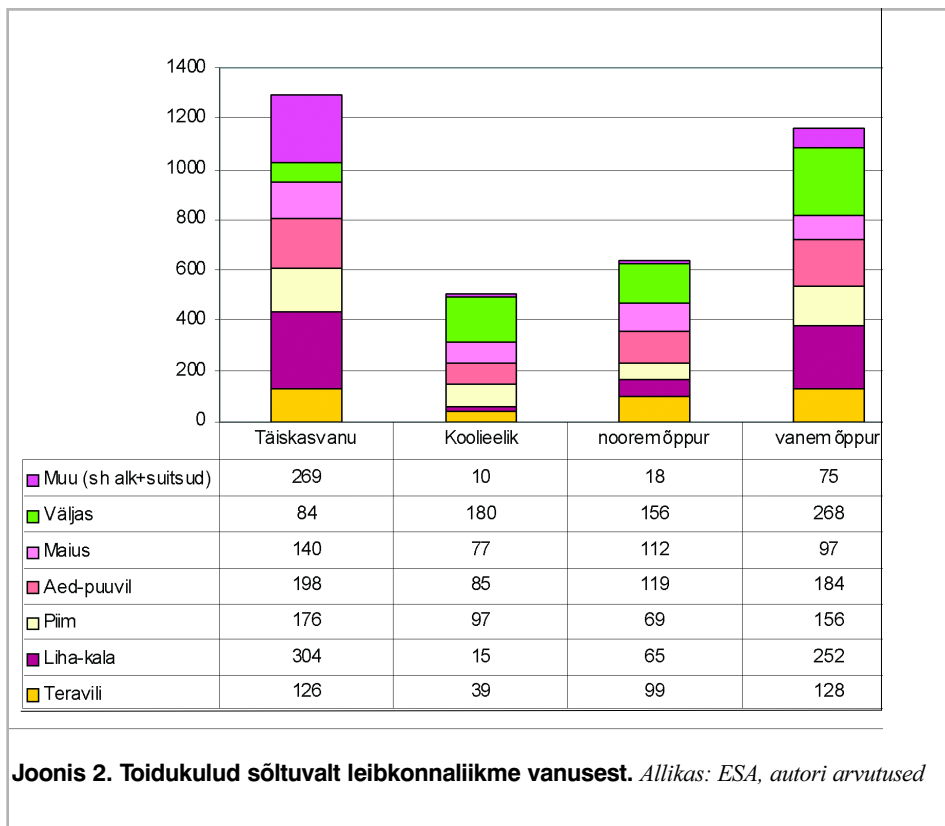
	alla 1a	1-2a	3-6a	7-10a	11-13a	14-17a	18-19	20-64
Muu	13,36	221,47	301,12	24,46	38,30	37,26	23,18	83,82
Isiklik	400,55	153,49	13,84	15,05	38,25	68,52	61,35	87,55
Reis, vaba-aeg	8,44	44,36	18,00	30,86	99,61	107,27	17,32	35,07
Kultuur	2,74	8,12	15,48	64,07	46,60	63,54	38,72	30,22
Harrastus	53,50	77,78	65,43	126,80	103,90	73,79	53,43	27,06
Haridus	0,00	1,40	14,08	9,51	16,46	54,52	142,89	82,44
Transport-side	0,00	0,00	36,96	38,59	42,04	97,00	183,08	241,83
Tervis	67,40	39,28	14,79	29,25	35,15	17,46	19,12	100,34
Kodukulud	14,48	53,82	26,33	8,34	15,70	31,40	22,75	88,73
Garderoob	145,01	172,75	179,99	163,07	227,45	282,00	383,83	208,65

Joonis 1. Summaarne isiklik tarbimine sõltuvalt vanusest. Allikas: ESA, autori arvutused

ga leibkonna toidukulud sõltuvad ka leibkonda kuuluvate laste vanusest. Lapsega peredes on ka täiskasvanud pereliikmete toitumisharjumused mõnevõrra erinevad võrreldes lasteta pere täiskasvanutega. Näib, et seoses lapse sünniga hakkavad vanemad muutma oma menüüd lähedasemaks väikeste laste omale, võib-olla on siin määrav ka toidu valmistamiseks kuluv aeg: lihatoitude osakaal väheneb, piimatoitude oma seevastu suureneb.

Toiduainete maksumust sõltuvalt leibkonnaliikme vanusest kajastab joonis 2, lk 12. Siit järeldub, et noorema koolieeliku toidukulud on üle kahe korra väiksemad täiskasvanu omadest, noorema õppuri toidukulud moodustavad ligi 60% täiskasvanu toidukuludest (ilma tubaka ja alkoholita) ning vanema õppuri omad koguni ületavad täiskasvanu toidukulusid, kus-juures olulise osa sellest moodustab väljas söömine. Selgub, et koolieelikute toidusedelis on esikohal piimatooted, seevastu liha-kala tarbimine on väike. Nooremas koolieas tõusevad esikohale aed- ja puuviljad, millega konkureerivad maiustused, liha ja kala tarbimine on endiselt üsna vähene. Vanemate õppurite puhul on esikohale kerkinud liha-kala, teisel kohal on puu- ja aedvili ning maiustused on langenud tagaplaanile.

Kõigi laste puhul on oluline väljas söömise osatähtsus – siin on tegemist nii koolisöökla kui ka muude söögikohtadega. *Muu toidu* osakaalu suurenemine vanemate õppurite puhul on

Joonis 2. Toidukulud sõltuvalt leibkonnaliikme vanusest. Allikas: ESA, autori arvutused

seotud niihästi kulinaarse valmistoidu kui ka ilmselt alkoholi ja tubaka tarvitamisega, mis osa vastajate puhul (18–19-aastased) on seadusega lubatud ja kajastub ka päevikutes.

Leibkonnaliikme osatähtsuse hindamine ühistarbimises

Leibkonnaliikme osa ühistarbimises on põhimõtteliselt määratud *tarbimiskaaludega*. Kuna Eesti jaoks ei ole praegu ühtki tarbimiskaalude varianti sobivaks tunnistatud, ei saa leibkonna ühistarbimise analüüsimiseks teoreetilisi tarbimiskaale kasutada ja hindamiseks tuleb kasutada teisi teid. Käesolevas töös kasutasime ühistarbimise jaotamiseks kolme erinevatele eeldustele tuginevat mudelit ja ühitasime saadud tulemused.

Meetod 1. Eeldus: täiskasvanute kulud laste tõttu ei muutu. Lapse osa leibkonna ühistarbimises saaks põhimõtteliselt hinnata, *kui eeldada, et lapsega/lastega perede täiskasvanute tarbimine on samasugune kui lasteta perede täiskasvanutel*. Sel juhul saaksime laste osa ühistarbimises hinnata, võrreldes ilma lapseta perede ühistarbimist lapsega perede ühistarbimisega. Kui lapsega perede ühistarbimine on suurem, on nähtavasti tegemist lapse arvel suurenenud ühistarbimisega. Siin on aga probleemiks see, et lapsega peres võivad täiskasvanud mitmel põhjusel vähem tarbida kui lasteta peres, kusjuures peamisi põhjusi on kaks:

- Ressursside nappuse tõttu loobuvad vanemad oma kuludest laste kasuks.
- Lapse kasvatamine ja hooldamine jätab vanematele vähem aega vaba aja tegevusteks, harastusteks, õppimiseks jne, muudab nende elustiili. See kajastub ka nende kulude vähene-

mises ning tuleb arvesse võtta vanemate nn alternatiivkuluna (vt Ringen 1997 viidatud Ringen 1998, 55–56; Leppik 2004).

Et uuringusse valiti suhteliselt jõukal järjel leibkonnad, siis võib oletada, et esimene põhjus – ressursside nappus – ei ole määrava tähtsusega.

Teine põhjus aga toimib igasuguse sissetuleku tasemega leibkondades. Selles võis veenduda ka toidutarbimise analüüsimisel. Selgus, et lastega leibkondade täiskasvanud liikmete toidutarbimine erines lasteta leibkondade liikmete omast – väikeste lastega peredes tarbiti vähem liha ja ka vähem alkoholi kui lasteta peredes. Seega tuleb seda kui nihet põhjustavat faktorit arvestada, kusjuures see põhjustab lapse tarbimisosas alahindamist.

Meetod 2. Eeldus: kõigi pereliikmete puhul on isiku- ja ühistarbimiskulude suhe sama. See meetod ei sisalda võrrandisüsteemi lahendamisest tulenevat juhuslikku viga, võimalik vea põhjus on ühistarbimise osa mitteadekvaatne hindamine, samuti ebatäpne eeldus. Meetodi rakendamise tulemusena suurenesid eelmise meetodiga võrreldes toiduvälised kulud rohkem kui kaks korda, kusjuures eriti palju suurenesid vanemate õppurite hinnangulised kulud. Veel rohkem suurenesid täiskasvanute kulud, kusjuures suurima panuse sellesse andsid kulutused kodule, eriti eluasemele.

Meetod 3. Leibkonna kogukulude hinnanguline jaotamine laste ja täiskasvanute vahel. Tehtud hinnangute kontrollimiseks ja täpsustamiseks hindasime laste osakaalu leibkonna ühiskuludes veel kolmandalgi meetodil, kasutades selleks ESA leibkonna kogukulutuste hinnangut ja jaotades selle täisealiste ja laste vahel lineaarse võrrandisüsteemi lahendamise teel.

Saime järgmised hinnangud:

- Täiskasvanu kulud² – 5352 krooni (selles on arvestatud ka mitmesugused maksud ja säästud, mida laste puhul ei arvestata ja mis seetõttu on uurimuses käsitlemata);
- Lapse kulud – 2538 krooni.

Pärast erinevatel meetoditel saadud hinnangute võrdlemist leidsime hea kooskõla II ja III meetodi vahel, mis vastas ka meie eeldusele kulude alahindamisest I meetodi puhul. Kokkuvõttes saime järgmise summaarse tabeli (vt tabel 2), kus on ühendatud niihästi isiklikud kui ka ühistarbimise toiduvälised kulud.

Tabel 2. Mittetoidutarbimine sõltuvalt vanusest.

	0–6	7–13	14–19	20–64
Muu	273,91	34,99	35,71	93,14
Isiklik	153,00	41,92	102,99	136,80
Reis, vaba aeg	65,92	168,66	191,19	89,92
Haridus	8,79	13,44	89,33	84,99
Kultuur	30,26	141,53	139,78	77,49
Harrastus	175,14	295,31	170,24	69,39
Side	0,00	267,57	202,29	319,71
Transport	47,05	48,03	253,64	487,66
Tervis	30,14	34,67	19,42	107,89
Kodukaup	489,57	172,71	403,86	1267,57
Garderoob	191,38	215,12	350,58	229,28

Allikas: ESA, autori arvutused

² Keskmise leibkonna kogukulutused ühele täiskasvanule

Kulutused lapsele linnas ja maal

Linna- ja maaperede kulutused lastele erinevad peamiselt keskkonna (pere ühistarbimise) kulude osas: maal on suuremad transpordi-, linnas aga eluruumikulud.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes saime järgmise tabeli lapse ülalpidamiskulude arvestamiseks sõltuvalt elukohast (vt tabel 3).

Tabel 3. Lapse ülalpidamiskulud sõltuvalt elukohast

Kuluartikkel/ vanuserühm	0–6	7–13	14–19
Toit (kodus)	390	485	890
Toit (väljas)	180	180	270
Garderoob (rõivad, jalatsid)	190	215	350
Eluasemekulud linnas	180	180	395
Eluasemekulud maal	106	106	232
Kodukulud (mööbel, majapidamistarbed)	90	60	75
Koduhooldus (hooldusvahendid) ja lapsehoidmisteenus	100	10	15
Tervisekulud (terve laps)	30	35	20
Transport linnas	30	66	200
Transport maal	70	103	310
Side (telefon, internet, post)	0	250	210
Raamatud, koolitarbed, kino, teater	30	140	140
Harrastused, sport, mänguasjad	170	290	170
Reisimine, vaba aeg	55	170	200
Haridus (teenuse tasu ilma õppevahenditeta)	10	15	90
Isiklik hügieen, isikuhooldusvahendid ja teenused	150	50	110
Muu (maksud, sh lasteasutuste tasu)	270	35	35
Kokku: linnas	1875	2181	3170
Kokku maal	1841	2144	3117

Allikas: ESA, autori arvutused

Viidatud allikad

COICOP (2005) <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=5> (10.10.05)

Leibkonna elujärg, 2000 (2001). Tallinn: ESA.

Leibkonna elujärg, 2001 (2002). Tallinn: ESA

Leibkonna elujärg, 2002 (2003). Tallinn: ESA.

Leppik, L. (2004). Lapse kasvatamise tõttu saamata jäänud töötasu ja pension – kui palju korvab sotsiaalse kaitse süsteem? Ettekanne Ühiskondliku Leppe sihtasutuse foorumil „Kallis laps“, 21.06.04.

Ringen, S. (1998). Family in question. Oxford: Oxford University Press. www.demos.co.uk. (10.10.2005)

Tiit, E.-M. (2004a.) Kui palju maksab Eesti laps? *Postimees*, 26.06.04.

Tiit E.-M. (2004b). Kui palju maksab Eesti laps? Ettekanne Ühiskondliku Leppe sihtasutuse foorumil „Kallis laps“, 21.06.04.

Metoodika kasutamisvõimalusi

Signe Kaplan

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Rikas on see, kel palju lapsi. Olen nõus, lapsed annavad palju, hing on nende kaudu avaram ja tulevik tundub helgem. Aga igal medalil on kaks poolt, lapsed ka vajavad palju. Laste ülalpidamine on vanemate ühine kohustus ja selle vankri vedamine on paljudele peredele raske. Kahjuks on ka neid kellele liig kurnav ja kes annavad alla, jagamata oma laste rõõmu- ja kurbuse hetki. Päris tihti olen kuulnud poliitikuid ja ametnike retooriliselt küsimas – kui palju maksab Eesti riigis lapse kasvatamine? Pakutud on erinevas suurusjärgus numbreid, kuid keegi pole neid arvutustega tõestanud. Näiteks on keegi välja öelnud, et lapse täisealiseks kasvatamiseks kulub miljon krooni. Sotsiaalministeeriumi tellimusel valmis 2004. aasta sügisel metoodika lapse ülalpidamiskulude arvutamiseks (metoodikaga saab tutvuda sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee).

Võib tekkida küsimus, et mida hakkab riik või üksikisik peale teadmiseiga lapsele tehtavate kulutuste suurusel. Püüan anda oma nägemuse, kuidas see teadmine meile ja eeskätt lastele kasulikuks pöörata.

Lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodika on tegelikult abimaterjal, mida võivad kasutada lapsevanemad, lastekaitsetöötajad, kohtunikud ja advokaadid, aga ka ametnikud riigi- või kohalike eelarvete kujundamisel just laste asendushoolduse teenuste maksumuse arvutamisel (lastekodud, perekonnas hooldamine ja õpilaskodud).

Ei ole harv see, et laps kasvab ühe vanema juures, kelle õlule langeb suur koormus

lapse arendamise ja tema eest hoolitsemise eest, kahjuks tihti ka kogu mure lapse ülalpidamise eest. Lõputud vaidlused lapsele kuuluva raha pärast teise vanemaga on kurnavad. Tihti on lapsest lahus elava vanema mureks, et tema poolt antav ei jõua lapseni, seda kasutavad teised isikud ning sellisest umbusaldusest sugeneb ka püüe mitte osaleda rahaga oma lapse kasvatamises. Sellistel puhkudel on võimalik kasutada lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodikat ning vastavalt lapse vanusele ja elukohale saada kinnitust summa suurusel, mida Eestis keskmisest jõukam pere lapse kasvatamiseks kulutab. Metoodika võimaldab arvesse võtta ka konkreetse lapse kulud, mida tuleks teha iseäranis sellistel puhkudel, kui lapse vajadused erinevad tavapärasest (puudega laps, eriti andekas laps, kuluka harrastusega tegelev laps või midagi muud, mis just seda last puudutab). Lapse ülalpidamise juures tuleb alati meeles pidada, et vanemate lahtus või lahus elamine ei tohi halvendada lapse harjunud igapäevast elulaadi. Sõltumata sellest, kelle juures laps elab, on vanem kohustatud oma võimaluste piires katma lapse ülalpidamise ja arendamise kulusid.

Tavaline on ka olukord, kus lahus elavad vanemad ei suuda lapse kasvatamise suhtes kokku leppida, sh kokku leppida lapse ülalpidamiskulude jaotamises. Vaidlusega pöördutakse kohtusse ja kohus kaasab lastekaitsetöötaja lapse huvide esindajaks. Või pöörduvad inimesed kohe lastekaitsetöötaja poole ja paluvad abi lapsesse puutuva vaidluse lahendamiseks. Nüüd on ka lastekaitsetöötajal võimalus rakendada lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodikat ning aidata vanematel seda arvestades kokkuleppele jõuda. Metoodika eelis on selles, et aluseks on võimalik võtta väga konkreetseid ja detailseid arvutusi ja numb-

reid, millele on raske, kui mitte võimatu vastu vaielda. Alati ei pea vaidlus lahenduseni jõudma alles kohtus, lapsele on oluliselt parem vaidlevate osapoolte asemel kokkuleppele jõudnud osapooled.

Kokkuleppe puhul ei ole kaotajaid, on vaid targad, oma lapse huve arvestavad paindlikud ja tolerantsed täiskasvanud. Taas kord on võimalik lastekaitsetöötajal konkreetse lapse kulud tabelisse paigutada ja hoopis teise tulemini jõuda, kui seda on Eesti keskmise toimetuleva pere järgi koostatud metoodika.

Lastekaitsetöötajaga sarnanev roll võib olla ka kohtunikul, kes selle asemel, et isikute sissetuleku suurust ja varalist seisundit hinnata, võib lapse vajadusi hinnata metoodika alusel. Ka advokaat ei pea tõestama, kui halb ja hoolimatu või kui hea ja mõistev on üks või teine vanem, vaid võib lapse vajadusi hinnata metoodika alusel ja hoopis sealt oma kliendile rahuldava lahenduse leida. Oluline on ju ikkagi lapse heaolu, kuid kahjuks tuleb tõdeda, et ilma rahata ja ainult armastusega last kasvatada ei ole võimalik.

Täiesti kasutamata on Eestis lepitusteenus, kuid tulevikus võiks perevaidluste lahendamisel ka lepitamist kasutada. Lepituse käigus on võimalik keskenduda ratsionaalsetele asjadele ja neile lahendusi leida. Kui vanematevahelise vaidluse sisuks on lapse ülalpidamise osalemine, siis võiks lepitaja lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodikat rakendades tõendada vanematele lapse vajadusi ja siis proovida ka osaluse suuruse suhtes kokkulepet saavutada.

Lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodika ei ole kasutamiseks kohustuslik, kuid loodan siiski, et lastekaitsetöötajad ja ehk ka kohtunikud ja advokaadid avastavad selles asjaliku töövahendi, mis oluliselt kergendab seni vaieldavatena tundunud probleemide lahendamist. Taas kord on juttu täiskasvanute vastutusest laste heaolu tagamisel ja eelpool sai kirjeldatud üht võimalust, kuidas me saame paremini oma laste eest seista.

Keelenõu

Seekord on vaatluse all laialt kasutatav mõiste **ressurs**, mille kohta „Eesti keele sõnaraamat“ (1999) ütleb: harilikult kasutatakse seda mitmuses **ressursid** – varud, tagavarad; vahendid, tulu allikad, **raha**. Sõnaraamat toob ka näite mõiste ebasoovitavast kasutamisest: vallas ei jätku {ressursse} raha. Näide on hästi valitud, sest enamasti mõeldakse ressursi all lihtsalt raha (pange tähele, nüüd on moes pruukida seda mõistet ainsuses!). Nii loeme ja kuuleme, et pole ressursi selleks või teiseks tegevuseks jne. Õige ebameeldiv on see juhul, kui räägitakse/kirjutatakse *inimressurssist* – inimene ei ole tagavara ega vahend. Õigem oleks kõnelda/kirjutada ikka vastavalt asjaoludele lihtsalt „ei jätku inimesi/asjatundjaid/spetsialiste“ vms. Tundub, et ressursist/ressurssidest tehakse juttu siis, kui ei osata või ei soovita öelda, mida ühe või teise asja tegemiseks puudu jääb. Ometi võib tegemist olla kord inimeste, teine kord ruumidega, kolmandal korral hoopis rahaga. Järeldus on üks – mõistega *ressurs* tuleks mõistlikult ümber käia. Seal, kus tegemist rahaga, tuleks seda ka otse välja öelda. Juhul kui ressursside all mõeldakse näiteks inimesi ja ruume, tuleks ka rääkida/kirjutada, et „vallas pole teenuste osutamiseks ei inimesi ega ruume“.

Laustarvitusel on ka sõna **erinev**, ja seda sageli vales positsioonis. ÕS-s (1999) on kirjas sõna *erinev* võimalikud kasutusviisid: *erinev* – eri-, isesugune; *ei tähenda eraldi, omaette olev*, st ta on teistsugune kui teised.

Näiteid: töötavad {erinevates tubades} eri tubades, igaüks ise toas. Riiet on kolmes {erinevas} värvitoonis. On pidanud {erinevaid ameteid}, st mitut ametit, mitmesuguseid ameteid.

Praegu kasutatakse mõistet *erinev* järelemõtlematult nii suulises kui kirjalikus kõnes. Näiteks võib kuulda/lugeda seesuguseid kombinatsioone, nagu „mitmed {erinevad} riigid“, „paljud {erinevad} spetsialistid“, „korraldati palju {erinevaid} üritusi“ jne. On päris selge, et ei riigid, spetsialistid ega üritused lange üksteisega täpselt kokku, mistõttu on siinkohal *erinevad* lihtsalt ülearune.

Võib kuulda ajakirjanikke ja ametnike kõnelemas näiteks sellest, et „koosolekul esitati erinevaid küsimusi“ (*pro* palju/rohkesti küsimusi), sest kui küsimusi oli rohkem kui üks, siis vaevalt need omavahel kattusid. Igal kirjutaval või kõneleval ametnikul oleks mõistlik oma tekst üle vaadata ja sealt kõik üleardused ja ebamäärase sisuga *erinevad* maha tõmmata ja asendada mõne täpse asjakohase sõnaga eesti keele rikkalikust sõnavarast.

Koostanud Signe Väljataga

Foto: Pildipank

Kaks vaatnurka koolisotsiaaltööle

Koolisotsiaaltöö saab olla tulemuslik ainult siis, kui tema esmane eesmärk on kujundada koolikeskkond igat õpilast toetavaks.

Merle Linno, MSW

Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna lastekaitseteenistuse juhataja

Artikkel põhineb minu magistritööl, milles uurisin koolielu kahe osapoole – pedagoogilise personali ja (endiste) õpilaste arvamust olukorrast koolis, probleemidest, probleemilahendamise praktikatest ja vajadusest pedagoogilise süsteemi välise sekkuja järele. Kasutasin teema uurimiseks kombineeritud meetodit: 2003. aasta kevadel viisin läbi kvantitatiivse ankeetküsitluse Tartu linna üldhariduskoolide pedagoogilise personali hulgas ning 2005. aasta kevadel intervjueerisin 4 endist koolikohustuse mittetäitjat. Järgnevalt tutvustan uurimuse põhitulemusi.

Koolikohustus

Koolisotsiaaltöö on nii Eestis kui ka mujal maailmas tihedalt seotud koolikohustuse ja selle täitmisega. Koolikohustuse mittetäitmine ja koolist väljalangemine tundub olevat üldine probleem, millele lahenduste otsimisest ongi alguse saanud koolisotsiaaltöö. Koolikohustuse täitmise kontrolliga on tihedalt seotud küsimus, mida selle kohustuse all mõistetakse. Kui vaadata Eesti olukorda, siis võib tõdeda, et riik ei ole täpsustanud, mida tähendab koolikohustuse täitmine ja millest algab mittetäitmine. Riigikontrolli 2002. aastal

läbi viidud auditi tulemused näitasid, et ametlikus statistikas valitseb segadus: haridus- ja teadusministeerium tõlgendab koolikohustuse mittetäitmisena seda, kui koolikohustuse eas olev laps ei ole ühegi kooli nimekirjas, samal ajal kui statistikat koolikohustuse mittetäitjate kohta korjatakse alaealiste komisjonide kaudu, kuhu arutamisele saadetakse laste koolikohustuse mittetäitmise perioodi pikkus sõltub täielikult konkreetse kooli ja vahel isegi õpetaja isiklikust tõlgendusest. Uurimusest selgus, et respondentidel olid väga erinevad seisukohad nii koolikohustuse kui selle mittetäitmise tõlgendamise suhtes. Olukorda, mida ministeerium tõlgendab koolikohustuse täitmisena (laps on kooli nimekirjas, aga koolis ei käi), ei pidanud enamik vastajatest koolikohustuse täitmiseks. Seega, kui tuuakse terava probleemi- na välja koolikohustuse mittetäitmine, räägitakse täiesti erinevatest olukordadest ja lastest.

Uurimusest selgus, et õpetajate jaoks tundus koolikohustuse täitmise juures olevat oluline asjaolu, kas õpilane omandab teadmisi ja saab haridust. Teisisõnu olid nad valmis mõnna, et seda, kui laps ei käi iga päev koolis, aga tema teadmisi on võimalik hinnata, võib pidada pigem koolikohustuse täitmiseks.

Koolikohustuse täitjad ise ehk uurimuses osalenud intervjueeritavad ei osanud seletada, mida tähendab koolikohustuse täitmine ja mittetäitmine, nad ei mäletanud, et neile oleks sellest koolis räägitud. Ka ei suutnud nad meenutada, kui kaua olid nad puudunud, kui sellele hakati koolis tähelepanu pöörama. Viimane tundus sõltuvat klassijuhatajast ja tema huvist lapse vastu. Ilmnes, et kooliskäimise vajadus oli noortele mõistetav ja aktsepteeritav pigem laialt levinud ühiskondliku normina kui riikliku kohustusena.

Tuginedes eeltoodule, tundub, et on mõttetu tõmmata võrdusmärki koolisotsiaaltöö ja koolikohustuse mittetäitjatega tegelemise vahele (nagu siiani on tehtud), kuna jääb ebaselgeks, kes need on, kellega sellisel juhul tegeldakse. Seega ei ole võimalik välja töötada efektiivseid aitamisprogramme. Kogu koolisotsiaaltöö, mille eesmärk on vaid koolikohustuse mittetäitjate kooli tagasitoomine, on määratud läbikukkumisele. See omakorda kujundab negatiivse maine sotsiaaltööst kui erialast, sest ei õpetajad, lapsevanemad ega ka lapsed ei näe tulemust, mida nad soovivad. Kirjandusest loetu põhjal võib tuua näiteks Ameerika Ühendriikide kogemuse, kus on välja töötatud ja ellu viidud hulgaliselt programme koolist väljalangenute kooli tagasi toomiseks, mis ei ole olnud edukad vaatamata ressursidele, mis sellele on kulutatud, sest need on keskendunud n.ö haige tervendamisele ega ole pööranud tähelepanu koolis valitsevale õhkkonnale ja õpetajate hoiakutele. Uurijad Montecel, Cortez ja Cortez (2004) on jõudnud järeldusele, et tulemustest saab rääkida siis, kui koolikultuur võtab omaks hoiaku, mille kohaselt iga õpilane on väärtuslik, ja hakkab otsima võimalusi igäihte harimiseks, mitte ei vaatle kindlat hulka lapsi probleemsetena ega tegele üksnes nende probleemide lahendamisega. Sellest kõnelesid ka minu intervjueeritavad, kui nad jutustasid oma tõrjutu staatuse kogemustest koolis.

Koolikohustuse mittetäitmise põhjused

Uurimuses osalenud koolitöötajad kippusid nägema koolikohustuse mittetäitmise põhjusi pigem lapses endas ja vanemates, mitte koolielus. Uurimuses osalenud noormehed aga, kellel kõigil oli olnud probleeme koolikohustuse mittetäitmisega, nägid põhjusi pigem koolikeskkonnas ja selle probleemides, nagu tõrjutus, õpetajate ükskõiksus, koolikord jne. Õpetajate arvates aitaks kõige paremini koolikohustuse mittetäitja kooli tagasi tuua see, kui ta saadetakse psühholoogi juurde, intervjuudest jäi aga kõlama laste soov, et õpetaja või klassijuhataja nendega suhtleks ja nende vastu huvi tunneks.

Huvitav tendents ilmnes õpetajate hoiakutes koolikohustuse mittetäitjate vanemate suhtes: nende arvates aitab last kooli tagasi tuua pigem vanematele trahvi määramine kui pere majanduslik toetamine. Nagu võib lugeda erialasest kirjandusest, on üks põhjusi, miks lastel tekib probleeme koolis edasijõudmisega ja hariduse omandamisega, õpetajate eelarvamused laste suhtes ning kalduvus süüdistada vanemaid selles, et nad ei ole oma lapsi kooliks piisavalt hästi ette valmistanud ega toeta neid hariduse omandamisel (Betsinger, Garcia, Guerra 2001; Valencia jt 2001, viidatud Garcia, Guerra 2004,151). Ilmselgelt viitab uurimuses ilmnunud õpetajate kalduvus pigem vanemaid karistada kui neid toetada sellele-samale süüdimõistmisele ja soovile võtta vanemad vastutusele.

Minu intervjueeritavate – endiste koolikohustuse mittetäitjate – kujunemine koolikohustuse täitjaks oli toimunud isikliku maailmapildi selginemise kaudu, mida nad kirjeldasid nii, et nad hakkasid mõistma, et kuna neil ei ole toetajaid perekonna näol, siis nende ainuke võimalus ellu jääda ja toime tulla on käia koolis ja omandada haridus. On raske hinnata, kas selline selginemine intervjueeritavates on seotud nende isiksuseomadustega või on see mehhanism, mida saaks teadlikult kasutada kui abivahendit koolikohustuse täitmise saavutamiseks. Kuid ilmselgelt on siin tegemist ühe vastusega küsimusele, miks mõnest koolikohustuse mittetäitjast vaatamata haridustee käänulisusele ja probleemidele koolis n.ö saab asja ja mõnest mitte.

Asendushooldusel olevaid lapsi õpetajad riskigrupina ei käsitlenud, kuid lasteasutuses elavatel lastel on nende hinnangul siiski veidi suurem risk mitte toime tulla koolikohustuse täitmisega kui kasuperes kasvavatel lastel. Kirjandusest nähtub, et asendushooldusel olevad lapsed saavad suurema tõenäosusega kehvemaid hindeid ning kogevad koolis ebaõnnestumisi sõltumata sellest, kas nad on kooli personali poolt riskigrupina määratletud (Rosenfeld,

---

“...õpetajad pööravad liiga palju tähelepanu nii sellele, et tundidest minnakse ära, kui ka näiteks õpilaste suitsetamisele, selle asemel et tegelda õpilaste omavahelise vägivalda probleemidega...”

Richman 2003). Kõik intervjueeritavad elasid või olid elanud institutsionaalses asendushoolduses ning osa neist oli kogenud õpetajate eelarvamuslikku ja halvustavat hoiakut lastekodulaste suhtes. Ilmselt toimub koolis n.ö teistsuguste laste alateadlik hukkamõistmine kas nende vanemate elustiili pärast või ka nende endi käitumise iseärasuste tõttu. Igal juhul võin oma uurimuse põhjal väita, et koolikeskkond ei toeta lastekodulapsi hariduse omandamisel piisavalt. Kui suudaksime kujundada kooli selliseks, et see väärtustab iga last isiksuse ja otsib mooduseid, kuidas igäüht vastavalt tema iseärasustele harida, siis ei oleks vaja eraldi tähelepanu pöörata asendushooldusel olevatele lastele. Kuni seda ei ole ning lastehoolekande süsteem töötab praeguste põhimõtete järgi, on oluline, et kogu ühiskond ja sealhulgas ka kool täidaks asendusvanema rolli, mitte ei loodaks ainult hoolekandesüsteemi peale.

Koolielu probleemid

Uurides respondentide arvamusi koolielu probleemide kohta, ilmnes, et õpetajatele põhjustavad koolielus enim peavalu õpilased ja eelkõige nende puudumine üksikutest tundidest. Üks intervjueeritustest ütles selle teema kohta (teadmata ankeetküsitluse tulemusi), et õpetajad pööravad liiga palju tähelepanu nii sellele, et tundidest minnakse ära, kui ka näiteks õpi-

laste suitsetamisele, selle asemel et tegelda õpilaste omavahelise vägivalda probleemidega. Ka teiste intervjueritute kogemus toetas arvamust, et üks suuremaid koolielu probleeme on laste omavahelised suhted ning üksteise (eelkõige emotsionaalne) väärkohtlemine. Õpetajad hindasid küll õpilaste omavahelise suhtlemisega seotud probleeme sagedasteks, kuid märksa rohkem valmistas neile muret tundidest puudumine. Ilmselt seletab seda kooli kui haridusasutuse roll – õpetajad on kohustatud õpilastele teadmisi jagama ning nad ei saa seda teha, kui õpilased puuduvad, mistõttu tajuvad nad õpilaste puudumisi isikliku ebaõnnestumisenähtena.

Intervjueritavad nimetasid probleemina ka seda, et õpetajad ei reageeri ei õpilaste omavahelise vägivalda juhtumitele ega normidele mittevastavale käitumisele. Õpetajad soovivad näinud, et koolielus põhjustaks probleeme miski, mis oli seotud nende endi suhete, suhtlemise ja õpetamise viisidega. Jällegi tuleb otsida sellise tulemuse põhjust laialt levinud seisukohas, et kool on õpetamise, mitte kasvatamise asutus. Kui õpetaja on oma tunni pidanud ning teadmised edasi andnud, siis see, mis toimub vahetunnis, klassiruumist väljaspool, ei ole justkui enam tema töö. Samal ajal kui õpilased eeldavad ja ootavad seda, et õpetajad nendega suhtleksid ka väljaspool tunde.

Abistamine probleemide lahendamisel

Sarnaselt eespool välja toodud õpetajate arvamustele koolikohustuse mittetäitmise põhjustest ning koolielus esinevatest probleemidest, tunnevad õpetajad vajadust kooli pedagoogilise personali hulka mitte kuuluva spetsialisti abi järele just laste ja nende peredega seotud probleemide puhul. Noored soovivad vajadust abi nii konfliktides eakaaslastega kui ka õpetajate või klassijuhatajaga. Tegelikult ootasid noored abi õpetajalt, mitte mingilt teiselt spetsialistilt. Nende kogemus oli pigem see, et kui õpetaja ei suuda neid aidata, siis keegi ei suuda neid aidata – väga sageli olid nad oma murega üksi jäetud, välja arvatud tõsised koduse väärkohtlemise juhtumid algklassides. Tõenäoliselt said noored abi probleemide lahendamisel ka näiteks lastehoolekandeametuse personalilt, mis kompenseeris koolis puuduvat, vastasel juhul ei oleks nad kirjeldanud olukordadest välja tulnud. Kuna ma ei palunud ankeedis täpsustada, millist abi kooliväliselt spetsialistilt kooli pedagoogiline personal vajaks, on raske hinnata, kas see, mida vastajad silmas pidasid, oli õpetus, kuidas ise lahendada probleeme või eeldasid nad, et keegi spetsialist tuleb ja parandab katkised lapsed, pered ja olukorrad. Seega ei saa siinkohal kategooriliselt väita, et õpetajad ja õpilased räägiksid täiesti erinevatest asjadest.

Minnes abistamise teemaga konkreetsemaks, uurisin nii ankeedis kui intervjuudes respondentide kogemusi abistavate elukutsete esindajatega. Intervjueritavad teadsid abistavate elukutsete esindajatest koolipsühholoogi, isiklik kogemus koolipsühholoogiga oli ühel neist. Koolisotsiaaltöötaja tekitas neis igasuguseid huvitavaid seoseid (näiteks arvas üks intervjueritav, et koolisotsiaaltöötaja „on justkui vägivaldaga seotud, vargustega. Kus koolisotsiaaltöötaja, see on enne politseid.“), isiklikku kogemust ei olnud neist ühelgi. Küsitluses osalenud õpetajatest suurel osal oli olemas isiklik kogemus koolisotsiaaltöötajaga ning nad pidasid koolisotsiaaltöötaja olemasolu oluliseks. Palusin neil valida etteantud loetelust kooli pedagoogilise personali hulka mitte kuuluvatest spetsialistidest need, kelle poole nad kõige sagedamini on pöördunud abi saamiseks, ja tulemus oli, et populaarsemad abistajad olid koolipsühholoog ja meditsiinitöötaja. Arvan, et põhjus peitub väljakujunenud praktikas: nii meditsiinitöötaja kui koolipsühholoog on märgatavalt pikema ajaloalise traditsiooniga spetsialistid ning neist ja nende tööst teatakse rohkem, mis loob neist usaldusväärsema pildi ja

seega teeb pöördumise lihtsamaks. On aegu, kui nad on olnud ainsad abistava elukutse esin-dajad, mis tähendab, et millalgi on nad olnud ka sotsiaaltöö tegijad.

Koolisotsiaaltöö vastanute arvamustes

Eraldi käsitlesin uurimuses koolisotsiaaltöö korraldust. Kui püüda defineerida koolisotsiaal-tööd, siis õpetajate arvamustest siin abi ei ole, kuna need jagunesid etteantud kahe variandi (tegelemine koolikeskkonnaga või tegelemine koolikohustuse mittetäitjatega) vahel täpselt pooleks. Intervjueeritavad soovivad, käsitlemata küll konkreetset koolisotsiaaltöö korraldamist, rääkisid vajadusest tegelda koolikeskkonnaga laiemalt, luua koolis õhkkond, kus õpilastel on hea olla. Õpetajad nägid koolisotsiaaltöötaja kliendina nii last, vanemat kui ka õpetajat, aga seda vaid juhul, kui neil on probleeme. Koolisotsiaaltöötaja töö peaks väga suure osa respondentide arvates olema tegelemine perevägivallaga, samuti koolikohustuse mittetäitjatega ja koolivägivallaga. Mõneti on sellised tulemused ootuspärased, sest õpetajate arvamus on tugevalt mõjutatud nende senistest kogemustest koolisotsiaaltöötajaga ning teadmistest koolisotsiaaltöö kohta – kui on rõhutatud vajadust tegelda probleemsete lastega, siis seda peetaksegi ainuvõimalikuks variandiks. Intervjueeritavad aga, kellel puudus otsene koolisotsiaaltöö kogemus, ei osanud sellel teemal kaasa rääkida ning väidetavalt ei tundnud koolisotsiaaltöötaja järele ka vajadust. Tõenäoliselt kompenseeris nende vajaduse abi järele mingi muu ameti esindaja kas siis koolis, asutuses või ka lastekaitses.

Kokkuvõte

Uurimuse tulemused olid selles mõttes ootuspärased, et erinevate meetoditega kogutud andmed olid erinevad ning õpetajate ja õpilaste vaated nii koolielu probleemidele kui koolisotsiaaltööle ei langenud kokku. Samas leian, et uurimuses osalenute vastused näitasid väga selgelt, et koolisotsiaaltöö järele on sotsiaalne tellimus olemas. Omalt poolt julgen väita, tuginedes erialakirjandusest loetule, oma uurimuse tulemustele ja isiklikule kogemusele, et koolisotsiaaltöö saab olla tulemuslik ainult siis, kui tema esmane eesmärk on kujundada koolikeskkond igat õpilast toetavaks ja alles seejärel tegelda probleemide lahendamisega. Ideaalvariandina ei peaks sellisel juhul probleeme esinemagi, kuid olgem realistid – sellist olukorda elus tekkida ei saa. Teine oluline moment selle teema juures on rääkida asjadest õigete nimedega, st mitte tõmmata võrdusmärki koolisotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika vahele, vaid käsitleda neid omaette erialadena, mida nad kahtlemata on. Kolmas järeldus koolisotsiaaltöö korraldamise kohta on, et tuleb välja töötada Eesti oludele sobiv kontseptsioon ning rakendada seda üleriigiliselt. See aitaks kaasa eriala arengule ja muudaks teenuse kättesaadavaks kõigile koolilastele.

Viidatud allikad

Riigikontroll (2002). Koolikohustuse täitmise tagamine. Kontrolliaruanne. www.riigikontroll.ee 19.09.2004

Montecel, M. R., Cortez, J. D., Cortez, A. (2004) Dropout Prevention Programs. Right Intent, Wrong Focus and Some Suggestions on Where to Go From Here. *Education and Urban Society*, Vol 36 No 2, Corwin Press Inc

Garcia, S. B., Guerra, P. L. (2004) Deconstructing Deficit Thinking. Working With Educators to Create More Equitable Learning Environments. *Education and Urban Society* Vol 36 No 2. Corwin Press Inc

Rosenfeld, L. B., Richman, J. M. (2003) Social Support and Educational Outcomes for Students in Out-of-Home Care *Children & Schools* Vol 25 No 2 NASW Press

Koolisotsiaaltöö – uus ja arenev

Marge Aasalaid
Tallinna Rahumäe Põhikooli
sotsiaaltöötaja

Esimesed koolisotsiaaltöötajad on töötanud sellel alal julgelt kümme aastat, edukamad on olnud Tartu ja Pärnu, kuid seal olid koolisotsiaaltöötajad esialgu omavalitsuse palgal ja osa neist on seda tänaseni. Tallinna koolisotsiaaltöötajad on kõik kooli palgal. Praegu palkavad peale linnakoolide ka paljud maakoolid omale sotsiaaltöötaja, sest vajadus sellise töötaja järele üha suureneb. Kooli sotsiaaltöötaja on probleemi tekkimise või ilmumise vahetus läheduses ja seetõttu märkab seda tunduvalt varem kui näiteks omavalitsuse lastekaitsetöötaja, ning kiire reageerimine on alati efektiivsem. Lisaks on lapsel ja vanemal kergem suhelda kooli sotsiaaltöötajaga, kui minna hoolekandeosakonda. Üsna sageli teeme lastekaitsega paralleelselt tööd sama perega.

Kui eelmisel aastal oli Tallinnas 32-s koolisotsiaaltöötaja, siis sel sügisel on juba 46-s, nende hulgas on nii eesti kui vene koole. Osa koole on palganud sotsiaaltöötaja poole kohaga, osa täiskohaga. Mõnes koolis on ainult sotsiaaltöötaja, mõnes ainult psühholoog, mis tähendab seda, et jõudumööda peavad nad täitma ka puuduva töötaja funktsiooni.

Sotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoog?

Selle üle on vaieldud juba mitu aastat, kuid tänaseni pole ametinimetuses veel selgust saadud. Otseselt ei kuulu kooli meeskonda ei sotsiaaltöötaja ega sotsiaalpedagoog, ometi on paljudes koolides selline töötaja olemas. Tallinnas on autori andmetel enamik neist tööle vormistatud sotsiaaltöötajana, kuid siiski nimetab igaüks end nii, kuidas talle on meelepärasem. Mare Leino on kunagi sotsiaalpedagoogika loengus öelnud, et kui sotsiaaltöötaja annab abipalujale kala, siis sotsiaalpedagoog annab õnge. Ja

tegelikult ju ongi nii, et koolis ei ole meil abivajajale ühtki kala anda, pigem anname nii õpilastele kui nende vanematele õnge ja õpetame, kuidas kala kätte saada. Samas ütleb mõiste sotsiaalpedagoogika, et tegemist on sotsiaalsete oskuste õpetamisega, aga ei ütle, et sotsiaalpedagoog on ka nõustaja. Kuid see võib tuleneda ka sellest, et mõiste vajab laiendamist. Enamik koolisotsiaaltöötajaid on siiski veendunud, et nad on pigem sotsiaalpedagoogid.

Mida teeb koolisotsiaaltöötaja

Küsimusele, mida teeb koolisotsiaaltöötaja, on väga raske vastata, sest igas koolis tegeleb sotsiaaltöötaja vastavalt kooli vajadustele. Enamasti jälgib kooli sotsiaaltöötaja õpilaste kooliskäimist ja tegeleb koolikohususe mittetäitjatega. Sageli on selle käigus vaja nõustada nii õpilast kui ka lapsevanemat, miks mitte ka klassijuhatajat. Põhjuseta puudumiste eest saab õpilane vastavalt kooli kodukorrale käskkirja direktori noomitusega, võetakse ühendust vanematega kuni selleni, et õpilane suunatakse alaealiste komisjoni. Kui varem esindas komisjonis last kooli poolt klassijuhataja, siis nüüd teeb seda enamasti sotsiaaltöötaja. Ega ka alaealiste komisjonil pole nii suurt võimu, et õpilast õigele teele tagasi juhatada. Komisjon tegeleb vastavalt mõjutusvahendite seadusele ja saab lapsele määrata mõjutusvahendi hoiatusest kuni erikoolini, seda viimast rakendatakse muidugi alles siis, kui kõik muud vahendid pole mõjunud. Alla 14-aastaste puhul tuleb komisjonis käia kõigi väärtegade puhul: kuna lapsed veel ei vastuta oma tegude eest, suunab politsei nad iga väärteo korral alaealiste komisjoni. Nii on tulnud ette, et käin ühel ja samal päeval komisjonis kroonilise koolikohustuse mittetäitjaga ja samas 5-kroonise šokolaadi varastanuga. Palju on tööd koduga. Kuna vanemad koduküllastust ise väga ei soovi ja ajapuu-

dusel neid ka palju teha ei jõua, siis koduski lastusi väga palju ette ei tule. Vanemad tulevad meelsamini ise kooli. Kui nad on nii hõivatud, et saavad koju alles hilistel õhtutundidel, siis peab nendega suhtlemisel sageli piirduma vaid telefonijutuga.

Sotsiaaltöötajal/sotsiaalpedagoogil on vaja tegelda koolikiusamise, tõrjutuse ja muu ebasoovitava käitumisega. Kui õpilasel on raskusi ainekava täitmisega, siis tuleb uurida, kas ta vajab nt lihtsustatud õppekava või teistsugust koolikeskkonda. Siin tuleb suur töö ära teha koduga, sest üksi ei saa sotsiaaltöötaja midagi teha. Kui pere leiab, et laps ei vaja teistsugust õpet, siis sundida ei saa, aga soovitada ja selgitada tuleb igal juhul korduvalt.

Palju on kaebusi, et õpilased suitsetavad, kuid selles suhtes on kool ja politsei praktiliselt jõuetud. Esimesel vahelejäämisel saab õpilane üldjuhul hoiatustrahvi ja korduval vahelejäämisel juba palju suurema trahvi, kuid ega seepärast laste hulgas suitsetamine vähene. Kui iga päev oleks patrull kooli juures, siis ehk muutuksid nad ettevaatlikumaks ja ei suitsetaks nii avalikult. Sotsiaaltöötaja saab vestelda ja ehk mõjutada lapsi kooliajal veidi vähem suitsetama. Tuleb ka seda ette, et õpilane tuleb kooli alkoholi tarvitamise jääknähtudega või lausa tarvitab vahetunnis alkoholi. Sellisel juhul olen lisaks vestlusele rakendanud näiteks referaatide või esseede kirjutamist (nt tüdrukutele – alkoholi mõjust noorele neiole vms). Tegelda tuleb ka sotsiaalsete oskuste õpetamisega, mis on minu meelest üks olulisemaid asju. Olen teinud sotsiaalsete oskuste treeninguid projekti raames üksikutes klassides, kuid nüüd leian, et terve klassi puhul võtavad treeningutest aktiivselt osa siiski vaid tublimad. Vaja on moodustada rühm ühe ja sama probleemiga õpilastest ja teha treeninguid vastavalt nende vajadusele, olgu siis selleks tunnete äratundmise, peegeldamise ja valitsemise õpetamine või on vaja õpetada enesekehtestamist ja ei-ütlemist. Teemasid on hulganisti, iga teema juures saab mängida ka erisuguse

lähenedamisega rollimänge. Kasutan ära ka seda, kui aineõpetaja on kursustel ja vajab asendajat. Asendustunnis teen rühmatööd, vaatame õppefilme, räägime seadustest jne. Kui võimalik, kutsume ka lektoreid väljastpoolt kooli või teeme õppekäike, viimaste jaoks jääb kahjuks vähe aega.

Peab olema loominguline, sest ega suurt millegi muuga õpilasi mõjutada ole. Olen rakendanud käitumiskontrolli tabelit, kus õpilane peab iga tunni lõpust võtma aineõpetajalt kommentaari koos allkirjaga oma käitumise kohta. Olen andnud lugeda käitumisalaseid raamatuid ja pärast nende üle õpilastega arutlenud, olen lasknud kirjutada referaate ja esseesid. Olen andnud aastase mitterahuldava käitumishinde korral korduvalt ka nn suvetööd käitumises, milles lasen uurida seadusi, lugeda raamatut, kirjutada esseet jne. Need on asjad, mida iga kooli sotsiaaltöötaja ise välja mõtleb.

Teiste koolide põhjal võin nimetada veel nt. tugitööliikumist, ainetundides osalemist (mida mina teen harva) ja gümnaasiumi klassides sotsiaaltöö õpetamist valikainena.

Koolisotsiaaltöötaja probleemid

Sotsiaaltöötaja on kooli tööle võetud, et ta aitaks probleeme lahendada või leevendada. Kuid ka sotsiaaltöötajal endal on probleeme, mis ei ole seotud otseselt tema töökohustustega.

Siia kuulub eespool kirja pandud ametinimetuse küsimus ja see, et sotsiaaltöötaja ei kuulu kooli meeskonda. Lisaks on koolisotsiaaltöötaja üks väheseid töötajaid koolis, kellel on ametlikult 28 puhkusepäeva, samas kui psühholoog, huvijuht, logopeed jt saavad 56 päeva puhkust.

Koolisotsiaaltöötajal ei ole ühtset ametijuhendit, enamasti on kooli sotsiaaltöötaja koostanud selle ise või on seda teinud kooli juhtkond. Viimasel juhul on aga nii, et tihti on sinna sisse kirjutatud palju ka niisuguseid ülesandeid, mis ei peaks kuuluma sotsiaaltöötaja kohustuste hulka, nt kõrvõimalikesse komisjonidesse kuulumine ja koosolekutel osalemine (k.a majandusalased koosole-

kud), koolipidudel korra pidamine jne. Minuga on nii, et kui leitakse, et minu osalemine on vajalik, siis osalen, ja sama on ka klassi-koosolekutega – kõigist ju ei jõua osa võtta.

Laste vanemad on sageli pahased, et kool iga probleemiga kodu poole ei pöördu. Siin aga on probleemiks see, et enamikul vanematest on vaid mobiil, ja kui kõiki probleememe mobiiliga arutada, siis ühel hetkel võib kool öelda, et raha on otsas ning kui tahetakse veel helistada, siis tuleb minna oma palga kallale. Meil on küll e-kool, kuid vanematega vesteldes selgub, et enamik neist oma lapse puudumisi ei vaatagi, vaadatakse vaid hindeid. Kui lapsevanemal on võimalus ise lapse kooliskäimist kontrollida, siis ma ei leia, et peame lapse igast puudumisest kodu teavitama.

Koolisotsiaaltöötajatele oleks vaja superviisiooni ja täiendkoolitust, ehk tuleks kindlaks määrata ka mingisugused tasemed, nagu on õpetajatel.

Koolisotsiaaltöötajatel puudub konkreetne koht, kuhu oma probleemidega pöörduda. Pole selge, kas kuulume sotsiaal- või haridusvaldkonda, kuigi palka saame haridusministeeriumilt. Küsimusi, millele oleks vaja leida lahendus, on palju.

Oma ühendus

Oma probleemide lahendamiseks asutati eelmisel aastal Tartus üle-eestiline koolisotsiaaltöö ühing, kuid nüüdseks oleme Tallinnas jõudnud arusaamisele, et ühingu tööd saab paremini korraldada piirkondlike ühenduste kaudu. Plaanis on hakata moodustama oma allorganisatsiooni, kuhu 46 Tallinna linnas töötavat koolisotsiaaltöötajat võiksid oma probleemidega pöörduda ja kokkusaamistel neile ühiselt lahendusi leida. Lisaks sellele hakkasid meil Nõmmel toimuma kokkusaamised, millest võtavad osa linnaosa koolide sotsiaaltöötajad ja psühholoogid, alaealiste komisjoni sekretär ja vastavalt vajadusele kutsume ka mõne organisatsiooni esindajaid. Väikses ringis saame ühiselt leida meie piirkonna probleemidele lahendusi.

Mentorlus – parema

Kerttu Sikka,
mentorluse programmijuht

MTÜ Caritas Eesti kuriteoennetuskeskus, mis nüüdseks on reorganiseerunud Kuriteoennetuse Sihtasutuseks, alustas mentorluse programmi ettevalmistamist augustis 2004. Pärast mitut programmi käivitamisele eelnenud ümarlauda ja nõupidamist said paika programmi eesmärgid. Lühiajaliseks eesmärgiks seati välja koolitada kolm mentori rühma, kes töötavad probleemsete noortega ühe õppeaasta vältel personaalselt ja saavutavad nende noorte puhul mõõdetavaid tulemusi. Pikemas plaanis sooviti pilootprojekti käigus välja töötada metoodika ja koostada materjalid, mida saaks rakendada kõikjal Eestis tegelemisel alaealiste komisjonide ja politsei noorte klientidega, kelle puhul on probleemiks koolikohustuse täitmine, koolivägivald, hirm kooli ees jms.

Tegevuse kirjeldus

2004. a augusti lõpus hakkasime otsima mentoreid ja pärast suuri vaidlusi (miks eelistan meesterahvaid, vanusepiirangud, kas värvata mentoriteks tudengeid jne) saatsime võimalike mentorite külastatavatesse listidesse ja kodulehtedele järgmise kuulutuse: *Caritas Eesti koostöös mitmete erinoorsootööga tegelevate institutsioonidega avab pilootprogrammi MENTORLUS tugirühmad Tallinnas ja Tartus!*

Meie sihtrühmaks on noored alates 12. eluaastast, keda suunavad programmi alaealiste komisjonid ja keda väljakoolitatud mentorid peavad aitama tagasi kooliteele või olema neile personaalselt abiks muude probleemide lahendamisel. Kava kohaselt töötab üks mentor ühe noorega. Mentorid saavad baaskoolituse ja hiljem regulaarselt jätkukoolitusi, mis õpetavad nii probleemnoortega tegelemist kui iseenda ja ümbritseva mõistmist.

*Ootame mentorikandidaadiks isikuid, kes:
- on soovitatavalt meesterahvad (kuid julgus-*

homse nimel

tame ka hakkajaid naisi)

- on eelistatult vähemalt 22 a vanad
- omavad eelnevat kogemust noorsootöö, sotsiaaltöö, justiitsüsteemi või jõustruktuuride vallast
- esitavad soovituskirja ühelt ülalnimetatud valdkonnas töötavalt inimeselt
- on seesmiselt motiveeritud töötama riskinoortega, kes kuuluvad alaealiste komisjonide sihtrühma
- on valmis panustama vähemalt 3 tundi nädalas üks-ühele tegevuseks neile usaldatud noorega, millele lisanduvad koolitusteks ja ühisüritusteks planeeritud ajad.

Mentorikandidaat võib meilt oodata:

- tihedat ja huvitavat 3-päevast koolitust
- meeldivat seltskonda
- võimalust osaleda Eesti jaoks uude meetodika väljatöötamises
- aktiivseid ja kolesterooli drastiliselt põlevavaid ühisüritusi
- rahalist stipendiumi.

Laekunud avaldustest valisime välja 15 ja pakkusime nendele inimestele baaskoolituse, milles andsime ülevaate mentorluse ideest, meie pilootprogrammist, tutvustasime erinoorsootööd ja kriminaalpreventsiooni Eestis ja sellega seotud institutsioone; panime paika reeglid ja tegevuskava. Mitmed oma ala spetsialistid rääkisid tulevastele mentoritele erivajadustega lastest ja nendega suhtlemisest. Läbi viidi ka rühmatöid.

Oktoobri alguses saatsime laiali esimese teate alaealiste komisjonidele, et selline programm on olemas ja lapsi on võimalik meie juurde saata. Esimene noor tuli Haabersti linnaosast ja kogu programmi ulatuses oli Haabersti alaealiste komisjon Mustamäe alaealiste komisjoni kõrval üks aktiivsemad nii noorte suunamisel kui ka nende käekäigust huvitumisel.

Et saada noorte kohta ühtset ja meile vajalikku infot, töötasime koos alaealiste

komisjonidega välja ankeedi, millele komisjonid vajaduse korral lisasid ka muid materjale noore kohta – näiteks kooli koostatud iseloomustuse, kokkuvõtteid komisjoni varasematest otsustest, lastekaitsetöötajate hinnanguid jne. Pärast ankeetide laekumist otsustasime koos koolitajate-ekspertide ja rühmajuhitidega, milline laps missugusele mentorile sobiks – peamisteks kriteeriumiteks oli ühiste hobide ja tegevuste olemasolu ning „kõhutunne”. Kuna mentorite arv oli piiratud, siis polnud alati võimalik paare ühiste huvide põhjal moodustada, kuid sellele vaatamata oleme pidanud mentori-noore paari muutma vaid kahel juhul (!), kui mentoril ei õnnestunud saada kontakti noorega.

Kui mentorile oli laps leitud, siis sõlmisid Caritas ja mentor lepingu, kus olid kirja pandud poolte õigused ja kohustused. Mõned olulisemad punktid:

Luu kontakt noore hooldaja(te)ga ja jagada neile informatsiooni noorega tehtava töö ja ürituste toimumise kohta. Tavaliselt toimus noore ja mentori esimene kokkusaamine noore kodus, et kohe alguses luua kontakt ka noore hooldajatega ja saada ülevaade tema kodusest olukorrast.

Luu kontakt klassijuhatajaga. Kuna kõigil meie programmi noortel oli probleeme koolikohustuse täitmise, siis oli kooliga kontakti loomine ääretult oluline. Alati ei piirdutud kontakti loomisega klassijuhatajaga, suheldi ka kooli sotsiaaltöötaja, psühholoogi ja õppealajuhatajaga. Mitmel juhul saavutati klassijuhatajaga kokkulepe, et ta teavitab mentorit kohe, kui noorel tekivad koolis mingid probleemid – puudumised, koolikorra rikkumised. Mitmele mentorile võimaldati ka ligipääs e-koolile, et nad saaksid noore hinnetel ja kooliskäimisel silma peal hoida.

Esitada iga kuu programmijuhile aruanne eelmise kuu tegevusest ning ajatabel, millest on näha noorega eelmisel kuul tegeldud tundide arv. Aruandluse blanketid ja aruannete esitamise kord olid mentoritele ette antud. Mentor tegeles noorega vähemalt kolm tundi nädalas ja pidas kontakti nii noore kooli kui ka tema perega. Lisaks üks-

ühele tegevusele pakkus Caritas võimalust noortel ja mentoritel osaleda spetsiaalselt neile korraldatud matkadel ning muudel Caritase poolt korraldatud väljasõitudel.

Peamised tegevused, mida noored ja mentorid koos ette võtsid, olid muuseumide ja näituste külastamine; kinokülastused; õppimine (tunduvalt suuremal määral, kui programmi alguses eeldasime); sportlikud tegevused – ujumine, suusatamine, jõusaali külastamine, tervisejooks; koolide külastamine – mitmed mentorid käisid oma noortega kutsekoolides, et tutvustada noorele võimalusi haridustee jätkamiseks.

Lisaks igapäevastele tegevustele organiseerisime noortele ja mentoritele nii ühisüritusi kui ka ainult mentoritele mõeldud ettevõtmisi.

Üritused noortele:

- noorte ja mentorite ühismatk – populaarseim neist oli 2-päevane talvine matk Männikule ööbimisega metsas koos orienteerumisega
- filmiõhtud – *Tegi Pätti* filmi eri osade vaatamiseks
- talgud Pirita kloostri varemetes, Pärnus üleujutuse kahjude likvideerimiseks, Muhu saarel vana taluhoone renoveerimiseks
- koolivaheaja laagrid – koostöös Pirita linnaosa valitsusega pakuti mentorluse programmis osalevatele noortele võimalust käia nende poolt korraldatavates koolivaheaja laagrites, kus toimusid kohtumised noortele oluliste inimestega, prooviti mitmeid spordialasid, kuhu noor tavaliselt ei satu jne
- noorte ja mentorite lõpuüritus – orienteerumismäng ja kõieharjutused, grillimine
- mitmed noored võtsid ja võtavad siiani aktiivselt osa Caritase pakutavatest tegevustest – lasketreeningutest, ekstreemgrupi tegevusest ja militaarmerkadest.

Üritused mentoritele:

- baaskoolitus
- erikoolide ja vanglate külastamine
- psühholoogiaalased koolitused, kus käsitleti järgmisi teemasid: noorele piiride pane-

mine, moraali tasandid ja nende mõõtmine, ennasthävivate käitumine, mentori läbipõlemine

- muud jätkukoolitused, eriti seikluskasvatuse teemal seda soovinud mentoritele
- rühmasupervisioon. Igal rühmal oli oma superviisor, kellega mentorid võisid isiklikult suhelda ja kellelt nõu ja hinnangut saada ning kes viis läbi ka rühma supervisiooni. Igal rühmal toimus vähemalt kaks rühmasupervisiooni ning juuni keskel toimus ka lõpusupervisioon, kus superviisor suhtles iga mentoriga personaalselt ning mentorid andsid programmile hinnangu.
- murede-rõõmude õhtud. Kuna rühmasupervisioon oli mentoritele ette nähtud iga kahe kuu tagant, siis nendel kuudel, kui supervisiooni ei toimunud, korraldasime mentoritele omavahelised murede-rõõmude õhtud, kus kõik said ära rääkida, mis rääkimist vajas, ja üheskoos probleemidele lahendusi leida.

Lisaks supervisioonile ja murede-rõõmude õhtutele „kiasas” rühmajuhud kõiki mentoreid paar korda kuus ka telefonitsi või e-posti teel, et saada teada, kuidas kellelgi läheb, kas ta vajaks mõne programmi tugirühma liikme abi, kas on mingeid probleeme, mille lahendamisele rühmajuhud saaks kaasa aidata. Suhtlemine noori programmi suunanud institutsioonidega oli peamiselt rühmajuhutide ülesanne – mõnedel mentoritest oli küll otsekontakt noore suunanud institutsiooniga ja nad teavitasid seda jooksvalt oma noore tegemistest, kuid üldiselt oli suunajate huvi noorte käekäigu vastu üsna leige.

Mentorite tegevuse käigus tekkinud probleemid jagunesid kolmeks:

Probleemid noorega. Pea kõigil mentorluspaaridel tekkis mingil hetkel, enamasti suhtlemise alguses olukord, kus noor hakkas kokkusaamisi vältima ega pidanud kinni mentorile antud lubadustest. Lahenduseks oli see, kui mentor järjekindlalt üritas noorega kontakti võtta nii kooli, kodu kui ka sõprade kaudu. 95% juhtudest lahenes positiivselt ja noor, nähes, et mentorist nii kergesti lahti ei saa, loobus ka selliseid katsetusi tegemast.

Probleemid kooliga. Mitte kõigil mentoritel ei läinud kooliga suhtlemine libedalt. Tihti oli meile suunatud noor kooliprobleemide käes vaevelnud juba aastaid ning kool oli ära proovinud kõik, mis tema võimuses, noorest ja tema probleemidest küllalt väsinud ja sellest tulenevalt ka mitte eriti koostööaldis.

Probleemid perega. Sarnaselt koolidega olid ka mitme noore pered pidevatest probleemidest väsinud ja kaotanud lootuse, et midagi muutub. Väga tihti pidi mentor lisaks oma noorele motiveerima ka tema vanemaid.

Kokku käis programmist läbi 39 last – 24 poissi ja 15 tüdrukut. Kui esialgu olime programmi sihtrühmaks määranud 12–15 aastased noored, siis programmi käigus selgus, et kõige rohkem tundsid alaealiste komisjonid vajadust sellise programmi järele 16-aastaste noorte puhul – neid osales meie programmis 12 ehk siis ligi 30% osalejate koguarvust. 12-aastaseid suunati meile 1, 13-aastaseid 3, 14- ja 15-aastaseid mõlemaid 8, 16- aastaseid 12 ning 17-aastaseid 7. Enamik programmis osalenud lastest suunati meile alaealiste komisjoni kaudu – 36 last, 2 last jõudis programmi lapsevanema soovil ning 1 lapse suunas kriminaalhooldus. Kõikidel lastel esines suuremal või vähemal määral koolikohustuse mittetäitmist, enamikul ka mingid muud probleemid – sekeldused politseiga, koolikorra rikkumine jne. Rohkem kui pooltel lastest oli koolikohustuse mittetäitmine või regulaarne puudumine kestnud vähemalt 2 õppeaastat, ühel noorel aga juba esimesest klassist alates ehk siis 9 aastat.

Tulemused

Mentorite ja noorte koostöös, mille kestus ulatus 1 – 8 kuuni, jõuti järgmiste tulemusteni:

Kool

- 10 noort jäi klassikursust kordama, neist 1 on alates sügisest tänu mentori tegevusele kuduõppel;
- 5 noort lõpetas klassi;
- 5 noort jäi klassikursust kordama ja jätkab
- sügisel oma kooliteed täiskasvanute gümnaasiumis;

- 5 noort jäi hoolimata episoodilisest koolikäimisest klassikursust kordama ning alustab uut õppeaastat uues koolis, neist 2 Ristiku Põhikoolis ja 1 Puiatu Erikoolis;
- 5 noore kooli naasmine programmi jooksul ei õnnestunud ja sügisel alustavad nad uues koolis, 2 noort Vastseliina Internaatkoolis;
- 4 noort jäi suvetööle, läbisid selle edukalt ning viidi üle järgmisesse klassi.

Politsei

	Enne projekti	Projekti ajal
Ühtegi rikkumist pole esinenud	7 noorel	20 noorel
Suitsetamine, alkoholi tarvitamine	17 noorel	3 noorel
Väiksemad (pisivargus, avaliku korra rikkumine)	13 noorel	3 noorel
Kriminaalasi	7 noorel	3 noorel

Muud tulemused

- 15 noorel on paranenud läbisaamine oma vanema(te)ga, seda nii noore enda kui ka tema vanema(te) hinnangul.
- Mitmel noorel on paranenud hinded – seda nii seepärast, et oli keegi, kes aitas neid koolitöös ning ka sellepärast, et mitmel juhul on tänu mentori tegevusele suurenenud kooli abi ja tähelepanu programmis osalevale noorele.
- Mitmed noored on tänu mentorite tegevusele jõudnud vajaliku meditsiinilise abi ja nõustamiseni.
- Mitmed noored on jõudnud neid huvitava vaba aja veetmise viisini.

Hetkel võib julgelt öelda, et tegelikkus ületas ootused: väljalangemisi ning äralangemisi ja õigusrikkumisi oli programmi pilootjärgu kestel tunduvalt vähem, kui alul kartsime. See noormentorluse mudel, mis meil on olnud töös, pole kindlasti ainuke võimalikest selle sihtrühma puhul, ent ta on tõhusalt toiminud ja seepärast soovitame teistelgi meid järgida.

Lisainfot mentorluse kohta saab aadressidelt:

www.kesa.ee ja mentorlus@kesa.ee

Hooldus peab vastama vajadustele

Puuetega inimestele perekonnaseaduse § 105 alusel määratud hooldus ja selle kvaliteet Tartu linnas.

Maris Knuut, MSW

Puuetega inimeste ja neile perekonnaseaduse § 105 alusel määratud hooldajate arv Eestis on alates puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse (edaspidi PISTS) täielikust jõustumisest 1. jaanuaril 2001. a kiiresti kasvanud (*Statistikaamet* 2005). Kuna puuetega inimeste sotsiaaltoetusi ei ole alati kasutatud sihipäraselt, on alates 1. aprillist 2005. a antud hooldajatoetuste maksmine üle kohalikele omavalitsustele ning muutunud on ka puude raskusastme taotlemise kord. Isiklikule töökogemusele tuginedes võin öelda, et mõnikord on vormistatud hooldajaks isikuid, kes tõenäoliselt ei ole põhihooldajad või siis erineb puudega inimese hooldusvajadus puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses sätestatust. Samas on raskes olukorras need, kes tegelikult hooldavad oma pereliikmeid, kuna puudub toimiv hooldajate mitterahalise toetamise süsteem; lisaks puudub sageli info täiendavatest hoolekandeteenustest, mille kasutamine võimaldaks hooldajale hoolduse jätkamiseks vajalikku puhkust. Eeltoodud põhjustel viidi Tartu Linnavalitsuse ja Tartu Ülikooli koostööprojektina läbi uurimus puuetega inimestele perekonnaseaduse §105 alusel määratud hooldusest. Uurimuse eesmärk oli hinnata puuetega inimestele selle paragrahvi alusel pakutava hoolduse kvaliteeti. Hoolduse kvaliteedi hindamisel on silmas peetud kahte aspekti: kas pakutav abi vastab hooldatava vajadustele ja teisalt puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses sätestatud nõuetele. Lisaks uuriti hooldajate motivatsiooni, probleeme ja vajadusi, täpsustati teenuste ja toetuste vajadust hetkel ja tulevikus ning selgitati välja, kuivõrd informeeritud on puuetega inimesed ja nende hooldajad teenustest ja toetustest, mida pakutakse Tartu linnas.

Uurimuse korraldus

Uurimuse aluseks oli ankeetküsitlus, mis viidi läbi postiküsitlusena 2004. a novembris. Hooldatavatele ja hooldajatele töötati välja erinev ankeet. Valim moodustati lihtsa juhuvalimi põhimõttel Tartu Linnavalitsuse õigusaktide andmebaaside alusel. Lugemist alustati üheksandast kehtivast õigusaktist ja seejärel võeti vaatluse alla iga järgnev 18. kehtiv hooldus, millest valiti välja vaheldumisi hooldatav või hooldaja. Kokkuvõttes sisaldas valim 404 isiku andmeid (nimi, sünniaasta, aadress). Esimese rühma (202 isikut) moodustasid puuetega inimesed, kellele on Tartu Linnavalitsuse või Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi korraldusega määratud hooldaja; teise rühma (202 isikut) moodustasid puuetega inimestele samade õigusaktidega perekonnaseaduse § 105 alusel määratud hooldajad. Kokku laekus 256 täidetud ankeeti (hooldatavad 127 ankeeti – 62,8% ankeetidest ja hooldajad 129 ankeeti, 63,9%), millest analüüsi lülitati 254.

Hooldatavate keskmine vanus oli 71,1 aastat. Mehi oli nende hulgas 36,2% (46 isikut) ja naisi 63,8% (81 isikut). Hooldatavate hulgas oli eestlasi 74,8%, venelasi 18,9% ning muudest rahvustest isikuid 6,3%. Kõige enam oli raske puudega inimesi – 84 hoolealust, sügava puudega hoolealuseid oli 37 ja keskmise puudega hooldatavaid 2 isikut. 4 vastanut ei olnud puude astet märkinud.

Hooldajate keskmine vanus oli 60,2 aastat. Mehi oli vastanute hulgas 32,3% (41 isikut) ja naisi 67,7% (86 isikut). Hooldajate hulgas oli eestlasi 77,8%, venelasi 17,5% ja muudest rahvustest isikuid 4,8%.

Uurimistulemused

Raske ja sügava puudega isikute hulgas esines hooldatavaid, kelle tegelik hooldusvajadus ei vastanud puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses sätestatud raske või sügava puude definitsioonile, olles sellest suurem või väiksem. 73% sügava puudega hoolealustest vajab abi ööpäevaringselt (vastavalt definitsioonile), ülejäänud vajab abi vähem; 22,5% raske puudega inimestest vajab abi igal ööpäeval (vastavalt definitsioonile) ja 31,3% ööpäevaringselt (rohkem, kui seda näeb ette raske puude definitsioon).

Uurimusest selgus, et põetusteenuste vajadus on suhteliselt väike ning üle poole hoolealustest vajab abi järgmiste igapäevatoimingute juures: eluruumi koristamisel, pesu pesemisel kodus, arvete maksimisel, asjaajamistel ametiasutustes, perearsti/raviarsti juures käimisel, toidu toomisel, ravimite toomisel, enda pesemisel, vajadusel abi kutsumisel (112), toidu valmistamisel ja väljaspool eluruumi liikumisel. Vajatab ja saadab abi oli sageduse ja mahu seisukohast summaarselt tasakaalus. Toimingute järgi vastas hooldatavate vajadustele täielikult seitse teenust (ahju kütmine, toidu toomine, ravimite võtmine, kroonilise haavandi ravi, potitooli kasutamine, mähkmete vahetamine ja klistiiri tegemine), ülejäänud toimingute puhul erines vajatab ja saadab abi suuremal või vähemal määral.

Kõige enam oli hooldajate hulgas hoolealuste abikaasasid (28%), järgnesid täiskasvanud lapsed (16,8%), ülalpidamiskohustusega sugulased (16%) ja isikud, kes olid põhiliselt leitud ühiste tuttavate kaudu (15,2%). Võrdselt 8% oli hooldajate hulgas hoolealuste vanemaid ja naabritest hooldajaid, lapselapsi oli hooldajate hulgas 5,6% ning sõber või hea tuttav oli hooldajaks määratud 2,4% juhtudest.

Hooldajate soov jätkata hooldamist ilma hooldajatoetuseta oli seotud sellega, kas hooldatav on ülalpidamiskohustusega pereliige või mitte. Pereliiget oldi nõus abistama ka tasuta. Huvi hooldusala enesetäiendamise vastu oli väike ning ei õnnestunud tõestada sõltuvust enesetäiendamisala huvi ning hooldaja ja hooldatava vahelise seotuse (pereliige/mittepereliige) vahel. Hooldajate probleemid olid seotud hooldusega kaasneva füüsilise ja vaimse stressiga, sotsiaalsete suhete vähenemisega ning rahaprobleemidega, kuid üheks kõige olulisemaks probleemiks oli info puudumine erinevate teenuste ja toetuste ning hooldaja õiguste ja kohustuste kohta. Info puudumine täiendavatest teenustest ja puuetega inimestele mõeldud toetustest oli probleemiks ka hooldatavate hulgas. Hooldajad olid uutest teenustest rohkem huvitatud kui hoolealused, kuid ligi kolmandik hoolealustest ja hooldajatest ei tundnud huvi uute teenuste vastu.

Kokkuvõte

Uurimusest selgus, et vajatab ja saadab abi on sageduse ja mahu seisukohast summaarselt tasakaalus. Toimingutes, milles enamik hoolealuseid abi vajab, osutavad hooldajad üldiselt ka enam abi. Kuna hooldajatoetus oli küllalt väike, ei peetud mõnel juhul võimalikuks hooldajalt üle miinimumtaseme abi paluda, millest võivad osaliselt olla tingitud erinevused vajatava ja saadava abi vahel. Uuringu andmed viitavad olukorrale, kus konkreetsete toimingute tegemisel osutab mõnel juhul lisaks hooldajale abi ka pereliige või keegi kolmas. Siin võib olla mitmeid põhjuseid: kuna töö käivale hooldajale ei makstud hooldajatoetust, määrati hooldajaks keegi teine, kes ei abista kõigis toimingutes; tegu on kombineeritud hooldusega, kus lisaks põhihooldajale abistab inimest veel mitu isikut; osa teenuseid (peamiselt põetusteenuseid) osutab pereõde/perearst. Kokkuvõttes võib öelda, et hooldus vastas hooldatava vajadustele osaliselt.

Hoolduse kvaliteedi hindamisel PISTS-i kontekstis võib öelda, et kuna osa hoolealuste hooldusvajadus on väiksem seaduses sätestatud, vastab hooldaja tegevus PISTS-is toodud nõuetele niivõrd, kuivõrd sellele vastab hooldatavate hooldusvajadus. Kuni 1. aprillini 2005

puudusid konkreetset nõuded toimingutele, milles hoolealust tuleb aidata, mistõttu ei olnud võimalik hoolduse kvaliteeti toimingute kaupa hinnata.

Uuringust selgus, et suurem osa hooldajatest on hooldatavate pereliikmed. Üllatavalt suur on nende isikute tähtsus, kellega varasemad suhted puuduvad ja kes on sageli leitud ühiste tuttavate kaudu. Võib öelda, et sellist mitteformaalsete hooldajate rühma ei ole varasemates uuringutes mainitud (Pijl ja Johansson 2003, Jegermalm 2004). Ilmselt on tegu Eestile spetsiifilise grupiga, keda oli võimalik hooldajaks määrata kui mittetöötavaid isikuid ja kes ei pruukinud olla põhihooldajad.

Uurimusest selgus, et enamik hooldajatest (88 isikut) pidas hooldajatoetust liiga väikeseks. Hooldajatoetuse maksmist peetakse üheks võimaluseks hooldaja tööd tunnustada (Pijl, Johansson, 2003); hooldajatoetuse suurus näitab, kui kõrgelt hinnatakse mitteformaalsete hooldajate tööd Eestis.

Mitmed omavalitsused tõlgendavad ülalpidamiskohustust kui võimalust keelduda hooldajatoetuse maksimisest või maksta toetust ainult kindlatel tingimustel. Seetõttu võivad abita jääda pereliikmetest hooldajad, kes tegelikult inimest hooldavad. Hooldusreformi eesmärk peaks olema hoolealuse vajadustele kõige paremini vastava hoolduse korraldamine ning hooldatava vajadustele parimal viisil vastavat hooldust saab paljudel juhtudel pakkuda perekond. Kohalik omavalitsus saaks toetada puudega inimest hooldavat peret lisaks hooldajatoetuse maksmisele ka sotsiaalteenuseid pakkudes ja teenuste ning toetuste kohta informatsiooni jagades.

Viidatud allikad

Jegermalm, M. (2004). Informal Care and Support for Carers in Sweden. Patterns of Service Receipt among Informal Caregivers and Care Recipient. *European Journal of Social Work*, vol 7, 3. lk 7-24

Pijl, M., Johansson, L. (2003). Filling the Care Gap. A critical analysis of the support of cares of older persons. www.ageing-in-europe.de 27.05.05

Statistikaamet (2005). Esmane puue raskusastme, soo ja vanuse järgi. www.stat.ee. 18.05.05

Konverents erivajadustega inimestele teenust pakkuvate asutuste töötajatele

Riski juhtimine

13. detsembril 2005 Tervise Arengu Instituudis, Hiiu 42 Tallinn

Konverentsi ülesanne on tutvustada riskijuhtimise põhimõtteid töös psüühiliste erivajadustega inimestega ning arutleda töötajate koolituse kui ühe riski maandava teguri üle.

Riskijuhtimine hoolekande- ja rehabilitatsiooni-asutuses on vajalik klientide, töötajate ja kogukonna turvalisuse tagamiseks.

Esitletakse TAI-s valminud soovituslikku juhendamaterjali ja vahetatakse mõtteid selle üle, kuidas võtta riski juhtimine kasutusele ühtsetel alustel üle Eesti. Eraldi käsitletakse riski juhtimist hoolekande- või rehabilitatsiooni-asutuse töötaja seisukohast.

Töötoad toimuvad järgmistel teemadel:

- Riski juhtimise põhimõtete piloteerimine
- Koolituse vajalikkuse ja tulemuslikkuse hindamine
- Tänase tegevusjuhendajate õppekava plussid ja miinused
- Riski kriteeriumid

Täpsem info ja registreerimine: koolitus@tai.ee, 659 3926

Registreeruda saab kuni kohti jätkub.

Hoolekandeteenuste finantseerimismudel

Gert Schultz

**Sotsiaalministeeriumi
hoolekande osakonna
peaspetsialist**

Kiired muutused majanduses mõjutavad paratamatult ka sotsiaalteenuste pakkumise keskkonda. Igal aastal muutuvad näiteks ootused palgatasemele, seda nii üldise hinnataseme tõusu kui ka palgakokkulepete tõttu; muutuvad sotsiaalteenuste pakkumisel kasutatavate kaupade ning teenuste hinnad – kasvavad toidu ja riiete hinnad, kallinevad kommunaalteenused, transport jne. On arusaadav, et neis tingimustes ei saa paljude sotsiaalteenuste hinnad jääda aastateks samale tasemele, vaid peavad muutunud kuludele reageerima. Küsimus on selles, kui suures ulatuses võib hind muutuda, et teenusepakkujad oleksid jätkuvalt huvitatud teenuse pakkumisest, samas ülevaate riigieelarvet koormamata. Sellest tulenevalt ei tohi riigi poolt kehtestatud teenuste hinnad liiga suures ulatuses tege-likest kuludest lahkne- da.

Mõne kulukomponendi või kuluühiku hinna muutus kajastub alati mingis proportsioonis pakutava teenuse kogukulus. Juhul kui kulusid on palju ning need jaotuvad mitme teenuse vahel, nagu see on näiteks laste või psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekandes, võib selliste proportsioonide leidmine osutada üpris keeruliseks ning töömahukaks, samas on see aga hinnakujunduse seisukohast mõõdapääsmatu. Oluline on seejuures ka täpsus – erisuguste teenuste hinnad peavad võimalikult täpselt vastama nende tegelikele kuludele, et vältida eeliseisundis teenuste teket.

Olukorda komplitseerib ka asjaolu, et

teenuse hinda on üldjuhul võimalik korrigeerida vaid kord aastas, järgmise aasta eelarve planeerimise ajal. Seetõttu muutub teenuse hinna võimalikult täpne vastavus kuludele eriti oluliseks. Tekib vajadus ühtse süsteemi järele, mis võimaldaks arvesse võtta võimalikult täpselt kulude muutusi hinnakujunduses ja planeerimises, ehk siis finantseerimismudeli järele.

Finantseerimismudeli eesmärk on siduda teenuste üksikud kulud ühtseks süsteemiks. Selle mudeli abil peab olema võimalik kindlaks määrata nii kulude üksik- kui ka koosmõju teenuste kogukulule, jaotada teenuste vahel nende osutamise üld- ja ühiskulud ning arvutada välja teenuste hinnad.

Mida võib oodata finantseerimismudelilt

Ministeeriumi ootused:

- planeerimismeetod hinnakujunduseks ning eelarvestamiseks
- sisendite mõju teenuse hinnale – mudel võimaldab suhteliselt kerge vaevaga identifitseerida need muutused, mida tekitab ühe või teise sisendiühiku hinnamuutus kõikidele hindadele
- eelarveläbirääkimistel on võimalik paremini argumenteerida kindlate andmetega, võimalus rakendada lisaks varasematele andmetele ka mitmesuguseid tulevikustsenaariume
- mudelist saab võrdlusbaas eri asutuste tegevuse hindamiseks – erisuguste asutuste võrreldavate andmete kõrvutamine võimaldab töötada välja soovitusi teenuse pakkumise parandamiseks

Teenusepakkujate võimalused:

- ressursside optimaalne kasutamine – võimalus hinnata, kas ressurss on alara-

kendatud või hoopis ülekoormatud konkreetse teenuse puhul, kas ressursside jaotumine teenuste vahel on ratsionaalne

■ mudelist kujuneb võrdlusbaas oma tegevuse hindamiseks, võrreldes teiste asutustega – kas üldise taustaga võrreldes on tegevused ja kulutused efektiivsed või mitte.

Konsultandi valik

Kuna finantseerimismudeli ettevalmistamiseks ei ole sotsiaalministeeriumil piisavalt teadmisi ega kogemusi, otsiti mudeli koostamiseks väliskonsultante. Selleks viidi läbi konkurss, kus osales kolm rahvusvaheliselt tunnustatud ettevõtet. Pakkumiste hindamisel arvestati töö hinda, töö lõpetamise tähtaega, hinnapakumise ning kvaliteedi suhet ning pakutavat lisandväärtust. Konkursi võitis AS PricewaterhouseCoopers.

Tegevuspõhine kuluarvestus ja finantseerimismudel

Finantseerimismudeli koostamisel võeti aluseks kaks riiklikku teenust: psüühiliste erivajadustega täiskasvanute hoolekanne ning laste riiklik hoolekanne. Töö käigus intervjueriti 12 asutust ning sotsiaalministeeriumi spetsialiste. Intervjuudega koguti informatsiooni teenuste pakkumisest ning finantseerimisest, vaadeldi asutuste kulustruktuuri, ja selle põhjal koostati mudel, mis võtab arvesse peamised teenusepakujatel esinevad kulutused.

Lähtudes konsultandi kogemustest ning püstitatud eesmärkidest, leiti, et mõistlik oleks rakendada finantseerimismudelina tegevuspõhise kuluarvestuse põhimõtteid. Peamine erinevus tegevuspõhise ja traditsioonilise kuluarvestusmeetodi vahel on kaudsete ehk üld- ja ühiskulude jaotamise põhimõtte. Kuna valdava osa hoolekandeteenuste kulutustest moodustavad palgad ja hoonete kulud (kuni 85%) ehk siis üldkulud, on selge, et nende jaotamise täpsus on väga oluline. Traditsiooniliselt jaotatakse sellised kulud võrdselt tooteid ja teenuseid kasuta-

vatele ühikutele (hoolekandeteenuste puhul siis klientidele). Tegevuspõhine kuluarvestus lähtub aga sellest, et toodete ja teenuste tootmiseks on tarvis sooritada kindlas koguses konkreetseid tegevusi, mille jaoks on tarvis teha kulutusi. Nii defineeritakse tegevuspõhises kuluarvestuses kõigepealt toodete ja teenuste pakkumiseks sooritavad tegevused, arvestatakse välja tegevuste kulud ning lõpuks tehakse kindlaks tegevuse mahud toote tootmiseks või teenuse osutamiseks. Niiviisi diferentseeritakse üldkulud toodete ja teenuste vahel vastavalt sellele, kui intensiivselt üks või teine toode või teenus ühist ressursi kasutab. Sellise arvestusega saavutatakse palju täpsem üld- ja ühiskulude jaotus kui traditsioonilise meetodi puhul. Otsekulude jaotuses samas erinevusi ei ole.

Mis saab edasi

Finantseerimismudeli koostamise käigus valmis vaid kulude struktuur, mille alusel on võimalik välja arvutada laste ja psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekandeteenuste kulud ning neile vastavad hinnad. Selleks et kulude struktuurist lähtudes oleks võimalik välja jõuda konkreetsete hindadeni, tuleb teha veel hulk tööd – vaja on koguda kulu- ja tegevusandmeid eri pakujatelt, määrata arvestuse aluseks olev kulude ning tegevuste optimaalne maht. Selleks on plaanis veel käesoleval aastal läbi viia võimalikult paljude asutuste küsitlus ning analüüsida saadud andmed. Optimaalsete kulu- ning tegevusmahtude määramisele on kavas kaasata hoolekandetasutuste töötajaid, et rakendatav süsteem oleks läbipaistev ning et sellest tõuseks praktilist tulu.

Artiklis on kasutatud AS PricewaterhouseCoopers raportit „Hoolekandeteenuste finantseerimise mudeli väljatöötamine tegevuspõhise kuluarvestusmeetodika alusel“, Tallinn 2005.

Riiklike ohvriabitöötajate esimesed töötulemused

Anu Rannaveski
*Sotsiaalministeeriumi
 hoolekande osakonna
 peaspetsialist*

Tänaseks on riiklik ohvriabi süsteem Eestis eksisteerinud rohkem kui pool aastat. Kindlasti on see aeg veel liialt lühike, et teha kaugeleulatuvaid järeldusi süsteemi töövõimekusest, kuid mingeid tähelepanekuid on siiski võimalik teha.

Riikliku ohvriabiteenistuse tekkest

Alates 1. jaanuarist 2005. a käivitati ohvriabiseadusega ettenähtud ohvriabiteenuse osutamise riiklik süsteem. Tööd alustas 35 piirkondlikku ohvriabitöötajat 16 ohvriabikeskuses üle Eesti. Ohvriabitöötajad on Sotsiaalkindlustusameti ametnikud, kes osutavad seadusega sätestatud ohvriabiteenust.

Ohvriabitöötajad jagunevad maakonniti erinevalt, et osutada abi nendes piirkondades, kus selle järele on kõige suurem vajadus. Aluseks võeti Politseiametist saadud kuritegude statistika. Ohvriabikeskused on Harju-, Hiiu-, Ida-Viru- (Narvas, Jõhvis, Kiviõlis, Kohtla-Järvel, Sillamäel), Jõgeva-, Järva-, Lääne-, Lääne-Viru-, Põlva-, Pärnu-, Rapla-, Saare-, Tartu-, Valga-, Viljandi- ja Võru maakonnas ning Tallinnas (4 politseiosakonnas). Vastavalt Sotsiaalkindlustusameti ja Politseiameti vahelisele koostöökokkuleppele asuvad ohvriabikeskused peamiselt kohalikes politseijaoskondades või konstaablipunktides, vaid Lääne-maal, Lääne-Virumaal, Narvas, Hiiumaal ja osaliselt Lõuna-Eestis asuvad need ajutiselt maavalitsuse või pensioniameti ruumes.

Ohvriabi ja politsei koostöö

Vaadates teiste riikide kogemusi, leidsid ohvriabiteenistuse väljaarendajad, et ohvriabi põhiliseks koostööpartneriks peab olema politsei. 26.10.2004. a Sotsiaalkindlustusameti ja Politseiameti vahel sõlmitud koostöökokkuleppega tagatakse ohvriabiteenuse piirkondlik kättesaadavus kuriteo tagajärjel kannatanud inimestele. Prioriteediks seati pere- ja lastevastane vägivald.

Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakonna I poolaasta statistilised andmed perevägivalda ja lapsohvrite kohta näitavad, et

- kokku pöördus ohvriabisse 1539 inimest
- suurima elanike arvuga Põhja piirkonnas on ka pöördunute arv kõige suurem (425 pöördujat)
- riiklikku ohvriabiteenust osutati 405 perevägivalda ohvrile (26% kõigist pöördujatest) ja 125 lapsohvrile (8%)
- perevägivaldaohvritest on enim olnud pöördujaid Lääne (125 ohvrit), Lõuna (121 ohvrit) ja Põhja piirkonnast (92 ohvrit)
- laste vastu suunatud vägivalda juhtumitega on pöördunud enim Lääne piirkonnast (51 last) ja Ida piirkonnast (38 last).

Politsei on suunanud kuue kuuga riikliku ohvriabitöötaja poole kokku 314 pere- ja lastevastase vägivalda ohvrit, mis moodustab 60% kõigist ohvriabitöötaja poole pöördunutest. Kõikide prefektuuride poolt on abivajajaid suunatud enam-vähem võrdselt, enim Lõuna prefektuurist ja vähem Ida prefektuurist. Kui kuue kuuga osutati riiklikku ohvriabiteenust 405 perevägivalda

ohvrile ja 125-le väärkoheldud lapsele, siis politsei poolt suunatud osakaal moodustab neist 60%, mis on hea näitaja, arvestades politsei ja ohvriabi lühiajalist koostöökogemust.

Praegu pakuvad vastava haridusega ohvriabitöötajad abi politseile laste ülekuulamisel, viibides ülekuulamise juures, et tagada sel viisil laste õigused. Ohvriabitöötajad viibivad vaid neil ülekuulamistel, kus tegemist on lapsohvriga. Esimese kuue kuu jooksul viibisid ohvriabitöötajad 263 sellisel ülekuulamisel.

Kokkuvõte

2005. a esimene poolaasta on kulunud ohvriabi käivitamisele, töösse sisseelamisele ja võimalike abistajate leidmisele piirkonnas. Koostöövõrgustiku loomine, elanikkonnateavitamine ja oma kannatustest rääkima julgustamine on pikaajaline ettevõtmine, kuid algus on tehtud. Käesoleva aasta esimese poolaasta jooksul pöördus ohvriabitöötaja poole abi saamiseks 1539 isikut, mis teeb keskmiselt 44 juhtumit ühe ohvriabitöötaja kohta. Kuigi juhtumite arv ühe ohvriabitöötaja kohta ei ole suur, peab arvestama sellega, et tihti ei tähenda juhtum ühekordset kokkupuudet ohvriga, vaid nõuab järjepidevat tööd. Seoses sellega, et järjest rohkem on hakatud rääkima perevägivallast, julgevad naised tulla oma probleemidest rääkima ning abi paluma. Võrdlusena võiks tuua Soome, kus aasta jooksul pöördub ohvriabi poole keskmiselt 800 inimest.

Hea meel on tõdeda, et ohvriabitöötajad on leidnud politsei näol endale tõeliselt hea koostööpartneri ning ka politsei on aru saanud vajadusest ohvriabitöötajate järele. Kuus kuud on lühike aeg otsustamaks, kas riiklik ohvriabiteenistus on ennast õigustanud, kuid praegune pöördujate arv lubab seda arvata küll.

Väikese abi ja toe kor

Katrin Paukson

Saare ohvriabikeskus

Sageli küsitakse meilt, ohvriabitöötajatelt, kuidas me oma tööd täpselt teeme. Vastame, et osutame riiklikku ohvriabiteenust. Aga siiski, kuidas? Sisuliselt teeme sotsiaaltööd.

Ohvriabiteenus ei ole kriisiabi ning seega sündmuskohtadel me üldjuhul ei käi. Sellegipoolest püüame oma töös võimalikult paindlikud olla. Paljud ohvriabikeskused asuvad politseimajades, mõni klient aga ei taha "sellesse majja" mitte mingil juhul tulla (vahemärkusena olgu öeldud, et Saaremaa politseitöötajad suhtuvad ohvriabisse täie tõsidusega ja koostöö on meil hea). Kõhedus politseimajade suhtes võib olla tingitud inimese varasemast kokkupuutest, kuulujuttudest või stressiseisundist tulenevast negativismist. Mõni kannatanu lihtsalt ei saa ise kohale tulla, sest ta on kas liikumisvõimetu või haige. Nendel juhtudel püüame kohtumiseks muu paiga leida. Enamus klientidest tuleb siiski ohvriabikeskusesse ise.

Millega tegeleb ohvriabitöötaja

Ohvriabikeskusesse pöördumine on kinnise eesti inimese jaoks iseenesest suur eneseületamine. Sellega aga astutakse samm, mis peaks andma tuge, jõudu, julgust ja enesekindlust edasisteks tegemisteks. Kohtumine ohvriabitöötajaga aitab inimesel esmalt ehk enda mõtteis selgust saada, oma olukorda analüüsida ja järgmisi samme planeerida. Klient saab teha valikuid, kui ohvriabitöötaja aitab tal näha tema võimalusi. Enamasti ei saa probleemist ühe korraga jagu, kuid võttes spetsialisti abiga oma juhtumi n.ö väikesteks osadeks, leiab ehk nii mõnelegi lahenduse.

Ohvriabitöötaja puutub peamiselt kokku juhtumitega, kus on tegemist seksuaalse,

ral suudab inimene paljugi

füüsilise või vaimse vägivallaga (sh perevägivald), halva kohtlemise või hooletusse jätmisega. Meie poole pöörduvad ka inimesi, keda ohvriabiseaduse järgi ei saa käsitleda ohvrina, kuid oma võimaluste piires püüame ikka aidata, kui inimene kannatab. Pöörduvad on ka sooviga, et kutsuksime korrale (pere)vägivallatseja või aitaksime võõrutada joomatuuridest alkoholilabelist meest. Sellisel juhul peame seletama, et ohvriabitöötaja ei tegele pahategijate püüdmise, karistamise ega ümberkasvatamisega, vaid keskendub ohvrile ja tema vajadustele.

Minu isiklik veendumus on see, et ole sa sotsiaaltöötaja, arst või poemüüja, oma tööd teed ikkagi oma isikuomadustest lähtuvalt. Ka ohvriabi puhul on kliendiga kontakti saavutamine, suhtlemine, empaatiavõime jms suuresti seotud teenuse osutaja isikuga. Eesti 35 ohvriabitöötajat on hoolikalt valitud ja siiani ei ole abivajajad meie töö ega käitumise kohta pretensioone esitanud, tagasiside on olnud pigem positiivne. Sageli pöörduvad kliendid ohvriabitöötaja juurde tagasi, et rääkida, kuidas juhtum on arenenud, või juba hoopis uue probleemiga.

Töö iseloom sõltub piirkonnast

Ohvriabitöötajate seas on nii sotsiaaltöötaja-, sotsiaalpedagoogi- kui ka psühholoogi-haridusega inimesi. Ametniku tööstiili mõjutab kindlasti omandatud eriala ja ka varasemad töökogemused. Selles ei ole aga midagi taunimisväärset, sest ohvriabitöö eesmärk on alati üks – aidata inimest. Eelisolukorras on need ohvriabikeskused, kus on tööl mitme eriala esindajaid. Saaremaal töötan hetkel üksi.

Suure osa tööst moodustab ohvriabitöö koordineerimine piirkonnas. Loome koostöökontakte, võrgustikke; püüame hoomata piirkonna omapära ja võimalusi. Mõnes

piirkonnas oli ohvritega tegelemine juba küllalt hästi korraldatud ja tööle asunud ohvriabitöötajal tuli enda vajalikkust tõestada.

Ohvriabitööd tehakse nii suurtes ja väikestes linnades kui ka maakohtades. Suures linnas jääb klient anonüümseks, mistõttu on tal ohvriabikeskusesse kergem sisse astuda. Samas olen väikeses linnas töötades kogenud, et minu juurde pöörduakse just seetõttu, et mind tuntakse ja teatakse mu varasemaid töid-tegemisi. Mõnes piirkonnas on kuritegevust rohkem, mõnes vähem. On kohti, kus esineb rohkem narkoprobleeme, kus on elamisloata või koduta inimesi, rohkem töötuid – sellega on seotud ka piirkonna kuriteod.

Tähtis on hoida usaldust

Kuna ohvriabi on uus teenus, siis on seda ajakirjanduses palju kajastatud. Lehes ilmuvad artiklid ja info on ka üks viis, kuidas leitakse tee ohvriabitöötajani. Meenub juhus, kus vastuvõtule tuli proua, kellel oli mantlitaskus minu näopildiga ajaleheväljalõige. Tundus, et seda oli silutud juba nädalaid. Et pilt ja tegelikkus ei läinud tema arvates kokku, oli alguses päris raske kontakti saavutada. Mõistetavatel põhjustel ootavad ajakirjanikud meilt põnevaid lugusid, kuid mina küll ei tahaks ühtegi kliendijuhtumit kirjeldada ka siis, kui muudaks nimesid või muid andmeid. Haiget saanud hing on väga õrn ja väikseimgi vihje või kahtlus ametniku ebadiskreetsuse suhtes võib inimese lõplikult kapseldada.

Kohtumised Saare ohvriabikeskuses on üpris sageli alanud sõnadega: "Mitte keegi ei saa mind aidata!". Seda suurem rõõm on kohtumiste lõppedes kuulda klienti tõdemas, et ta ikkagi suudab midagi selle olukorraga ette võtta. Ja nii ongi – mitte keegi teine palju ära teha ei saa, kuid inimene ise suudab väikese abi ja toe korral paljugi.

Lähisuhtevägivallast tugirühma juhi silme läbi

Ilona Veike

Pärnumaa naiste tugirühma juht

2004. aasta septembrist alustasid tegevust lähisuhtevägivalda kogenud naiste tugirühmad üle Eesti. Aasta on möödunud ja praktikuna tahan jagada oma kogemusi ja ka probleeme selles vallas. Artiklil on teinegi eesmärk: nimelt olen kohanud palju väärarusaamu ja mittemõistmist perevägivalla ohvrite suhtes just neilt inimestelt, kes oma töös otseselt ohvritega kokku puutuvad. Müüdid perevägivalla kohta on niivõrd kinnistunud, et ilmselt läheb veel aastaid, enne kui ohvrid saavad kogeda mõistmist ja toetust abistavateelt instantsidelt. Et see toimuks kiiremini, tuleb sellel teemal ikka ja jälle kirjutada ja rääkida.

Kuigi perevägivalla puhul võib olla tegemist ka naise poolt oma abikaasa või intiimpartneri suhtes toime pandud vägivaldaga, samuti vägivaldaga laste ja vanemate või hooldajate, õdede ja vendade või mõne teise sugulasega (vt Kase 2004), keskendun käesolevas kirjutises nendele juhtudele, kus vägivaldasejaks on mees ja kannatajaks naine ja lapsed.

Kaks põhilist küsimust, mida inimesed on küsinud kuulates, et tegelen sellise asjaga, on: kas saab ikka nii olla, et normaalne mees lihtsalt peksab oma naist – ju see naine ikka midagi tegi – ja miks naised nende meeste juurest ära ei tule?

Lähisuhtevägivalda ümbritsevatest müütidest

Müüt, et normaalne mees oma naist ei peksa ja ilmselt on tegemist mingite asotsiaalidega, on väga levinud. Arvatakse, et asotsiaalsed inimesed joovad ja küllap siis ka kaklevad. Pärnu tugirühma kogemus näitab seda, et mitte ükski tugirühma poole pöördunud

naiste suhtes vägivalda tarvitanud meestest ei ole asotsiaalne, pigem vastupidi – on palju mehi, kes on haritud ja tublid töömehed, vahvad seltskonnainimesed, kelle puhul mitte keegi ei usu, et nad on kodus vägivaldsed. Alkoholi probleemidega mehi on nende seas väga vähe ja ka nemad muutuvad vägivaldseks mitte üksnes purjus, vaid ka kaine peaga.

Arvatakse ka seda, et küllap on ikka naine ise süüdi ja norib tüli. Loomulikult võib meeste käitumisele leida põhjusi, kuid kui mehel on probleeme oma viha väljajelamisega, siis tuleb tal otsida professionaalset abi. Löömine ei ole vabandav! Uurisin tugirühma külastavatelt naistelt, mida nad ikkagi teevad. Selgus, et teevad süüa, armastavad oma meest, üritavad kõigest hingest oma abielu päästa ja lastele isa hoida oma tervise hinnaga. Püüavad oma mehe meele järele olla, et ehk siis jääb ta rahule. Üks mees ütles oma naisele: "Mul on ainult mõned reeglid, mida ma nõuan, et sa täidaksid". Kui naine need reeglid püüdlilikult täitis, mõtles mees juba uued reeglid välja. Perevägivalla müütidest on kirjutanud põhjalikult Helve Kase oma raamatus „Lähisuhtevägivald“ (2004).

Miks ei otsita abi

Meie tugirühma kõige lühema staazhiga kannataja oli talunud emotsionaalset vägivalda viis ja füüsilist kaks aastat. (Tänaseks on toimunud lahutus, kuid naise jaoks pole probleem veel lahendatud, sest vägivaldset meest ei ole suudetud endise abikaasa kodust välja tõsta.)

Miks siis naised ometi seda jubedat kooselu ei lõpeta, vaid ikka kannatavad? Tartu Naiste Varjupaiga koduleheküljel www.naistetugi.ee nimetatakse niisuguseid

põhjusi nagu hirm vägivaldse mehe ees, majanduslik sõltuvus, soov olla oma lapsele hea vanem, religioossed veendumused ja vanemate surve, lojaalsus ja kahjutunne mehe suhtes, nn päästja kompleks, kartus jääda abita, vägivalda eitamine, üksijäämise hirm, madal enesehinnang, häbi jm.

Tugirühmasid on vaja

Meie tugirühma naiste seas on ka neid, kes on kannatanud üle kolmekümne aasta. Keskmine vägivalda all kannatamise aeg on 20 aastat, siis on naine jõudnud selleni, et ta enam ei suuda ja hakkab otsima väljapääsu. Paljud vanemad naised on kahetsenud seda, et kui nemad noored olid, selliseid tugirühmi polnud ja oma pereasjadest ei räägitud.

See näitab, et tugirühmad on väga vajalikud. On oluline, et naine saab tulla ja rääkida, ilma et keegi teda õpetaks, noomiks, temas uut süütunnet tekitaks. Naised vajavad tuge ja mõistmist ning eelkõige ärakuulamist ja seda, et neid usutaks (paljude naiste mehed on olnud osavad manipulaatorid, kes jätavad väljaspool kodu või külaliste ees ideaalse mehe mulje).

Tugirühmas ei jõua me naise sügavate hingehaavadeni või kui sinna jõuame, siis ei ole nii palju aega, et igapäevaga süvitsi minna. See pole ka tugirühma ülesanne. Tugirühm on toetamiseks. Naised jagavad üksteisega oma valu ja saavad üksteiselt toetust ning lootust, et väljapääs on olemas. See on koht, kuhu kogunevad samade probleemidega inimesed ja see, mida nad jagavad, on neile kõigile arusaadav ja mõistetav. Samas tuleks paljude naistega edasi töötada teraapiarühmas, et kõik, mis purunenud, saaks uuesti üles ehitatud ja tervendatud. See on küsimus ka teistele tugirühma juhtidele: mis teie naistest edasi saab, kas ja kuhu te neid suunate?

Paljudel inimestel ei ole usku tugirühmadesse ja võib tõsi olla, et igapäevase tugirühma ei sobi. Meie kogemus näitab aga, et tulemused on üllatavad. Naised, kes alus-

tasid tugirühmas käimist septembrist ja ei jätnud ühtki korda vahele, läksid edasi väga kiiresti. Taastus nende eneseusk, kasvas lootus, et väljapääs on olemas. Õpiti kehtestama piire ja kutsuma abi. Saadi julgust oma elu muutmiseks midagi ette võtta.

Mõned näited tugirühmas käsitletud teemadest:

- Kontroll minu elus. Kuidas mind kontrollitakse. Kuidas mina kontrollin. Mida kontroll tähendab.
- Kuidas öelda "EI". Miks on seda raske teha. Mida kardan sellega kaotada, mida võin võita.
- Miks ma tahan olla hea tüdruk. Mida see tähendab ja kuidas see minu suhteid mõjutab.
- Meeste kontrollivajadus ja võim. Millal ja miks naine kontrolli mehele loovutas või mis viisil see temalt võeti.
- Suhtlemine meediaga. Kuidas käituda meediaga, mida on sellest võita ja mida kaotada.
- Ühiskonna hoiakud. Lubatud ja keelatud teemad. Kust on tulnud seisukoht, et pereasju välja ei räägita.
- Mis on vaimne vägivald ja kes on pere-mehe sinu elus. Kes selle otsustab.
- Intsest.
- Lahutuse ja politseitööga seotud asjaolud.
- Tegelik võrgustikutöö naiste abistamisel.
- Maire Aunaste perevägivalda saate analüüs.
- Ühe lindistuse kuulamine ja emotsioonid seoses sellega (räägib vägivaldne mees oma naisega).

Lapsed perevägivalda keskel

Tartu Naiste Varjupaiga koduleheküljel on ära toodud uurimus, mille põhjal lastele, kes on näinud pealt, kuidas üks vanematest lööb teist, on juhtunu tõsine hingeline trauma olenemata sellest, kas füüsiline oht ähvardab ka neid endid, kas nad kuulevad toimuvast teises ruumis või näevad löökide tagajärgi.

Kui olen küsinud oma tugirühma naistelt, kas laps oli kodus, kui see juhtus, kuidas ta reageeris, kas ta sai pärast seda mingit abi või kas te rääkisite lapsega, selgus tihti, et

emad polnud selle peale mõelnud. Lihtsalt polnud jõudu. Naistel oli tollal ka vale arusaam sellest, mida kuulevad või näevad lapsed neis peredes. Nii mõnigi naine on arvanud, et lapsed magasid ega kuulnud midagi. Uurimused on näidanud, et tegelikult on lapsed vägagi hästi kõigega kursis. Nad on hirmul ja abitud. Värisevad oma voodis, kattes kätega kõrvad, et mitte kuulda teises toas toimuvat. Sellised traumeerivad üleelamised, kui nendega ei tegelda, jätavad lapsele jälje kogu eluks ja võivad temast teha sandistatud hingeeluga inimese, kes ei usalda kedagi ja on võimetu armastama ning armastust vastu võtma.

Rääkides Tartu ja Tallinna kolleegidega, selgus, et vägivalda all kannatavad naised on tihti nii muserdatud, et neil ei ole enam jõudu ega jaksu lapsi toetada või neid isegi tähele panna. Tartu Naiste Varjupaiga juhataja sõnul on suur osa naistest oma lastele emotsionaalselt kättesaamatud ja seda kinnitavad ka meie tugirühma kogemused.

Seega, kuigi laste õiguste konventsioonis on sätestatud lapse õigus elule, tervisele, turvalisusele ja hoolitsusele, siis neis peredes nad seda ei saa, sest ema on ohvri rollis ja pigem on tihti laps see, kes võtab vastutuse olukorra eest ja üritab olla lepitaja ning ema toetaja. Niisuguste perede lapsed ei ole sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate vaateväljas. Tihti õpivad nad koolis hästi ja üritavad kõigiti tublid olla, et emale rõõmu teha. Viimane käib eriti tüdrukute kohta. Meie tugirühma näite põhjal võib poiste puhul siiski öelda, et poistel tekivad käitumishäired ja ka probleeme õppimisega ning koolis käimisega.

Lahendused ja abistamisvõimalused

Tänu sellele, et tugirühma teine juht töötab osaaajaga ka psühholoogina, oleme saanud mõned naised nii kaugele, et nad on aru saanud oma laste raskustest ja tulnud lastega psühholoogi vastuvõtule. See on selliste laste puhul hädavajalik. Samas näeme tugirühma juhtidena, et lapsed vajaksid mitte ainult nõustamist, vaid ka põhjalikku teraapiat.

Psühhoteraapia rühmad on tasulised ja kallid. Üks lahendus oleks muretseda raha projektide abil, kuid individuaalne psühhoteraapia võib kesta aastaid. Need naised ei ole suutelised maksma oma taskust kinni ei iseenda ega oma lapse psühhoteraapiat. Siin tekibki küsimus, kes peaks kandma kulud. Õiglane ju oleks panna kohustus trauma tekitajale, kuid teades, kuidas siiani mehed on alimentide maksmisest kõrvale hiilinud, peaks kohustusega kaasnema ka järelevalve selle täitmise üle. Õla peaksid alla panema ka riik ja kohalik omavalitsus, kuhu laekuvad naise maksud. Kui jutt on lastest, siis lastekaitseaduse järgi tuleb lähtuda laste huvidest ja kohalik omavalitsus peab tagama neile vajalikud teenused. Naiste tugirühmade juhid on teavitanud teraapia vajadusest ka sotsiaalministeeriumi.

Lõpetuseks tahan tänada Eesti Sotsiaalprogrammide Keskust eesotsas Katri Tamme-kand'iga, kes on korraldanud tugirühmajuhtide koolitusi ja tänu kellele on meid üle Eesti juba päris palju. Tahan avaldada tunnustust nendele julgetele naistele, kes on tulnud abi otsima ja meid usaldanud. Tänada ja julgustada kõiki tugirühmajuhid üle Eesti. Jätkugu teil jaksu ja oskust süstida naistesse lootust, et vägivaldast on väljapääs! Ja veel üks väga tähtis märkus – vägivaldsete meeste kõrval on olemas täiesti normaalseid ja toredaid mehi, kes väärivad austust ja armastust.

Viidatud allikad

- Kase, H.** (2004). Lähisuhtevägivald.. Tallinn. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
- Kase, H.** (2002). Vaikijate hääled. Tallinn. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Põhjamaade Ministrite Nõukogu infobüroo, Sotsiaalministeeriumi võrdõiguslikkuse büroo .
- Tartu Naiste Varjupaik.** www.naistetugi.ee (20.03.2005)
- Paarisuhtevägivalda kogenud naiste tugirühma juhtide koolitusmaterjalid.** (2004). Käsikiri. Tallinn. Eesti Sotsiaalprogrammide Keskus.

Kohalikud laste- ja peretoetused Eestis 2003. aastal

Kohalike toetuste kujunemisele avaldavad suurimat mõju majanduslikud tegurid.

Aleksander Aidarov

TÜ, avaliku halduse ja sotsiaalpoliitika magistrant
aleksandr.aidarov@ut.ee

Artiklis antakse ülevaade kohalikest toetustest Eestis ning püütakse välja selgitada mõned nende diferentseerimise põhjused. Kohalike toetuste uurimus teostati Eesti omavalitsuste laiema uuringu raames, mis keskendus omavalitsuste panusele lastepäevahoiu ning üld- ja huvihariduse rahastamisel. Rahvastikuministri büroo tellitud uuringu viis läbi Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika osakond. Autor tänab M. Ainsaart ja K. Sood esitatud andmebaasi ning L.-M. Toodingut akadeemiliste nõuannete eest.

Kohalikud toetused Eestis ning toetuste erinevuse teoreetilised lähtekohad

Kohalike toetuste all mõistetakse selles artiklis otseselt või kaudset rahalist abi, mida omavalitsus määrab ja maksab oma elanikele kohalikust eelarvest riiklikke finantse kasutamata. Töö spetsiifikat arvestades kasutatakse artiklis mõisteid “kohalik toetus” ja “täiendav toetus” samas tähenduses.

Kohalike toetuste määramist reguleerib Eestis sotsiaalhoolekande seadus, mille §23 järgi võib omavalitsus määrata ja maksta täiendavaid toetusi kohalikust eelarvest valla- või linnavalitsuse poolt kehtestatud tingimustel ja korras. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse §22 lg 5 sätestab omakorda, et volikogul on ainupädevus kehtestada valla või linna eelarvest makstavate toetuste ja teenuste andmise kord. Omavalitsused määravad täiendavaid toetusi oma elanikeregistrisse kantud isikutele (Eesti kodanik või alalise/tähtajalise elamisloaga välismaalane) ning selles mõttes ei ole need toetused üleüldised. Kohalikud toetused on “kohalikud”, st need ei ole ette nähtud kõikidele Eesti elanikele olenemata elukohast. Toetuse saamise täiendava tingimusena võivad omavalitsused nõuda inimeselt kindlat elamisega omavalitsuse halduspiires. Sellega välistatakse toetuste saamist mitmest omavalitsusest.

Kohaliku arengu ja tegevuse ebaühtlus on tänapäeval tunnistatud fakt (Duncan, Goodwin 1988) ning selle uurimiseks kasutatakse kahte laialt levinud lähenemist – lokalism ja protsessikeskne lähenemine (Raagma 1999). Lokalism (ingl *localism*) rõhutab, et kohalikud erinevused on kohalike iseärasuste ning spetsiifiliste protsesside tulemus, mille eesotsas seisavad võtmeisikud (poliitikud, kohalik eliit, huvigrupid) (Raagma 1999). Page (1991) arvab, et erinevused tekivad sellest, kuidas omavalitsus (kollektiivselt või üksikametnike tasandil) kasutab õiguslikke ja poliitilisi vahendeid oma huvide kaitseks. Õiguslike meetmete hulka kuuluvad omavalitsuste õigus- ja tegevusvabadus kohaliku elu reguleerimisel. Poliitilisteks vahenditeks on kohalikud võimalused ja oskused kas otseselt või kaudselt suhelda keskvalitsusega, et selle otsuseid mõjutada. Väärtustades detsentraliseerimist, peab lokalism kohalikke erinevusi loomupäraseks nähtuseks, sest see on kohaliku iseseisvuse tulemus. Protsessikeskne lähenemise järgi põhjustavad ebaühtlast arengut niisugused

ühiskondlikud protsessid nagu tööpuudus, linnastumine, ettevõtete areng, sündimus või ajaloolised sündmused jne (Duncan, Goodwin 1988). Need protsessid on küll universaalsed, kuid toimuvad omavalitsuseti erinevalt. Protsessi(de) väljund, mis lõpptulemusena väljendub kohaliku arengu omapäras, oleneb kahest asjaolust: a) kohalikud iseärasused suunavad protsessi arengut või b) protsess tekib “kohapeal”. Sellise lähenemisega üritavad Duncan ja Goodwin välistada *ruumilist fetišismi* (ingl *spatial fetishism*) ehk kalduvust seletada arengu ebaühtlust ainult geograafiliste näitajate abil (nt linn/maa). Nad kirjutavad, et omavalitsuse geograafiline asukoht ei tekita iseenesest erinevusi. Seda põhjustavad ühiskondlikud protsessid, mis toimuvad linnas ja maal erinevalt. Mitmed autorid (Brown ja Jackson 1986, Ulst 1996, Bailey 1999) kirjutavad, et erineva majandusliku arengu ja jõukuse pärast ei saa omavalitsused enda elanikele võrdseid hüvesid pakkuda. Lõpetuseks tuleb lisada, et kohalike erinevuste teket seostatakse ka detsentraliseerimise ning ülesannete delegerimisega keskvalitsuselt kohalikule tasandile, mida võib pidada halduspoliitiliseks protsessiks. Nii lastepäevahoiu maksumuse uuringud Soomes (Forssen 1998) ja Eestis (nt Ainsaar ja Aidarov 2003) näitavad, et detsentraliseeritud lastepäevahoiu korralduse korral varieeruvad vanematele kehtestatud lasteaia teenustasud omavalitsustes tugevalt.

Uuringu meetod

Andmeid koguti struktureeritud ankeetküsitluse abil. Ankeedid saadeti kõikidele omavalitsustele posti teel 2004. a septembris. Küsimused puudutasid toetuste olemasolu, saajate arvu ja summasid. Valim oli täielik e. küsitleti 241 omavalitsust. Andmed kajastavad 2003. a seisu ning seda on osaliselt täiendatud 2002. a andmetega. Andmeid töödeldi kirjeldava statistilise analüüsi tehnikate, korrelatsiooni- ja regressioonianalüüsi abil. Tausttunnused, mille alusel tehti korrelatsioonianalüüs, olid omavalitsuse tüüp (vald/linn), maakondlik kuuluvus, kohalik rahvastik aastatel 2001, 2002, 2003, laste osakaal vanuses 0–18 eluaastat 2001., 2002., 2003. a, kohalikku eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaks ning kohalik kogutulu inimese kohta 2000.–2001. a, elanike sissetulekute mediaan 2000.–2001. a, keskmine toimetulekutoetus elaniku kohta 2000.–2001. a, omavalitsuse lastesõbralikkus ja mõjukaim poliitiline erakond (kindlat poliitilist mõju märkis ankeetides 60% omavalitsustest). Valikuliselt tutvuti omavalitsuste internetis leiduvate määrustega, mis reguleerivad täiendavate toetuste määramist.

Uuringu tulemused

Kohalikud toetused saab liigitada nelja rühma: a) lapse- ja peretoetused, b) koolitoetused, c) teravistoetused ning d) muud toetused. Kolme esimese rühma nimetused peegeldavad toetuste sihtgruppi ja/või otstarvet. Kohalikud *lapse- ja peretoetused* on sünnitoetus, beebipakk, paljulapselise perekonna toetus, väikelapse toetus ja puudega lapse toetus. *Koolitoetused* on esimese klassi mineja toetus, kooliaja alguse, põhikooli, keskkooli/gümnaasiumi lõpetaja toetus, toetus eduka õppimise eest, koolitoidu täielik või osaline hüvitamine ning täiendav koolitoidu hüvitamine. *Tervisetootused* on rahaline abi prillide ja ravimite ostmiseks. *Muud toetused* on sotsiaalteenuste ja transpordikulude hüvitamine, jõulutoetus, riietega/jalatsitega toetamine ning kriisitoetus raske majandusliku olukorra puhul. Tuleb juhtida tähelepanu sellele, et kohalike toetuste saamise õigus ei pruugi ilmtingimata sõltuda sissetulekust. Nii näiteks sätestab Haapsalu linnavolikogu 26. augusti 2005. a määrus nr 73: “Esmakordselt kooli mineva lapse toetus on Haapsalu linna eelarvest makstav ühekordne sotsiaaltoetus, mille maksimine ei sõltu perekonna sissetulekust”. Uurimuses ei käsitletud, kui laialt on levinud sissetulekut mittearvestavad toetused. Kohalike toetuste universaalsust tuleks edaspidi üksikasjalikumalt uurida. Samuti jääb täpsustamata, kas kõik toetused on ühekordsed või mitte. Internetis kättesaadavatest määrustest võib järeldada, et on. Erandina makstakse sünnitoetust mõningates omavalitsustes osade kaupa, kui toetus on suur, nagu seda näitas 2002. a uurimus.

Tabel 1. Kohalikud toetused lastele ja peredele 2003. a

Toetuse nimetus	Toetuse olemasolu omavalitsuste %		Toetuse keskmine summa aastas saaja kohta			Omavalitsused kokku	Saajate arv kokku
	2003	2002 ¹	üldine	linn	maa		
Sünnitoetus	94	83	1 710	1 725	1 708	33 201 279	13 350
Koolitoit	84 ²	90	181	195	179	7 693 081	36 347
Prillide toetus	78	67	517	545	512	883 526	1 813
Kriisitoetus	72	66	685	585	704	6 642 147	11 957
Jõulutoetus	60	52	172	280	155	3 249 816	42 406
Ravimitoetus	59	55	491	523	484	655 877	1 975
Koolitarbed	56	12	378	446	367	2 707 234	8 727
Põhikoolilõpetaja toetus	51	45	412	651	392	1 085 199	2 562
Puudega lapse toetus	49	9	3 790	2 561	3 775	1 679 651	799
Transpordikulude hüvitamine	47	37	1 169	789	1 207	1 453 238	3 807
Keskoolilõpetaja toetus	46	41	543	760	510	951 751	1 782
Paljulapselise perekonna toetus	42	9	936	1 044	921	3 228 356	4 869
Esimesse klassi mineja toetus	42	33	456	594	441	1 985 022	3 783
Sotsiaalteenuste hüvitamine	37	30	947	1025	934	1 183 619	1 985
Riiete/jalatsite ostmise toetus	37	17	518	510	520	273 436	2 654
Eduka õppimise eest	32	27	677	916	645	808 998	1 980
Koolialguse toetus	23	27	482	501	477	1 458 378	3 568
Beebipakk	21	25	429	503	429	2 900 968	4 404
Internaaditoetus	18	5	4 155	4 115	4 107	1 971 204	1 278
Täiendava koolitoidu toetus	7	14	1 049	1 232	993	1 789 423	2 427
Väikelapse toetus	4	8	962	1 497	605	1 104 601	1 038

Allikas: Ainsaar, M., Soo, K., Aidarov, A. (2004b) koos autori täiendustega

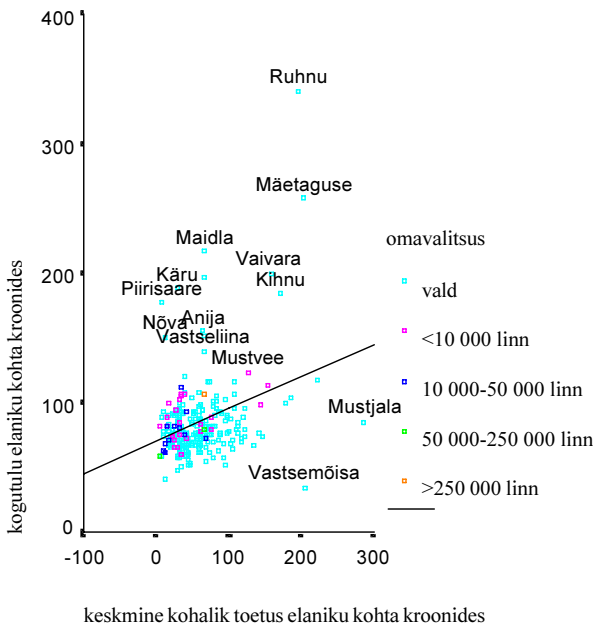
Tabelist 1 on näha, et 2003. a olid kõige levinumad sünnitoetus, koolitoidu hüvitamine, kriisitoetus, prillide ja ravimite toetus, koolitarvete toetus ja jõulutoetus. 2002. a olid need toetused samuti kõige populaarsemad (Ainsaar, Soo ja Aidarov 2004a). Võrreldes omavahel 2002. ja 2003. aastate andmeid, on näha, et kõige märkimisväärsem muutus toimus paljulapseliste perede ja koolitarvete toetustes. Kui 2002. a toetas paljulapselisi peresid 9% omavalitsusi, siis 2003. a tegi seda 42%. Koolitarvete toetuse maksjate arv kasvas 44 % võrra. Uurimus näitas, et kohalikud toetused on diferentseerunud. 2003. a moodustas minimaalne toetuste üldsumma 20 krooni lapse kohta aastas (Mõisaküla linn, Viljandimaa) ning maksimaalne summa 1190 krooni lapse kohta (Mustjala, Saaremaa). Kõige rohkem maksti toetusi vahemikus 20–200 (52%) ja 201–400 (34%) krooni lapse kohta aastas. Linnades määrati toetusi keskmiselt vähem kui maal ehk vastavalt 173 ja 248 krooni lapse kohta aastas. Eesti keskmine oli 236 krooni. Valdav osa toetustest olid üksiktoetused (17 toetust 21-st) linnades suurem kui maal, nagu seda võib näha tabelist 1.

Arvestades volikogu mõju toetuste kehtestamise ja maksmise korrale omavalitsustes, prooviti leida poliitilist mõju toetuste suurusele. Korrelatsioonianalüüs ei näidanud kindlat seost toetuste suuruse ning mõjukaima erakonna vahel. Ankeetides märgiti tihti mitu mõjukat erakon-

¹ Ainsaar, M., Soo, K., Aidarov, A. (2004a)

² Number peegeldab septembrikuu 2003. a seisut.

Septembris 2004. a hüvitas lastele koolitoitu 88% omavalitsusi (Ainsaar, M., Soo, K., Aidarov, A. 2004b)

Joonis 1. Kohalike toetuste üldsumma sõltuvus kohalikest tulubaasist 2003. a

osa omavalitsusi on koondunud ühte piirkonda, kuid on ka erandeid, mis asuvad üldkogumist silmapaistvalt eemal ning nendest räägitakse üksikasjalikumalt hiljem.

Tuginedes leitud vastastikusele seosele kohaliku tulubaasi ja toetuste üldsumma vahel, arvutati regressioonimudeli alusel standardjäägid. Standardjäägid näitasid prognoositud ja tegelike kohalike toetuste üldsummade erinevusi. Selle põhjal jagati omavalitsused viide rühma. Esimesse rühma kuuluvad omavalitsused (7%), kus teistega võrreldes oli tegelik üldsumma prognoositud üldsummast kõige väiksem. Teises rühmas on omavalitsused (51%), kelle tegelik toetuste üldsumma oli suhteliselt väike võrreldes prognoositud summaga. Kolmanda rühma (28%) moodustavad omavalitsused, kus nende näitajate vahel ei olnud olulist erinevust. Neljandas rühmas (10%) on need omavalitsused, kes mudeli järgi pidid kulutama toetustele väiksema summa, kuid tegelikult eraldasid selleks rohkem raha. Viimases rühmas (4%) on omavalitsused, kes mudeli järgi oleks pidanud maksma toetusteks väikese summa, kuid teistest erinevalt kulutasid selleks kõige rohkem raha.

Äärmuslikud juhtumid, mis on nimeliselt välja toodud hajuvusdiagrammil, kuuluvad ennekoike esimesse ja viiendasse rühma. Esimeses rühmas olid esikohal järgmised vallad: Nõva (Läänemaa), Piirisaare (Tartumaa) ja Kärü (Rapla). Siia võib lisada Maidla (Ida-Virumaa) ja Anija (Harjumaa) valla ning Mustvee linna (Jõgevamaa). Viiendas rühmas olid kõige väljapaistvamad vallad Mustjala (Saaremaa) ja Vastsemõisa (Viljandi). Nendele järgnesid Viimsi (Harjumaa), Torgu (Saaremaa), Lümända (Saaremaa), Orava (Põlvamaa), Laimjala (Saaremaa), Rannu (Tartumaa) vald ning Saue linn (Harjumaa). Täiendavalt võib eristada kolmandat rühma, kuhu kuuluvad Ruhnu (Saaremaa), Mäetaguse (Ida-Virumaa), Vaivara (Ida-Virumaa) ja Kihnu (Pärnumaa) vallad. Selle rühma omavalitsustes oli nii toetuste üldsumma kui kogutulu elaniku kohta teistest suurem. Selle osa lõpetuseks on tähtis märkida,

da, mis raskendas tegeliku otsustaja väljaselgitamist. Seega puudub praegu alus rääkida kindlast poliitilisest mõjust toetuste suurusele. Korrelatsioonianaalüüsi järgi oli kohalike toetuste kogusumma 2003. a positiivselt seotud omavalitsuse tulubaasiga ($r = 0.33$). Tuginedes leitud seosele, ehitati regressioonimudel, mis seletas 11% variatiivsust kogutulu ja toetuse üldsumma vahel. Joonis 1 peegeldab omavalitsuste asukohta nende kahe tunnuse vahel ning näitab, et mida suurem on tulubaas, seda suurem on kohalike toetuste üldsumma. Jooniselt torakab silma, et valdav

et eranditeta kõik Saaremaa omavalitsused eraldasid toetusteks raha vastavalt oma jõukusele (kolmas, neljas ja viies rühm). Rapla maakonnas oli aga olukord vastupidine. Samas ei leitud seost omavalitsuse geograafilise asukoha (maakonna) ja toetuste summa vahel.

Üksiktoetusi vaadeldes torkab silma, et paljude toetuste summad olid positiivselt seotud kohaliku eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaksuga (Ainsaar, Soo ja Aidarov 2004, 25-28). Näiteks sünnoetuse suurus oli positiivselt seotud omavalitsuse kogutuluga ($r = 0,23$), kuid ka laekunud üksikisiku tulumaksuga elaniku kohta ($r = 0,19$), omavalitsuse elanike ($r = 0,21$) ja laste arvuga ($r = 0,21$). Jõukamad ning lasterikkamad omavalitsused määrasid suuremaid toetusi. Põhikoolilõpetaja toetus oli suurem neis omavalitsustes, kus elanikel oli suurem sissetulek ning omavalitsusse laekus rohkem tulumaksu ($r = 0,44$). Koolialguse toetus oli positiivselt seotud kohalikkude eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaksu suurusega elaniku kohta ($r = 0,42$). Keskkoolilõpetaja toetus oli positiivselt seotud kohalikkude eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaksuga elaniku kohta ($r = 0,24$). Toetus prillide ostmiseks oli positiivselt seotud omavalitsuse eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaksu summaga elaniku kohta ($r = 0,2$). Ravimitoetuse suurus ei olnud seotud kasutatud taustnäitajatega. Transpordikulude hüvitised olid suuremad neis omavalitsustes, kus oli kohalikkude eelarvesse laekunud rohkem üksikisiku tulumaksu elaniku kohta ($r = 0,33$). Jõulutoetuse suurus oli positiivselt seotud eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaksu suurusega ($r = 0,17$). Kriisitoetuse suurus oli positiivselt seotud omavalitsuse eelarvesse laekunud üksikisiku tulumaksu suurusega elaniku kohta ($r = 0,29$).

Arutelu

Sotsiaalhoolekande seadus tagab omavalitsustele tegevusvabaduse otsustamisel keda, millal ja kui palju toetada. Vaatamata sellele, et kohalike toetuste maksmine ei ole omavalitsustele kohustuslik, näitas uurimus, et mitmed kohalikud toetused on tänapäeval Eestis levinud. Niisiis ei ole koolitoidu hüvitamine ainus laialt levinud kohalik toetus.

Lähtudes õigusallikatest, mis reguleerivad kohalike toetuste maksmist, kuuluvad kohalikud toetused hoolekande süsteemi. On huvitav märkata, et valdav osa toetusi sarnaneb riiklike peretoetustega. Need on näiteks sünnoetus koos beebipakiga, puudega lapse toetus, palju-lapselise pere toetus ja väikelapse toetus. Samuti moodustavad suure rühma koolitoetused, nagu esimesse klassi mineku, koolialguse ja koolitarvete ostmise toetus ja tervisetoeetus. Kohalikud toetused täiendavad riiklike toetusi ning on suunatud nendele lastele ja peredele, kellel ei piisa riiklikest toetustest. Samal ajal, nagu sellele viitavad üksikud näited, ei pruugi toetused sõltuda alati abivajaja elatusvahenditest. Seepärast on võimalik rääkida kohalike toetuste teatud universaalsusest ehk omavalitsuse makstavate toetuste kättesaadavusest sihtgrupi kõigile esindajatele (nt kõik pered, kus on koolilapsed või vastsündinud) sõltumata nende sissetulekust. Kuna antud küsimus ei olnud uurimusplaanis, puudub praegu selle kohta usaldusväärne informatsioon, et kindlaid järeldusi teha.

Andmete järgi on mitmed kohalikud toetused pigem sümboolsed ega ole vahetult suunatud abivajaja toimetuleku parandamisele. Need on jõulutoetus, põhikooli- ja keskkoolilõpetaja toetus ja toetus eduka õppimise eest. Lisaks võib traditsiooniliselt jaotada kohalike toetusi rahalisteks ja mitterahalisteks toetusteks. Viimaste hulka kuuluvad näiteks beebipakk, osaliselt jõulutoetus (kommipakid), toetused riiete/jalatsite ostmiseks või sotsiaalteenuste hüvitamine.

Andmed näitavad kohalike toetuste diferentseerumist linna ja maa vahel. Üldjuhul on toetused linnades suuremad kui maal. Andmed viitavad majanduslike protsesside tähtsusele kohalike toetuste summade kujundamisel. Kohalik tulubaas ning laekuv üksikisiku tulumaks, mis näitab kohalikkude jõukust, on omavalitsuseti ebaühtlane. Mida suurem on kohalik tulubaas ja laekunud üksikisiku tulumaks, seda rohkem suudetakse toetusi pakkuda. Ent mitmed erandid tõendavad, et tulubaasi suurus ei pruugi alati *per se* mõjutada toetuste

suurust kõikides Eesti omavalitsustes. Osa omavalitsusi eraldab toetusteks suuremaid summasid vaatamata oma väiksele kogutulule. Teised aga, vaatamata oma võimalustele, maksavad väiksemaid toetusi. Siit saame teha kaks järeldust.

Esiteks, lisaks kohalikele tulubaasile ja üksikisiku tulumaksule võivad mõned teised uuringus käsitlemata jäänud majanduslikud tegurid määrata lõpptulemust. Andmete järgi ei mõjutanud toetussummasid demograafilised näitajad (kohalik rahvastik 2003. a ja laste osakaal vanuses 0–18 2003. a), geograafilised näitajad (vald/linn, maakond) ja sotsiaalpoliitilised näitajad – keskmine toimetulekutoetus elaniku kohta 2000–2001. a ehk vaesuse näitaja, mõjukaim poliitiline erakond, omavalitsuse lastesõbralikkus ja keskmine sissetulekute mediaan 2000.–2001. a, v.a sünnitoetus, mille suurus sõltub nii kohalikust tulubaasist kui laste ja elanike arvust ning põhikoolilõpetaja toetus, mille suurust mõjutasid nii tulubaas kui inimeste sissetulek. Seega, tuginedes majanduslikule aspektile oletame, et toetuse summasid mõjutab majandusliku arengu tase (tööpuudus, ettevõtluse areng, riiklikud toetused omavalitsustele jms).

Teiseks, arvestades mitmete eranditega, mõjutavad toetussummasid kohaliku arengu iseärasused, mis tekivad kas “kohapeal” üldisemate protsesside koosmõjul (protsessikeskne lähenemine) või on need ainulaadsed nähtused, mis tekivad kohaliku omavalitsuse sünergia tulemusena, nagu väidab Raagma (1999). Viimase väite puhul võib järeldada, et äärmuslikes omavalitsustes valitseb teistest erinev suhtumine toetustesse, teised prioriteetidid ja eesmärgid. See väide leiab kinnitust „Eesti sotsiaalkaitse raamatus“ (1998), mis ütleb, et arusaam toetuste vajadusest on omavalitsuseti erinev. Toetuste laia levikut võib tõlgendada strateegiana, millega püütakse muuta elamist selles omavalitsuses külgetõmbavamaks ning väärtuslikumaks vanade või uute elanike silmis. Samas on märkimisväärne, et uurimus ei näidanud selget poliitilist mõju toetussummade suurusele.

Kokkuvõte

Mitmed kohalikud toetused on tänapäeval Eestis küllalt levinud. See asjaolu näitab kohaliku aktiivsust laste ja perede toetamisel. Käsitletud toetusi võib pidada üheks perepoliitika osaks, mis täiendab riiklikku laste ja peretoetuste süsteemi kohalikul tasandil. Uurimus viitab majanduslikele põhjustele kohalike toetuste kujunemisele.

Viidatud allikad

- Ainsaar, M., Soo, K., Aidarov, A.** (2004a) Omavalitsuste toetus lastega peredele 2002–2003, TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond
- Ainsaar, M., Soo, K., Aidarov, A.** (2004b) Omavalitsuste toetus lastega peredele 2003–2004, TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond
- Ainsaar, M., Aidarov, A.** (2003) Lastepäevahoid Eesti kohalikes omavalitsustes aastal 2002, *Sotsiaaltöö* 2/2003
- Dunkan S., Goodwin M.** (1988) The local state and uneven development: behind the local government crisis. Cambridge: Oxford Polity Press
- Eesti sotsiaalkaitse käsiraamat ja sõnastik** (1998). Tallinn: Phare Consensus Programm, Sotsiaalministeerium
- Forsén, K.** (1998) Decentralization of decision-making: the case of payment policies for children's daycare. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, vol. 7, 277–287
- Page, E. C.** (1991) Localism and centralism in Europe: The political and legal bases of local self-government. Oxford University Press
- Raagma, G.** (1999) Public leaders in local economic development. In *Regional policy and migration*, ed. Ainsaar, M. Tartu, 80–98
- Esmakordselt kooli mineva lapse toetuse maksmise kord Haapsalu linnas kehtestamine.** Haapsalu Linnavolikogu 26.08.2005. a määrus nr 73. www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=937347 (14.09.2005)
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus** www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=822624 (4.01.2005).
- Sotsiaalhoolekande seadus** www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=832961 (3.01.2005)

Vanemapuhkus ja lastetoetused kuni 3-aastaste lastega peredele Euroopa riikides (2)

Eelmises artiklis (Vt Sotsiaaltöö nr 4/2005, lk 32-35) anti ülevaade emadus- ja vanemapuhkuse kestusest, seekord võrreldakse puhkusehüvitiste ja lapsetoetuste suurust.

Mare Ainsaar, Helina Riisalu, Tartu Ülikool

Töö katkestamine lapse sünni puhul ja lapse eest hoolitsemine toob vanematele tavaliselt kaasa sissetulekute vähenemise. Seega peab perepoliitika pöörama tähelepanu mitte ainult puhkuse kestusele, vaid ka puhkuse ajal saadavale palgakompensatsioonile või toetuste suurusele.

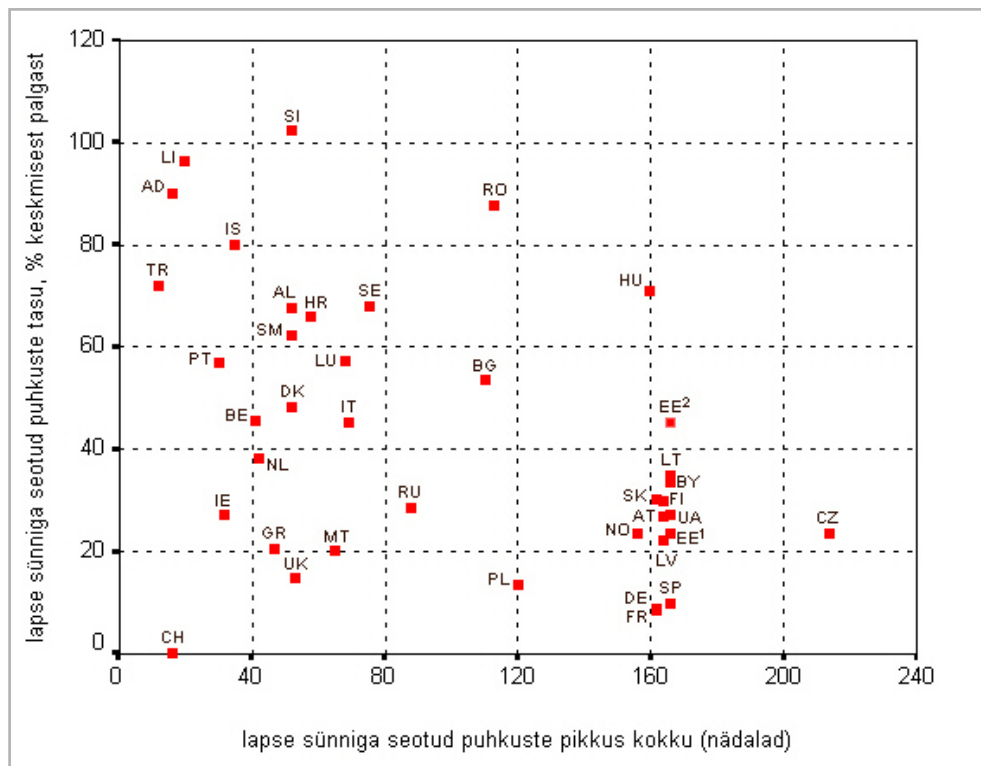
Emade ja vanemate puhkuse hüvitis

Kõik riigid Euroopas võimaldavad emale tasustatud puhkust enne ja pärast lapse sünni. Ainukeseks erandiks on Šveits, kus emal on võimalik küll jääda puhkusele, kuid riiklikku puhkusetasu ei maksta. Ainult emale tasustatavat puhkuse osa oleme selles artiklis nimetanud emaduspuhkuseks. Emaduspuhkuse ja vanemapuhkuse hüvitise suurus on enamasti erinev. Rasedus- ja sünnituspuhkuse hüvitis on tavaliselt seotud enne lapse sünni saadud sissetulekuga.

Ligi 20 Euroopa riigis on seadusega garanteeritud 100% suurune palgahüvitis emapuhkuse ajaks, mis enamasti piirdub 16–18 nädalaga. Kuid on ka riike, kus palgahüvitist makstakse tunduvalt kauem. Tihti on sätestatud rahaline maksimumpiir, mille ulatuses puhkusehüvitist makstakse. Madalaim on emaduspuhkuse hüvitis Inglismaal ja Iirimaal ning Lõuna-Euroopa riikides. Inglismaal saavad emad esimese 6 nädala jooksul 90% palgast, edasi 99 eurot nädalas, mis moodustab umbes 14% keskmisest tööstussektori tööliste palgast. Emaduspuhkusele järgneva vanemapuhkuse hüvitis on tavaliselt tunduvalt madalam, mõnes riigis vanemapuhkust üldse ei tasustata või on see seotud pere sissetulekuga.

Joonis 1, lk 46 kujutab emadus- ja vanemapuhkuse kestust ja lapse sünnieelse ja -järgse perioodi hüvitiste (sünnitoetus + emapuhkuse hüvitis + vanemapuhkuse hüvitis) suhet riigi tööstustöölise keskmisesse sissetulekusse.

Üldiselt valitseb seos, et mida pikem on puhkus, seda madalam on kokkuvõttes selle eest saadav hüvitis. Teistest riikidest erinevad Rumeenia ja Ungari, kus puhkus on üsna pikk ning samas ka kõrgelt tasustatud. Rumeenias saab vanem 85% palgast kuni lapse 2-aastaseks saamiseni (*Social ... 2002*), Ungaris makstakse 70% palgast kuni lapse 3-aastaseks saamiseni (*MISSCEEC 2002*).

¹ Eesti 2002. a, ² Eesti 2004. a

Joonis 1. Esimese lapse sünniga seotud puhkuste pikkus ning puhkuste tasu (koos sünnitoetusega) suhe vastava perioodi keskmise tööstustöölise sissetulekuse.

Võrreldes keskmise sissetulekuga, on emadus- ja vanemapuhkus kõige kõrgemini tasustatud Sloveenias – koos sünnitoetusega moodustab puhkusetasu kogu puhkuseperioodi vältel keskmisest palgast isegi suurema summa, kuid seda makstakse vaid ühe aasta vältel. Lühim emadus- ja vanemapuhkus on Šveitsis ning riiklikku hüvitist selle eest ei maksta. Eesti kohta on välja toodud erinevad andmed 2002. ning 2004. aastast (joonisel 1 vastavalt EE1 ning EE2). 2002. a andmetele toetudes kuulub Eesti samasse gruppi Läti, Leedu, Ukraina, Soome, Norra, Austria ning Slovakkia, kus lapse sünniga seotud puhkused ulatuvad kolme aastani ning selle eest saadav hüvitist moodustab 20-40% keskmisest palgast. Tänu 2004. aastast makstavale vanemapalgale, kus hüvitisena makstakse 100% endisest sissetulekust kuni lapse 11-kuuseks saamiseni, moodustab Eestis lapse sünniga seotud emadus- ja vanemapuhkuse eest saadav tasu kokku keskmiselt 43% keskmisest tööstustöölise sissetulekust samal ajavahemikul (E2 joonisel 1).

Tabel 1, lk 47 kajastab Euroopa riikide jaotust vastavalt vanemapuhkuse hüvitise maksamise skeemile. Kokkuvõtlikult võib Euroopa riigid vanemapuhkuse hüvitiste maksamise põhimõtete järgi jagada kolmeks. Enamik riike maksab hüvitist fikseeritud summana. Vähem riike maksab hüvitist sõltuvalt palgast. Eestis 2004. aastal rakendunud vanemapuhkuse tasustamise süsteemi võib lugeda kombineeritud süsteemiks.

Lapsetoetused

Laste kasvatamisega seotud peretoetuste rühma kuuluvad ka lapsetoetused. Ajalooliselt on täheldatud lapsetoetuste diferentseerumise tendentsi. Näiteks Gordon (1988) võrdles peretoetusi 18 riigis alates 1985. aastast ja järeldas, et alates 1985. aastast on lapsetoetused diferentseerunud laste sünnijärjekorra jm näitajate järgi. Selline fenomen võib olla tingitud perepoliitika üldisest küpsemisest, sest pikem ajalugu kipub muutma ka poliitikaid keerulisemaks ning diferentseeritumaks (Ainsaar 2000).

2002. aastal sõltus mitmes riigis lapsetoetuse suurus lapse vanusest. Näiteks Norras, Taanis, Portugalis ja Valgevenes oli noorematele (1-aastasele) lapsele makstav toetus kõrgem kui 3-aastase lapse toetus, aga Monacos vastupidi – lapse vanuse kasvades ka toetuse summa suurenes (joonis 2, lk 48). Paljudes riikides sõltus lapsetoetus pere sissetulekust. Näiteks kui mõlemad vanemad said keskmist või sellest kõrgemat sissetulekut, siis Bulgaarias, Hispaanias, Horvaatias, Itaalias, Leedus, Maltas, Venemaal, Tšehhis ja Poolas pere lapsetoetust ei saanud. Valgevenes ei makstud keskmise või kõrgema sissetuleku korral enam üle 3-aastastele lastele lapsetoetust, alla 3-aastased lapsed said aga toetust sõltumata pere sissetulekust. Nagu jooniselt 2 näha, on Skandinaavia maades lapsetoetuse reaalkäärtus kümneid kordi suurem kui Ida-Euroopa riikides. Eesti lapsetoetused on oma reaalkäärtuselt väiksemate seas.

Tabel 1. Vanemapuhkuse hüvitise maksmise põhimõtted

Fikseeritud tasu	Austria, Belgia, Bulgaaria, Eesti 2002, Horvaatia, Läti, Luksemburg, Poola*, Saksamaa, Slovakkia, Tšehhi, Ukraina, Valgevene, Venemaa
% palgast	Island, Itaalia, Norra**, Rumeenia, San Marino, Sloveenia, Taani, Ungari
Kombineeritud toetus (% palgast + fikseeritud summa)	Eesti 2004, Leedu, Rootsi**, Soome
Vanemapuhkuse hüvitist ei maksta	Hispaania, Holland, Iirimaa, Inglismaa, Kreeka, Malta, Portugal, Prantsusmaa***

* Hüvitise saamine sõltub pere sissetulekust.

**Rootsis ja Norras on emadus- ja vanemapuhkus kombineeritud, seetõttu on arvestatud kogu puhkuse perioodi.

*** Hüvitist ei maksta esimese lapse hooldamisel. Kahe või enama lapsega perele makstakse vanemapuhkuse hüvitist fikseeritud tasuna.

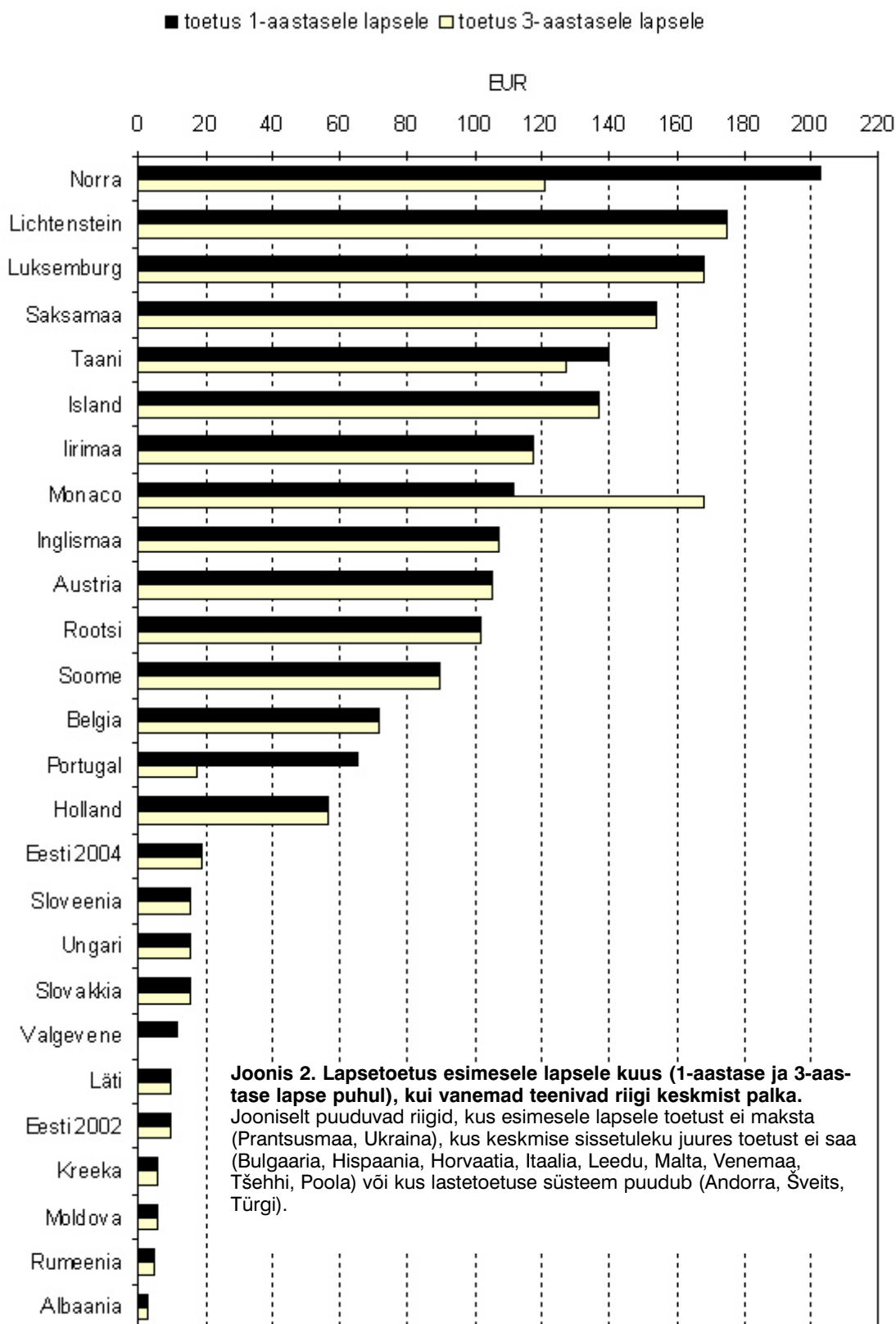
Viidatud allikad

Ainsaar, M. (2000) Eesti laste- ja perepoliitika otsinguil. Teoses Ainsaar, M. (toim) Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas. Rahvastikuminiistri Büroo, lk 153–170.

Gordon, M. (1988) Social Security Policies in Industrial Countries: A Comparative Analysis. Cambridge.

Columbia University (2004) The Clearinghouse on International Developments in Child, Youth & Family Policies. www.childpolicyintl.org. 10.10.2005.

MISSCEEC (2002) Mutual Information System on Social Protection in the Central and Eastern European Countries Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovak Republic and Slovenia. Situation at 1 January 2002. http://europa.eu.int/comm/employment_social/misceec/index_en.html 17.04.2005.

India meeste seksuaal- ja reproduktiivtervis

Surinder Jaswal

Tata Sotsiaalteaduste Instituut, Mumbai

Viimase kahe aastakümne jooksul tehtud uuringud seksuaalse ja reproduktiivse tervise kohta näitavad, et naiste ja meeste eluviis erineb üksteisest suuresti ning see mõjutab tugevalt nende heaolu. Soolised erinevused elu- ning töötingimustes, erisugused kohustused, rolliootused ja ligipääs ressurssidele (toit, haridus, terviseteadmine ning tervise teenused) kujutavad sugupooltele erinevat ohtu haigestuda mõningatesse reproduktiiv- ja suguhai- gustesse, kaitstes neid samas teiste haiguste eest. Maailma eri paikades (Worth 1989, Carovano 1991, Freudenberg 1990) ja ka Mumbai (George and Jaswal 1995) tehtud uuringud osutavad sellele, et üldiselt pole naistel seksuaalsuhtes otsustusõigust. Igal sammul on soolisi kitsendusi, mis takistavad inimesi mõistmast hea reproduktiivse tervise tähtsust ning seda saavutamast.

Sugu ning seksuaal- ja reproduktiivtervis

Arusaamad seksuaal- ning reproduktiivtervisest on viimase kolme aastakümne jooksul muu- tunud. Kogu sektorit hõlmav lähenemine (*sector-wide approach*¹) rõhutab, et uus suund sek- suaal- ja reproduktiivtervises on selle tunnistamine, et (a) naiste tervis on seotud soolise võrdõiguslikkusega ja naiste jõustamisega, mis on seksuaal- ning reproduktiivtervises eden- damise alus, ja et (b) meestel on naistega võrdne vastutus seksuaaltervises hoidmise eest. Nüüdisaegne seisukoht rõhutab nii sektoritevahelist koostööd kui ka arvamust, et mehed ja naised jagavad vastutust seksuaal- ning reproduktiivtervises eest.

Tunnistades, et seksuaal- ja reproduktiivtervises küsimuses on vaja tegeleda soolise dimen- siooniga, on viimasel aastakümnel tehtud uuringud toonitanud meeste suurt osa seksuaal- ja reproduktiivtervises. Enamik uuringuid kinnitab, et mehed eelistavad kontratseptiivina kasutada kondoomi ning et nii meestel kui naistel ei ole päris täpset ettekujutust kondoomi kasutamisest sugulisel teel nakkavate haiguste ärahoidmisel (Worth 1989, Jaswal 2004).

Ilmne on partnerite, eriti meeste oluline roll seksuaal- ja reproduktiivtervises. Viimastel aas- tadel on mõned uuringud käsitlenud meeste seksuaal- ning reproduktiivtervises seotud probleeme, haiguste levikut, ettekujutusi nende tekkest ja tagajärgedest, kõrvutades neid arusaamadega seksuaalsusest (Verma jt 1997). Üldjoontes on uuringud näidanud, et vanus, perekonnaseis, amet, elukoht ja perekondlik risk on peamised tegurid, mis mõjutavad meeste seksuaaltervist ja vastuvõtlikkust sugulisel teel levivatele haigustele. Peale selle väga kitsa fookuse meeste tervist käsitlevates uuringutes pole noorukite ja noorte meeste ter- visele erilist tähelepanu pööratud.

Meeste tervise uurimise vajalikkus

Üksikisiku ja kogukonna tervist mõjutavad suurel määral sotsiaalsed, kultuurilised, majan- duslikud ja psühholoogilised tegurid, mis tulenevad inimelu sotsiokultuurilistest aspek- tidest. Meeste seksuaal- ja reproduktiivtervises dokumenteerimine ja uuringud (Jaswal 2004) on tuvastanud, kui suureks probleemiks on meeste, eriti noorukite ja noorte meeste hulgas sugulisel teel levivad haigused. Kuigi arstide ja teadlaste ringkonnad on saanud aru prob-

¹ Reproduktiivtervises valdkonnas mõeldakse kogu sektorit hõlmava lähenemise puhul erinevate teemade aktuaalsuse jälgimist aastate lõikes ja uute üleskerkinud suundade samaaegset analüüsimist.

leemi tõsidusest, on Indias suhteliselt vähe läbi viidud süsteemseid uuringuid sugulisel teel levivate haiguste levimuse ja teiste seksuaal- ning reproduktiivtervise probleemide kohta. Enamasti on teabeallikateks teatamiskohustuslike haiguste registrid, arsti vastuvõttude külastamine ja informatsioon patsientide kohta spetsiaalsetest tervishoiuasutustest (nt suguhaiguste kliinikud, pereplaneerimiskliinikud jne). Ka üksikud kolledzhid ja ülikoolid on korraldanud mõningaid kogukonna- ja asutusepõhiseid uuringuid.

Olemasolev teave kogukondlikest arusaamadest seksuaal- ja reproduktiivtervise probleemide kohta näitab, et arvamused suguhaigustest ja tervisega seotud ettekujutused ei pruugi ühtida haiguse põhjuste ja sümptomite biomeditsiinilise klassifikatsiooniga. Teavet haigestumuse kohta on raske analüüsida ka selle ulatuse, arvukate põhjuste ja erinevate sümptomite ning omavahel konkureerivate terviseprobleemide klassifikatsioonide tõttu. Noorukite ja noorte meeste suhtumine seksuaal- ja reproduktiivtervise probleemidesse ja nende teadmised (üldised või konkreetsetest haigustest) on nii sotsiokultuuriliselt kui geograafiliselt väga erinevad. Seega oleks vaja rohkem kogukonnapõhiseid uuringuid, mis annaksid ülevaate uskumustest, arusaamadest seksuaalsusest, seksuaalpraktikatest, meeste osalusest perekonna planeerimisel, seksuaalsest kuritarvitamisest jne. Käesolev kirjutis käsitleb Indias Thane linnas noorte meeste ja noorukite seas läbi viidud uuringu tulemusi.

Taust

Thane on suurlinna Mumbai (endise inglispärase nimega Bombay) tütarlinn ning kõige kiiremini arenev satelliitlinn Indias ja tõenäoliselt kogu Aasias. Selle põhjuseks on tööstuse kiire kasv nn Thane-Belapuri vööndis viimase kahe aastakümne jooksul, mis on toonud kaasa ulatusliku migratsiooni nii osariigisiselt kui ka teistest madala sissetulekuga India osariikidest. Tulemusena moodustavad sisserändajad peaaegu 40% Thane elanikkonnast. Migrandid Maharashtrast ja teistest osariikidest naasevad lõikuse ajal või muude pühade puhul oma koduküladesse. Seega muutub Thane rahvaarv pidevalt ja on praegu ligikaudu 5,2 miljonit².

Väikese sissetulekuga ning alamkeskklassi kuuluvatel Thane elanikel ei ole mingeid otse- seid informatsiooni või rekreatsiooniga tegelevaid kohalikke võrgustikke/tugiteenuseid – asjaolu, mis jätab noorukid ja noored mehed kaitsetusse olukorda. Viimase aastakümnega on Mumbais ja Thanes suurenenud nii HIV/AIDSi kui ka teised seksuaaltervise seotud probleemid, mis osutab sellele, et ülimalt oluline on mõista seksuaal- ja reproduktiivtervise olemust ja tähtsust.

Meetodid

Uuringus kasutati kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete meetodite kombinatsiooni. Kvalitatiivuuringus osales 94 vastajat keskmise ja keskmisest mõnevõrra madalama sissetulekuga gruppidest, teabe kogumiseks kasutati fookusgrupi arutelusid ning süvaintervjuud. Kvantitatiivuuringus intervjueriti 334 inimest erinevatest Thane linna bakalaureuseõppe kolledzhitest. Uuritud gruppide sotsiaalmajanduslik staatus oli sarnane. Uuringus osalesid noorukid ja noored mehed vanuses 14–25 aastat.

Tulemused

Kvalitatiiv- ja kvantitatiivuuringu andmed tõid esile mitmeid noorukite ja noorte meeste poolt nimetatud seksuaaltervise probleeme.

Kvantitatiivuuringu põhjal selgus, et noorukid ja noored mehed tundsid muret selliste seksuaaltervise probleemide pärast nagu iseeneslik sperma eritumine, suguiha vähesus või puu-

² Viide - www.webindia123.com/city/maharashtra/thane/map/d21.html

dumine, enneaegne seemnepurse, erektsiooni puudumine, sügelus suguelundite piirkonnas, sage ning valulik urineerimine jm. Kvalitatiivuuring näitas, et domineerivad probleemid, mis puudutavad sooritushirmu ja seksuaalsusega seotud uskumusi ning ettekujutusi, nagu öine seemnepurse ning masturbeerimine. Mõned vastajatest mainisid ka suguhaiguste sümptomteid ("garmi", valulik urineerimine, mäda eritumine, haavandid ja tursed suguelunditel).

Kvalitatiivuuringu eesmärk oli mõista, millised veendumused ja ettekujutused on noortel meestel seoses mainitud probleemidega. Uuringu tulemused näitasid, et:

- Kogukonnas valitsevad arusaamad sugulisel teel levivatest haigustest ei vasta haiguse bioloogilis-meditsiinilisele käsitusele/mudelile. Kuigi noorukid ja noored mehed tunnistasid, et suguhaigusi antakse edasi sugulisel teel, olid neil teatud uskumused suguhaiguste põhjuste kohta, nagu näiteks "kehaosa määrab haiguse kategooria". Näiteks usuvad nad, et *Gachchkaran*'i või *gaat ane*'t (suguelundite sügelemist või haavandeid) põhjustab halb hügieen või nakatunu riiete kandmine. *Garmi* (süüfilise, gonorröa, suguelundite herpes) põhjuseks on suvine aastaaeg, kehasoojus, märg aluspesu, liibuvate pükste kandmine, halb hügieen, võrtsikas toit. *Goti moti hone* (peenisepaistetuse) põhjuseks peetakse laia aluspesu ja kitsaste teksapükste kandmist. HIV/AIDSi põhjustavat muu hulgas sääsehammustus ja suudlemine ning *Ghoti choti moti hona* (munandikoti mõõtmete suurenemine või vähenemine) tekkivat ebasobiva suurusega aluspesu kandmise, sörkimise või kiire jooksu tõttu. Andmete sorteerimine ja pingeritta seadmine näitas, et noorte meeste arusaamad nii suguhaiguste põhjustest kui ka nende tõsidusest põhinevad pigem põhjuste subjektiivsel mudelil kui kohalike terviseteenuste pakkujate objektiivsel mudelil.
- Meestel on palju seksuaalsuse ja seksuaaltervisega seotud hirme ja muresid. Üks enamlevinuid hirme on "sperma kaotus". Paljud mehed väljendasid tõsist muret nii nakkuslike kui mittenakkuslike suguhaiguste pärast. Enamik otsis abi eraarstidelt nii kogukonnas kui ka väljaspool kogukonda.
- Kondoomi kasutasid vähesed seksuaalselt aktiivsed mehed. Neid kasutatakse ainult siis, kui tajutakse riski seksuaalsel kokkupuutel prostituudiga. Seksi sõbratari ja vanemate naistega peetakse selles piirkonnas turvaliseks ja mehed kasutasid seksuaalsuhetes nende gruppidega kondoomi ainult siis, kui nad ei olnud kindlad partneri heas maines (lodevad elukombed).
- Paljud vastajad ei andnud mingit konkreetset seletust selle kohta, miks nad pereplaneerimismeetodeid ei kasuta. Kontratseptiivide mitteaktsepteerimise peamiste põhjustena mainiti hirmu kõrvalmõjude ees, kompromissi naudingut arvel ja vastutuse veeretamist naistele.

Diskussioon

Mainitud uuring käsitles kompleksseid tegureid, mis mõjutavad Thane linna noorukite ja noorte meeste seksuaalset ning reproduktiivset tervist. Nagu tänapäeval üldiselt tunnistatakse, on naiste ja laste tervise edendamiseks oluline kaasata mehed pereplaneerimisse ja reproduktiivtervise programmidesse. Mõned küsimused, mis on otseselt seotud naiste reproduktiivtervise probleemidega, on meeste kaasatuse viis ja kontratseptiivide kasutamine seksuaalsuhetes, arusaamad meeste ja naiste seksuaalsusest, seksuaalkäitumine ja seksuaaltervis ning ettekujutused sugulisel teel levivatest haigustest ja nendega seotud riskikäitumisest.

Uuring näitas, et noorukite ja noorte meeste arvates on inimestel, kes põevad suguhaigusi (*garmi*), ja nendel, kel on seksuaalkontakt prostituutidega, suurem võimalus saada HIV/AIDS. Teadmised nakkuse levimisviisist on üsna head, välja arvatud mõned paralleelselt eksisteerivad väärarusaamad. Näiteks peetakse HIV/AIDSi edasikandumise

põhjuseks ka sääsehammustust, suudlemist ja kätlemist. Informatsiooni puudumine peegeldub selgelt enamiku uuringus osalenute väites, et „homoseksuaalne suguuhe on turvaline”. Õigupoolest peegeldab see ka seksuaalkäitumisega seotud riski, võttes arvesse fakti, et meeste vahelised seksuaalkogemused on piirkonnas tavalised.

Uuring tõi välja nii mõnegi uskumuse, mis on seotud suguhaiguste sümptomitega (Jaswal 2004, tabel 3.2, lk 58). Näiteks usutakse, et võrtsikate toitude söömine suvisel ajal on *garmi* põhjuseks, mille sümptomiteks on haavandid või villid suguelunditel. Niisugused uskumused viivad selleni, et viivitatakse arstiabi otsimisega ning jätkatakse riskikäitumisega, kuna levinud arusaama kohaselt ei ole ülalmainitud sümptomid haigusega seotud.

Ettekujutused **soolistest õigustest ja vastutusest** on tihedalt seotud üldiste arusaamadega seksuaalsusest vastavalt ühiskonnas valitsevatele normidele ja ootustele. Uuring andis võimaluse heita pilgu mitmetele arusaamadele mehelikkusest ehk *mardangi*'st, mis valitsevad selle piirkonna meeste seas. Nagu näha ülaltoodud arutlusest seksuaalsuse teemal, omistavad piirkonna mehed suurt tähtsust sellele, et neid meestena tõsiselt võetaks. Nende arusaamad soolistest õigustest on kindlalt seotud ettekujutusega mehelikkusest. See saab veelgi selgemaks uuringu tulemustest, mis näitavad, et enamik mehi peab pereplaneerimist naise ülesandeks. Nad arvavad, et naine peab end ise kaitsma ning kasutama vastavat kontratseptiivi. Ka otsus, millist vahendit kasutada, on naise teha, kuna tema on see, kes rasestub ning peab sellega vaeva nägema. Mees ei saa kasutada kondoomi ning vähendada sellega oma naudingut, kuna mehe suguiha on suurem kui naisel. Mehe valikuvõimalus ja autonoomia on suurem kui naisel, seega ei tohi naine oma partnerit häirida sellega, et palub tal kasutada kondoomi, mis vähendab oluliselt sugulist naudingut. Hirm HIV/AIDSi ees on ainus põhjus, miks kasutada kondoomi abielueelse või -välise seksi ajal prostituutide või kogukonna vanemate naistega.

Järeldused ja tulevikusuunad

Kõikides ühiskondades eksisteerivad reeglid noorte inimeste seksuaalsuse kohta. Enamikus riikides on traditsioonid kadumas, kuid siiski on peaaegu kõigis maades olemas kindlad arusaamad sellest, mis on õige ja mis vale – eriti nendes riikides, kus ollakse üleminekuprotsessis. Reproktiivtervis on “täieliku füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisund, mitte üksnes haiguse puudumine või nõrk tervis valdkonnas, mis puudutab reproduktiivsüsteemi, selle talitlusi ja toimimist...”³.

Thane linnas läbi viidud uuring näitab, et on vaja paremini tundma õppida noorte meeste arusaamu seksuaalsusest erinevates kultuurides ja gruppides. Ainult täpsed teadmised sellistest arusaamadest võimaldavad efektiivset sekkumist. Uuring tõi välja ka vajaduse harida noori mehi kontratseptiivide, nende kasutamise, kõrvaltoimete, tähtsuse jne suhtes. Teadmisi vajatakse ka selleks, et edendada turvaseksi ja partneri vajaduste arvestamist ning vastutust sellistes valdkondades nagu suguelundite hügieen ja suguhaiguste ravi, samuti partneritevaheline kommunikatsioon. See aitaks likvideerida olukorra, kus piirkonna noorukitel ja noortel meestel puudub usaldusväärne informatsioon seksi ja reproduktiivse kohtade kohta. Vaja on koostada ulatuslik koolitusmaterjal, mis annaks neile asjatundlikku informatsiooni meeste ja naiste suguelundite ning reproduktiivse kohtade teemadel ning ülevaate suguhaigustest, nende edasikandumise viisidest, seksuaalkäitumisega seotud potentsiaalsetest riskidest jne. Vaja on kaasata mehi kontratseptiivide kasutamisse. Noorteklubi ja regionaalsed haldusüksused võiksid olla need, kes asuksid sihtgrupiga tegelema. Tulevikus peaksid uuringud meeste seksuaal- ja reproduktiivtervise vallas käsitlema sek-

³ ÜRO rahvusvahelise rahvastiku- ja arengukonverentsi tegevuskava 1994, *Reproductive Health Series, Masters of Population Studies, IIPS, Ford Foundation, 1998.*

Meestel on naistega võrdne vastutus seksuaaltervise hoidmise eest.

suaalhirme ning seksuaaltervisega seotud häireid. Suur arv mehi mainis tõsise murena nii nakkuslike kui mittenakkuslike suguhaigustega seotud seksuaalhirme. See küsimus on eriti oluline, kuna mehed arutavad oma probleeme sõprade ja teiste täiskasvanutega. Niisuguses olukorras võib vale informatsioon või informatsiooni puudumine osutada eluohtlikuks ning edasi lükata arsti poole pöördumist. Vaja on pakkuda nõustamist, et tegelda taoliste noorukite ja noorte meeste seas väga levinud hirmudega.

Kõige olulisem on aga see, et programmid lähtuksid seksuaalprobleemide kohta levinud kohalikest arusaamadest, mis väljenduvad kohalikus sõnavaras ja selles, kui tõsiselt probleeme võetakse, kuidas seletatakse haiguste sümptomeid, põhjuseid ja tagajärgi, kas arsti poole pöördumist peetakse vajalikuks ning ka seda, kuidas haigusi ennetada. Ainult siis, kui kohalikke arusaamu haiguste põhjustest põhjalikult tuntakse, on võimalik tagada efektiivne sekkumine.

Tõlkinud Inga Mölder

Viidatud allikad

Carovano, K. (1991). More than Mothers and Whores: Redefining the AIDS Prevention Needs of Women. *International Journal of Health Services*, 21(1): 131-142.

Freudenberg, N. (1990). AIDS Prevention in the United States: Lessons from the First Decade. *International Journal of Health Services*, 20(4), pp. 589-599.

George, A., Jaswal, S. (1995). Understanding Sexuality: Ethnographic Study of Poor Women in Bombay. Washington D.C.: International Centre for Research on Women. *Women and AIDS Research Program Research Report*, Series No. 12.

Jaswal, S. (2004). Male Sexual and Reproductive Health in Thane, India. Research report. Tata Institute of Social Sciences, Mumbai. Funded by UNFPA.

Pelto, A. Joshi and Verma Ravi (2000). Development of Sexuality and Sexual Behaviour among Indian Males: Implications for the Reproductive Health Program. Paper prepared for the project entitled. *Enhancing the Roles and Responsibilities of Men in Sexual and Reproductive Health*. Funded by John D. and Catherine T., MacArthur Foundation.

Verma, R., Roy, N., Rangaiyan, G. et. al. (1997). Male Sexual Illness: Initial Observations from a Qualitative Study in Slums of Mumbai. Unpublished summary of paper presented at Workshop on Research Related to the Male Involvement in Reproductive Health and Contraceptive Use. Population Council, Baroda, April 30 – May 7.

Worth, D. (1989). Sexual Decision-Making and AIDS: Why Condom Promotion Among Vulnerable Women is Likely to Fail. *Studies in Family Planning*, 20(6), pp. 297-307.

Artikli autor Surinder Jaswal oli TÜ Pärnu Kolledzhi külalisprofessoriks 14.03.–28.05.2005.

Rahvusvaheline konverents “Puudega laps ja perekond”

18.–20. augustini toimus Tartus rahvusvaheline konverents teemal “Puudega laps ja perekond – väljakutsed ja võimalused piiriüleses koostöös”.

Tiina Stelmach, Eesti Agrenska Fondi nõukogu liige
Tiina Talvik, Eesti Agrenska Fondi juhatuse liige
agrenska@agrenska.ee;
www.agrenska.ee

Konverents toimus Euroopa Liidu Phare piiriülese koostöö programmi Phare CBC 2002 raames ja Eesti Agrenska Fondi ning Tartu Lasteabi Ühingu koostöös.

Ettekannetega esinesid nii arstid, riigiametnikud, sotsiaaltöötajad kui ka puudega laste perede ja vanemateorganisatsioonide esindajad Eestist, Lätist, Leedust, Rootsist, Soomest ja Inglismaalt. Osalesid ka kolleegid Venemaalt Novgorodist. Konverentsi eesmärk oli tutvustada eri maade kogemusi ja probleeme, et leida parimaid lahendusi Eesti Agrenska tegevusele, mis on planeeritud perekeskseks koolitus- ja nõustamiskeskuseks. Konverentsi tööd juhtisid programmi koostajad prof Tiina Talvik ja taastusarst Tiina Stelmach, kes oli ka Phare projekti juht.

Pereüritused pakuvad vaheldust

Konverentsi avas tervituskõnega Eesti Puuetega Inimeste Koja eestseisja Helve Luik, kes rõhutas puuetega laste perede toetamise tähtsust ja selle arutamise vajalikkust Eestis. Esimesel päeval keskenduti põhiliselt puuetega laste ja perede olukorrale ja rehabilitatsiooni probleemidele eri maades. Inglismaa suurima puudega laste peresid toetava organisatsiooni tegevjuht Francine Bates tutvustas oma kogemusi puuetega laste ja nende perede saadikuna riigi ees ja seadusloojana. Selgus, et ka Inglismaal vajavad mitmed puuetega laste probleemid kiiremat ja paremat lahendamist. Eesti Agrenska nõukogu esimees Anders Olauson andis ülevaate partnerkeskuse Rootsi Agrenska pereprogrammide ajaloost ja tulemustest. Nii tema kui teise Rootsi kolleegi, Lotta Dellve poolt peresid toetavaid teenuseid käsitletud uurimuste andmeil tundsid erivajadustega laste pered pärast neile pakutud intensiivseid koolitusi rohkem jõudu igapäevaprobleemidega tegelemiseks, eriti vähenes isade stress. Sellele ettekandele lisas värvi Anneli Kaar, kes oma perega osales k.a maikus meie fondi rahvusvahelises perelaagris Rootsis. Tema sõnul seisneb sellise väljaspool kodu korraldatud pereürituse võlu turvalises keskkonnas, teises taustsüsteemis, võimaluses saada infot, samastuda ja puhata. Annelilt ja teistelt osalenud lapsevanematelt saime väärtuslikku eksperthinnangut ja kinnitust, millisel kujul korraldada Eestis regulaarseid pereprogramme erivajadustega lastele. Tartu Ülikooli Kliinikumi arstid, professorid Hele Everaus ja Tiina Talvik andsid ülevaate Eesti Agrenska Fondi senistest saavutustest ning tuleviku-

Rahvusvahelises perelaagris Rootsis

plaanidest, sellest, kuidas muuta Eesti Agrenska puudega lastega peresid toetavaks tipptasemel koolituskeskuseks. Doktor Kaja Elstein, SA Pärnu Haigla taastusraviosakonna juhataja, lõpetas päeva sõnavõtuga meeskonnatööst rehabilitatsioonis, mis on võtmeks heade tulemuste saavutamisel, ning rõhutas arsti osatähtsust meeskonna juhina, kes suunab erinevate spetsialistide oskused lapsele tema igapäevaelus parimate võimaluste tagamiseks.

Kui peres on puudega laps

Teisel päeval esinesid ettekannetega Eesti Haigekassa juhatuse liige Arvi Vask ja sotsiaalministeeriumi tervishoiuala asekancler Ivi Normet, kes andsid ülevaate oma institutsioonide tegevusest puuetega laste toetamisel. Mõlema esineja ettekanne oli väga huvitav ja informatiivne ning näitas ettekandjate huvi ja toetust puuetega laste ja nende perede probleemide parema lahendamise suhtes. Emotsionaalse ja auditooriumilt suurt vastukaja leidnud kõne pidas Downi sündroomiga lapse, väikese Annabeli ema Liina Lokko. Liina on ise olnud heaks nõuandjaks teistele, kelle perre on sündinud selle kromosoomhaigusega laps, ta rääkis enda ja oma pere läbielatud tunnetest pärast puudega lapse sündi. Mitmedki seigad, kus esines vajakajäämisi meditsiinipersonali käitumises informatsiooni jagamisel, olid artikli autorite ja paljude konverentsil osalejate arvates väga õpetlikud.

Oma kogemusi jagasid külalised Lätist ja Leedust, kus on suudetud luua edukalt toimivad toetavad teenused puudega noorukitele. Lätis, erinevalt Eestist, on loodud regulaarse teenusena toimiv tegevusteraapia võrgustik eesotsas Läti Tegevusteraapeutide Assotsiatsiooniga, mis on ka üheks Phare CBC 2002 projekti partneriks.

Järgnevalt käsitleti mitmeid probleeme, mis tekivad perel, kes kasvatab puudega last. Puudub riikliku sotsiaalsüsteemi tegevuskava peres kasvanud, kuid täiskasvanuks saanud puudega lastele toetatud elukohtade loomisel, kuid nende laste vanemadki saavad ükskord vanaks... Sellest lähtudes kutsus

Agne Raudmees oma ettekandes puudega laste ja noorukite vanemaid endid aktiivselt osalema kogukonnapõhise eluasemeteenuse väljaarendamises. Kaja Elstein rääkis kodus kasvava lapse iseseisvumisest, ligipääsu probleemidest koolis ja mujalgi ning sellega seotud väljakutsetest. Mõtlemapanevad olid Marianne Kuzemtšenko ja Annela Pällo ettekanded, mis andsid ühelt poolt praktilisi ja optimistlikke nõuandeid, mida oskab jagada vaid probleemipuntra ees olnud ja seda harutama pidanud lapsevanem ise. Teisalt kutsusid nad üles peresid ümbritseva võrgustiku paremale koostööle.

Kolmanda päeva programmi alustas taasiseisvumispäevale pühendatud tervituskõnega Tartu linna Laine Jänes, kes tundis huvi konverentsil tõstatatu vastu ja lubas vajadusel meid toetada. Järgnesid Soome ja Eesti spetsialistide ettekanded mitmesugustest puuetega lapsi puudutavatest meditsiinilistest küsimustest.

Kokkuvõttes käsitleti kolmel päeval mitmekülgset puuetega laste probleeme nii riigi kui ka üksikisiku tasandil, arutleti probleemide ja võimaluste üle, kuidas edendada puuetega laste rehabilitatsiooni ja kaasata neid ühiskonda, käsitleti ka meditsiinilisi ja sotsiaalseid kitsaskohti, mida aitaks ehk lahendada mõttevahetus piiriülesest koostööst teiste maadega. Huvitav on seegi, et Läti ja Leedu kolleegide poolt perede hulgas läbi viidud küsitluse andmeil on enamus puudega laste vanematest meie naaberriikides väga huvitatud nii ühistest pere-laagritest kui ka lastelaagritest, kus erivajadustega laps on koolitatud personali hoole all koos eakaaslastega, ilma vanemateta, mis annaks ka vanematele võimaluse hinge tõmmata. Mitmed puudega laste vanemate organisatsioonid värbasid uusi liikmeid osalenud lapsevanemate seast. Heameel on, et konverentsist võttis osa paljude emade seas koguni kuu isa. Konverents oli mõeldud üksiti tuue ja jõudu andva üritusena lapsevanematele, mis pakku vaheldust, aega ja võimalusi suhtlemiseks, uute teadmiste ja kontaktide hankimiseks. Nähes sära

osavõtjate silmis ja kuuldes korduvat soovi, et järgmisel korral hõlmataks veelgi rohkem lapsevanemaid, on meil tekkinud mõte muuta see "omapärane" (nagu väljendas end mitu osalenut) konverents üheks Eesti Agrenska Fondi traditsiooniliseks ürituseks.

Eesti Agrenska Fond hakkab pakkuma teenuseid peredele

Eesti Agrenska Perenõustamis- ja Rehabilitatsioonikeskus ehk Eesti Agrenska perekeskus on võtnud eesmärgiks arendada eelkõige praktilisi pereabi teenuseid, mis oma iseloomult kuuluvad praegu Eesti rehabilitatsioonisüsteemis napiks jäävate toetatavate teenuste valdkonda. Esmajärjekorras püüame hakata korraldama pereõppeprogramme ja perelaagreid ning osutama peredele lastehoiuteenust.

Pereõppeprogrammid ja perelaagrid on mõeldud 3–5-päevaste üritustena puuetega/erivajadustega laste ja noorukite peredele. Korraga võtab üritusest osa 10 peret, kel kasvamas sama puude või erivajadusega laps. Eesmärk on kogu pere, nii vanemate kui ka õdede-vendade, osalus. Päevade kavas võiksid olla:

- individuaalsed konsultatsioonid ja tegelused, ühised tegevused
- praktilised loengud-õppused erinevatelt spetsialistidelt, eesmärgiks parem toimetulek ja kohanemine igapäevaeluga. Lastele samal ajal mõtestatud tegevus ja hoiuteenus nn lastepersonaalilt
- sarnaste puuetega laste perede suhtlemisvõimalused, toetus ja kogemuste vahetus perelt perele
- tagasiside elukohajärgsele tugivõrgustikule (rehabilitatsioonispetsialistid, kool/lasteaed, perearst jt)
- paralleelselt perelaagriga 1–2-päevane sama puuet käsitlev spetsialistikoolitus lapse pere elukohajärgsele võrgustikuliikmetele (nt õpetaja, perearst, tugiisik, füsioterapeut): info ja uued teadmised puude spetsiifikast mõistmaks paremini oma hoolealuse ja tema pere vajadusi
- koostöö (koordineerija rollis) spetsiifiliste puuetega (nägemispuue, kroonilised üldhaigused, harvaesinevad geneetilised haigused)

tegelevate arstide ja rehabilitatsioonimeeskondadega.

Nagu ütles konverentsi ettekandes Sirje Tihhanov Eesti Puuetega Inimeste Kojast, on mitmed puuetega inimeste ja erivajadustega laste vanemate organisatsioonid korraldanud ühiseid rehabilitatsioonilaagreid ka varasematel aastatel. Selles mõttes pole idee läbinisti uus. Meie püüame neid peresektsioone hakata korraldama kindla kava järgi, et osaleda soovijad saaksid end paremini ette valmistada ning perelaagri ettevalmistajaile ka vajaliku info ja soovid edastada. Pikem etteplaneerimine võimaldab meil konkreetse puude jaoks sobivaimaid meeskondi kaasata.

Hoiuteenus hakatakse pakkuma erivajadustega lastele, eelkõige nädalavahetustel ja koolivaheaegadel, kuid vajadusel ka muul ajal. Eesmärgid:

- anda peredele puhkust, et nad koguksid jõudu tulemaks toime nii kodu kui tööga
- anda vanematele võimalus tööturule naasta ja sarnaselt tavalise perega oma erialal edukas olla
- suuremale lapsele ka võimalus suhelda, iseseisvuda ja sotsiaalseid oskusi õppida
- koolilastele ajutise hoiuteenuse kombineerimine toimetuleku- või kutseõppega.

Praegu on Eesti Agrenska Fondi initsiatiiv-rühma kogu energia suunatud sellele, et juba lähiaastail oleks võimalik peresid vastu võtta Tartumaal Tammistu mõisahoones valmivas hubases keskses, kus püüame ligipäasetavuse ühendada mõisakompleksi ajaloolise aura taastamisega. Mõisahoone ise vajab põhjalikku restaureerimist, kogu kompleksi ehitusmaksumus on hinnatud ~ 20 milj Eesti kroonile. Maja ehitusprojekt valmib selle aasta lõpuks.

Eesti Agrenska Perekeskus võiks tulevikus olla praktikabaasiks sotsiaaltöö jm erialade tudengitele, kes hakkavad töötama puudega laste ja nende peredega. Meie eesmärk on, et selles keskses saaksid tööd ka lapseast täiskasvanuikka jõudnud puudega inimesed.

Puudega noorte suvelaager Tallinnas

8.–12. augustini toimus Tallinna Puuetega Noorte Õppekeskuse Juks õuealal laager 48-le vaimu- ja liitpuudega noorele.

Merike Merirand, päevakeskus Käo noortekeskus
Ingrid Joosep, Tallinna Puuetega Noorte Õppekeskuse Juks

Tallinnas korraldatakse noortele mitmeid laagreid, kuid vaimu- ja liitpuudega noorte osalemine väljaspool kodu toimuvatel üritustel on äärmiselt komplitseeritud erivajaduste, kohanemisraskuste ja õppimisvõime piirangute tõttu. Üheks võimaluseks mitmekesistada puudega noorte vaba aja veetmise viise on suvelaager.

Suvelaager sai teoks tänu MTÜ Vaimse Arengu Tugiühingu projektitaotlusele. Laagris osalesid Päevakeskuse Käo Noortekeskuse, Tallinna Puuetega Noorte Õppekeskuse Juks ja Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse kliendid ja töötajad. Keskuste töötajaid abistasid vabatahtlikena Tallinna Pedagoogilise Seminari praktikandid ja Eesti Punase Risti Tallinna Seltsi noored. Laagrit toetasid Hasartmängumaksu Nõukogu, Päevakeskuse Käo Noortekeskus, Tallinna Puuetega Noorte Õppekeskus Juks, Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus, Extrahaus OÜ, Nõmme Sotsiaalmaja, Männiku konstaablipunkt, Eesti Punase Risti Tallinna Selts.

Mitmekülgsed tegevused laagris

Hoolimata vihmasest ilmast toimusid planeeritud tegevused teemapäevadena. Tutvumispäeval saadi üksteisega sõbraks, kohaneti uue olukorraga ning valmistati laagri lipp. Järgmisel – kunstipäeval – maaliti, tehti kollaazhi, värviti tekstiilikotte ja valmistati

savist kausse ning päeva lõpetas noorte hulgas kaua oodatud disko. Kolmandal – looduspäeval – külastati loomaaeda ja vaadati huviga koerakasvataja tegevust koeraga. Laagriliste meeleolu hoidis üleväl edukalt ka väljaspool Eestit esinenud õppekeskuse „Juksbänd“ oma programmiga „Tee“. Neljandal – tööpäeval – otsiti ajalehtedest töökuulutusi, koostati toodetele reklaame, leiti ametitele iseloomulikke omadusi ning poistele pakus erilist huvi praktiline puutööring. Eluvust tekitasid neljajalgseid külalised koos koerajuhiga Eesti Julgestuspolitseist. Sisutiheda päeva lõpetas lõõgastav muusikateraapia. Viimasel päeval koostati laagrimuljetest kroonika, jagati kätte osalusdiplomid ja eelnevatel päevadel valmistatud meened ning toimus laagri pidulik lõpetamine.

Õnnestumisrõõm

Kokkuvõtteks võib öelda, et laager igati õnnestus. Suvelaager andis puudega noortele võimaluse oma isiksuse avastamiseks ja avamiseks, aga ka võimaluse sotsiaalseks suhtlemiseks väljaspool tavakeskkonda. Viie päeva jooksul õpiti iseseisvat toimetulemist eakaaslaste hulgas. Töötajad ja vabatahtlikud said vahetada kogemusi ja täiendada teadmisi. Loodetavasti pani „Puudega noorte suvelaager 2005“ aluse iga-aastasele laagritraditsioonile.

Täname laagris osalenud noori ja nende vanemaid, kes usaldasid oma lapsed viieks päevaks meie hoolde ning laagri töötajate meeskonda. Täname kõiki, kes aitasid selle suvelaagri nõu ja jõuga teoks teha!

Rahvusvahelisse programmi oodatakse uusi osalejaid

Kuni **9. novembrini 2005** on võimalik esitada taotlusi osalemaks 2006. aastal sotsiaaltöötajate rahvusvahelises vahetusprogrammis, mida korraldab CIF – Rahvusvaheline Koostöö Nõukogu (*Council of International Fellowship*).

Programmi mahuvad:

- loengud CIF külalistele
- individuaalne praktika eri asutustes ja organisatsioonides üle kogu riigi
- saadud kogemuse suuline ja kirjalik hindamine, oma maa ning töövaldkonna tutvustamine

Programmi ajaline kestus on riigiti erinev nt. Itaalias 4, Soomes ja Rootsis 6, Prantsusmaal 8 nädalat, USA-s 4–12–18 kuud.

Nõuded programmis osalemiseks

- sotsiaaltöoga seotud ametikoht, klienditöö staazh vähemalt 3 aastat
- sotsiaaltöölane (selle lähedane) haridus
- erialast intensiivset suhtlemist võimaldav inglise keele oskus
- suutlikkus kogu programm täies mahus kaasa teha

Programmide täpsem sisu ja ajakava ning avalduse vorm on saadaval internetis, CIF-Estonia kodulehel aadressil <http://cifestonia.ee/timetablest.html>

Avaldus programmis osalemiseks palume esitada kirjalikult ühele CIF-Estonia kontaktisikutest:

Valter Parve Kanali 14b, 80017 Pärnu, tel 445 0523, e-post valter@pc.ut.ee

Galina Kilk Kentmanni 10–28, 10116 Tallinn, tel 644 7326, e-post galinakilk@hotmail.ee

Pärast seda, kui kandidaat on sobivaks tunnistanud, lisab CIF-Estonia tema avaldusele toetuskirja ning saadab selle edasi soovitud riigi CIF juhtkonnale.

Käesoleval aastal toimus esimest korda programm ka Balti riikides. Programmis osales 5 inimest – Norra, Rootsi, Soome, Prantsusmaa ja Türgi esindaja. Osalejad viibisid kolmes riigis kokku 30 päeva, neist Eestis 10 päeva. Külastati erinevaid hoolekandeesutusi ja suheldi praktilist sotsiaaltööd tegevate spetsialistidega, sõlmiti mitmeid kasulikke kontakte.

Järgmine programm Balti riikides on kavas läbi viia 2007. aastal.

Info:

Raul Kivi
CIF-Estonia sekretär
tel 444 5082
raul@lv.parnu.ee

Leonardo otsib Supermani

Sümposion “ELI projekt võimetele vastavate treeningustrateegiatega pakkumiseks” Liechtensteinis

Ohutust tuleb harjutada. Eelkõige siis, kui tegu on õpiraskustega noorte inimestega, tuleb rõhuda võimetele vastavatele treeninguvõimalustele. Leonardo projekti raames on spetsialistid Inglismaalt, Hispaaniast, Saksamaalt, Rootsist, Eestist ja Liechtensteinist välja töötanud CD, mis aitab muuta õpiraskustega noori töötajaid “Supermaniks ohutuse valdkonnas”.

Kerge vaimse puudega noortel on suurem oht sattuda tööõnnetustesse ja saada vigastusi. Vastavalt Saksamaa õnnetuskindlustuse riikliku rakendusameti uuringutele sagenevad õnnetusjuhtumid silmanähtavalt. Liechtensteini vürstiriigi Humanitaarteaduste Ülikooli teaduslikul juhtimisel arendasid projektigrupid Saksamaalt (kutseõppeasutus Bugenhagen Berufsbildungswerk, koordinaator), Eestist (Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus), Inglismaalt (Grimsby College), Hispaaniast (AMADIP) ja Rootsist (HässleholmsKommun) välja strateegiad ja treenimisvõimalused, mis aitavad õpiraskustega noortel meestel ja naistel oma igapäevases elus ilma õnnetusteta toime tulla. Erialasel konverentsil Vaduzis (Liechtenstein) tutvustasid projekti partnerid oma tööd. 15. septembril 2005 esitleti Vaduzi kõrgkoolis CD-d, mis lihtsal, aga tõhusal viisil simuleerib arvuti abil ohtlikke olukordi. Arvutis sooritatavate harjutuste abil on võimalik ohte juba varakult ära tunda. CD on kavandatud nii, et seda on võimalik hõlpsalt kohandada ja toota ka konkreetsele ettevõttele omaste ohtlike olukordade jaoks. Teavet treening-CD kohta: Renate Haas-Beck, 00423 232 07 37, faks 00423 232 07 50 või renate@haas.li.

4. detsembril toimub vabatahtlike tunnustamisüritus

Tänaseks on lõppenud Eesti vabatahtlike tunnustamisürituse kandidaatide esitamine, mis kestis 24. oktoobrini. Huvi ürituse vastu oli väga suur ning ettepanekuid laekus kokku ligi kakssada. Komisjon on asunud kandidaatide kohta esitatud ettepanekuid läbi vaatama ning lõplikud otsused selle kohta, kes kutsutakse tunnustamisüritusele, peaksid selguma novembri teiseks nädalaks. 4. detsembril Estonia Kontserdisaalis toimuvale pidulikule tunnustamisüritusele on kutsutud 100 vabatahtlikku, kellest igaüks saab kaasa võtta kaks sugulast või sõpra. Üritusel viibib ka patroon president Arnolt Rüütel ning kõik tunnustatavad saavad lisaks tänukirjale ka spetsiaalse rinnamärgi. Kontserdil esinevad koolinoored ning sõna võtavad üritusega seotud inimesed.

Eesti vabatahtlike tunnustamisürituse idee on pärit Eesti Kodanikuühiskonna Arengukontseptsiooni (EKAK) rakendamise raames loodud kodanikuhariduse ja avaliku teadlikkuse töögrupilt ning üritust korraldab initsiatiivgrupp. Tunnustamisüritus on ellu kutsutud Euroopa kodanikuhariduse aastal.

Annika Remmel, Eesti vabatahtlike tunnustamisürituse initsiatiivgrupi liige
Avatud Eesti Fondi Balti-Ameerika Partnerlusprogrammi kodanikuhariduse koordinaator

„Sotsiaaltöö 2025“ Eesti sotsiaaltöö III kongress

28.–30. november 2005,
Viru Konverentsikeskus, Tallinn

Iga nelja aasta tagant toimuv sotsiaaltöö kongress on omamoodi verstepost Eesti Vabariigi ja Eesti sotsiaaltöö arengus. Kui esimese kongressi eesmärk oli sotsiaaltöö kui tegevusvaldkonna ja eriala enesemääramine ning teise eesmärgiks ühisosa leidmine teiste praktika valdkondadega, siis kolmanda kongressi ettevalmistamisel lähtutakse eeldusest, et sotsiaaltöö kui eriala ja praktika valdkond on juba piisavalt tugev selleks, et vaadelda ühiskonda ja inimeste heaolu võimalikult laialt ning pikas perspektiivis.

Kolmandal kongressil on kavas analüüsida Eesti ühiskonna arengusuundumusi kuni aastani 2025 ning leida sotsiaaltöö kui praktika valdkonna osa ja võimalused kõige ihaldatumate tulevikuvisionide realiseerimisel. Kongressil kuulatakse ettekandeid Eesti ja maailma arengusuundumuste asjatundjatelt, aga põhirõhk on siiski sellel, et formuleerida sotsiaaltöö praktikute ühised seisukohad nii praeguste probleemide lahenduste kui ka edasiste tegevuste suhtes Eesti inimeste heaolu edendamisel.

Arvestades asjaolu, et kolmanda kongressi korraldajaks on Eesti sotsiaaltöö praktikuid ühendav kutseühendus – Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon – on olulise tähelepanu all ka maailmaajaloolises perspektiivis võib-olla vähetähtsad, aga sotsiaaltöö praktikute argipäeva ja heaolu seisukohalt vägagi olulised teemad, nagu sotsiaaltöö praktikute tööhõive ja töökoormus, palgad, täiendkoolitus ning muu sotsiaaltöö praktikute ja kõigi inimeste elukvaliteediga seonduv.

Kongressi ettevalmistamise aluseks on esialgne programm, millele tuginedes ESTA liikmete ja kongressil osalejate ühistegevuses vormitakse kongressi lõplik programm. Esialgses programmis toodud ürituste kestus ja täpsem sisu, toimumise aeg ning koht täpsustuvad kongressi ettevalmistamise käigus. **Kõigil, kes soovivad töötoas ettekannet teha või sõna võtta, palutakse sellest teatada töötoa ettevalmistamise koordinaatorile.**

Kõigil kongressist osavõtjatel on võimalus valmistada ette ning viia läbi üritusi, mida ei ole esialgses programmis märgitud. Nende läbiviimiseks tuleb edastada kongressi korralduskomiteele aadressil estseisus@eswa.ee ürituse lühikirjeldus analoogselt esialgses programmis toodud skeemiga.

Ettekanneteks ja sõnavõttudeks registreerumise ning täiendavate ürituste programmi lülitamise tähtaeg on **4.november 2005**.

Kongressi lõpliku programmi kinnitab ESTA volikogu 15. novembril 2005.

Kongressi osavõtumaks ESTA liikmetele 700 krooni, teistele 800 krooni (kokku 3 päeva), vaid 2. päev 400 krooni. **Registreeruda** saab kasutades registreerimislehte Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni kodulehel www.eswa.ee

ESIALGNE PROGRAMM

Esmaspäev, 28.november 14.00–20.00

14.00–15.00 Registreerumine
15.00–17.30 Avasessioon.

Avamine ja tervitused

Valdeko Paavel. Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon ja Eesti sotsiaaltöö III kongressi probleemiseade

Marek Strandberg. *Teema täpsustamisel*

18.00–20.00. Sotsiaalministri vastuvõtt Mustpeade Majas

Teisipäev, 29.november 09.00–18.00.

Töötoad:

Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalhartas Eestis

Töötoas kuulatakse ülevaateid parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalhartast, selle tähendusest ja ratifitseerimisest Eestis. Ettekannetele järgneb arutelu, mille tulemusena kujundatakse ESTA seisukohad Eesti poolt täiendavalt ratifitseerimist vajavate artiklite suhtes ning tegevuskava nende eesmärkide saavutamiseks.

Ettevalmistamist koordineerib Valdeko Paavel, programmikomisjon@eswa.ee

Eetiliste standardite roll sotsiaaltöös

Töötoas kuulatakse ettekandeid kutseetikast ja selle rollist sotsiaaltöö praktikas, tutvutakse ESTA eetikakomitee koostatud „Eesti sotsiaaltöö eetikakoodeksiga“ ning kujundatakse seisukoht selle heakskiitmiseks ESTA üldkogu koosolekul.

Ettevalmistamist koordineerib Helen Peeker, helen.peeker@tallinnlv.ee

Sotsiaaltöötaja abirahade saajana

Töötoas kuulatakse ettekandeid Eesti Vabariigi üldisest palga- ja tulupoliitikast ning tööandjate ja töövõtjate vahelistest palgaläbirääkimistest, kujundatakse ESTA seisukohad sotsiaaltöö praktikute töö tasustamise suhtes ning töötatakse välja tegevuskava palganõudmistele täitmise saavutamiseks.

Ettevalmistamist koordineerib Signe Piirsalu, eestseisus@eswa.ee

Elukestev õpe sotsiaaltöö kvaliteedi garantiina

Töötoas keskendutakse sotsiaaltöö praktikute baasväljaõppe ja täiendkoolituse võimalustele ning probleemidele, kujundatakse ESTA seisukohad sotsiaaltöö praktikute täiendkoolituse sisu, mahu ning kättesaadavuse suhtes.

Ettevalmistamist koordineerib Kersti Põldemaa, kersti.poldemaa@tallinnlv.ee

Meedia sotsiaaltöö maine kujundajana

Töötoas kuulatakse ettekandeid meedia mõjust sotsiaaltöötajatele ja sotsiaaltöö praktikale, konkreetsete näidete varal püütakse välja töötada üldised soovitud sotsiaaltöö kajastamiseks meedias.

Ettevalmistamist koordineerib Regina Karjakina, ajakiri@tai.ee

Hoolekande arengu planeerimine ja suunamine

Töötoas antakse ülevaade hoolekande arengukavade väljatöötamisest omavalitsustes, kirjeldatakse ja analüüsitakse arengukavade koostamise käiku, spetsialistide ja laiema üldsuse kaasamist jms. Samuti käsitletakse arengukavade rakendamisel tekkida võivaid probleeme ning arengukavade jätkusuutlikkuse tagamise võimalusi.

Ettevalmistamist koordineerib Merit Lilleleht, merit.lilleleht@mail.ee

Kinotuba

Tööpäeva jooksul näidatakse Eesti sotsiaaltöö arengulugu ja sotsiaaltöö argipäeva kirjeldavaid filme.

Ettevalmistamist koordineerib Kersti Põldemaa, kersti.poldemaa@tallinnlv.ee

Lektoorium

Sotsiaaltöö praktikute ja teoreetikute ning sotsiaaltöö praktikat mõjutavate isikute “vaba mikrofoni” põhimõttel ettekanded Eesti sotsiaaltöö aktuaalsetel teemadel.

Ettevalmistamist koordineerib Helen Peeker, helen.peeker@tallinnlv.ee

ESTA volikogu töökoosolek

Õhtul on soovi korral võimalik teatrikülastus.

Kolmapäev, 30.november 09.00–14.00

ESTA üldkogu koosolek

Kongressi käigus väljatöötatud dokumentide heakskiitmine, üldkogu pädevuses olevate organisatsiooni puutuvate otsuste tegemine.

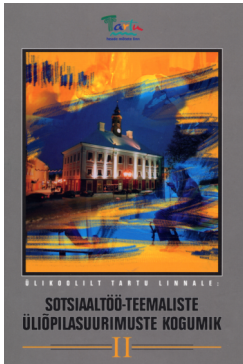
Lektoorium

Kutsutud esinejate loengud Eesti, Euroopa ja maailma lähemate aastakümnete sotsiaaltöö võimalikest arengusuundumustest.

Kongressi lõpp-plenaaristung

Kokkuvõtte tehtud tööst, lõppsõnad.

Lisainfo eestseisus@eswa.ee või
645 7920.

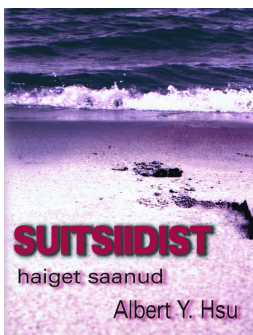
Sotsiaaltöö-teemaliste üliõpilasuuringuste kogumik II

Toimetanud Marju Selg ja Merle Linno (2005) Tartu Ülikooli Kirjastus

Tartu linnavalitsuse toetusel ilmunud kogumiku artiklites tutvustatakse viit bakalaureusetööd ja kolme magisträtööd, mis kaitsti 2005. aastal Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika õppetoolis. Artikleid lugedes joonistuvad välja teemad ja märksõnad, mis iseloomustavad praegust hetke Eesti hoolekande praktikas ning Eesti sotsiaaltöise ja sotsiaalpoliitilise mõtte suundumustes.

Kaisa Kuiv on uurinud praktikute kogemusi ja arusaamasid seoses sotsiaaltöö kajastamisega meedias. Eva-Liisa Luhamets kirjutab ressursidest ja takistustest narkomaanide rehabilitatsioonis Eestis, käsitledes ühe ressursina mittetarvitavaid narkomaane. Margot Musta artikkel käsitleb Tartu piirkonnas elavate puuetega inimeste hinnangut rehabilitatsiooniteenuste kättesaadavusele. Jane Männiste annab ülevaate eakatele pakutavatest sotsiaalteenustest Euroopa riikide ja Eesti näitel. Kätlin Raud võtab vaatluse alla väikelaste vanematele avatud infogrupi meetodi kasutamise tervishoiu sotsiaaltöös. Maris Knuut analüüsib puuetega inimestele perekonnaseaduse §105 alusel määratud hooldust ja selle kvaliteeti Tartu linna näitel. Merle Linno artikkel kannab pealkirja „Kaks vaatnurka koolisotsiaaltööl Tartu linna näitel“. Katrin Maiste on uurinud võimalusi läbipõlemissündroomi hindamiseks Eestis klienditööd tegevatel inimestel.

Info: Marju.Selg@ut.ee

Suitsiidist haiget saanud

Albert Hsu (2005) Kirjastus Kentaur

Eestis on enesetapud ja suitsiidilein ikka veel tabuteema. Vaatamata sellele, et lõpmata kurvas suitsiidisageduse nimekirjas on Eesti püsinud aastate kaupa esiviisikus ning vabasurma minnes lahkub rohkem eestlasi, kui neid hukub autoõnnetustes. Iga suitsiid jätab maha ligi kümme inimest, kelle mõtteid täidab lein ning kes tunnevad, et lahkunu on kaasa võtnud ka osakese neist ... Millest lein koosneb ning kuidas leinaja hingerahu võiks leida?

Albert Hsu raamat **“Suitsiidist haiget saanud”** on kantud rängast leinast – autor asus kirjutama pärast seda, kui tema isa endalt elu võttis. Lisaks autori ja tema perekonna valule on läbi töötatud tohutu kogus psühholoogilist, ilukirjanduslikku ja teoloogilist materjali, et (aidata) leida vastused valusatele eksistentiaalsetele küsimustele, mis lähedase surmamineku järel paratamatult tekivad. Ookeanitagustesse eneseabiraamatutesse suhtutakse Eestis tihti veidi reserveeritult, kuid suitsiidilein on sarnane Eestis ja Ameerikas ja Hiinas: ikka tajuvad leinajad kaotusvalu armsa inimese lahkumise pärast ja piinavat valu seetõttu, et lahkuja otsustas oma mineku ise. Läbi leina minek on raske teekond, mille lõpus pole ükski leinaja enam päriselt seesama, kes ta oli enne lähedase enesetappu. “Suitsiidist haiget saanud” võiks lisaks leinajale olla toeks ka kõigile, kelle töö hõlmab inimestega suhtlemist nende abistamise eesmärgil. www.kirjastuskentaur.ee

Цена содержания ребёнка. Стр. 7

Эне-Маргит Тийт, Институт математической статистики Тартуского университета
По заказу Министерства социальных дел осенью 2004 года была разработана методика, позволяющая высчитывать расходы на месячное содержание ребёнка. Методика учитывает все потребности ребёнка, в том числе расходы на питание, жильё, товары постоянного пользования, образование, досуг, культурные мероприятия, транспорт и долю расходов на ребёнка в совместном потреблении семьи.

Две точки зрения на социальную работу в школе. Стр. 17

Мерле Линно, Тартуская городская управа
Проведя опрос среди педагогов и учащихся общеобразовательных школ в городе Тарту, автор исследования заключает, что социальная работа в школе должна быть направлена на создание среды, поддерживающей каждого ученика, и только затем заниматься решением проблем, связанных с посещаемостью и нарушением школьной дисциплины.

Первые результаты службы помощи жертвам преступлений. Стр. 33

Ану Раннавески, Министерство социальных дел
35 государственных работников помощи жертвам преступлений, приступивших в начале года к работе в 16 центрах по всей Эстонии, тесно сотрудничают с полицией, откуда поступает информация о пострадавших. В службу помощи жертвам преступлений за первое полугодие обратилось 1539 человек.

Местные детские и семейные пособия в Эстонии в 2003 году. Стр. 39

Александр Айдаров, Тартуский университет
Разные виды местных пособий довольно распространены, что свидетельствует об активности местных самоуправлений в оказании поддержки детям и семьям. Различия между самоуправлениями объясняются во многом экономическими причинами.

Сексуальное и репродуктивное здоровье мужчин в Индии. Стр. 49

Суриндер Джасвал, Социальный институт Тата, Мамбей
Исследование, проведённое в Тане, 5-миллионном пригороде Мамбея, показало, что среди индийских подростков распространены очень своеобразные представления о причинах заболеваний, распространяющихся половым путём.

Конференция «Ребёнок с ограниченными возможностями и семья» . Стр. 54

Тийна Стельмах, Тийна Тальвик. Эстонский Фонд Агреска
С 18 по 20 августа 2005 г. в Тарту проходила международная конференция, где рассматривались проблемы детей с ограниченными возможностями и их семей. Эстонский центр семейного консультирования и реабилитации Агреска готовится к оказанию услуг семьям, воспитывающим ребёнка с ограниченными возможностями.

III конгресс социальной работы в Эстонии. Стр. 60

III конгресс социальной работы в Эстонии состоится с 28 по 30 ноября 2005 г. в Таллинне. Конгресс озаглавлен «Социальная работа 2025», на нём будут рассматриваться перспективы развития общества и волнующие социальные работники насущные проблемы – трудоустройство, оплата труда, обучение, профессиональная этика и др. Информация на сайте Эстонской ассоциации социальной работы www.eswa.ee.

Child Maintenance Costs

Ene-Margit Tiit, *University of Tartu, Institute of Mathematical Statistics*

In autumn 2004, a methodology for calculating child's monthly maintenance costs was completed as commissioned by the Estonian Ministry of Social Affairs. It considers all basic needs of a child including the expenses on food, dwelling, durable consumer goods, personal hygiene, education, leisure, culture, hobbies, transport as well as the child's share in the total expenses of the family. The methodology was developed on the basis of the data on family budget studies conducted by the Estonian Statistical Office in 2000–2003. The results showed that for infants and toddlers, the main part of personal non-food articles formed care and personal hygiene products whereas the biggest expense for preschoolers was the kindergarten fee. At school age, the shift is to expenses connected with culture, hobbies and leisure. Starting from middle school the expenses on clothes as well as on transport and communication services increase steadily. The food costs of younger preschoolers are two times lower than that of an adult, the food costs of younger school children are 60% of an adult's costs whereas the food costs of upper level school children even exceed those of an adult depending greatly on eating out. Calculations of common consumption show that the expenses of an average adult in a family were 5352 EEK (including taxes and savings) and the expenses of a child 2538 EEK.

Two Perspectives on School Social Work

Merle Linno, *MSW, Tartu City government*

The main focus of the master's thesis was the perspective of two parties, i.e. the teaching staff and the (former) pupils, in regard to the situation, problems, problem solving and the need for extra-school specialist intervention in schools. The study showed that the school staff tended to think that the reason for a child's non-attendance of school was the child and its parents rather than school life. However, the interviewees who had had problems with school attendance explained this by the problems in the school environment such as exclusion, indifference on behalf of teachers and school rules. Teachers were most concerned with the absence of pupils from classes whereas the biggest concern for the pupils was the interaction and (most of all the emotional) abuse among children. Teachers saw the need for a non-teaching staff specialist in order to get assistance in solving the problems of children and their families; the pupils, however, needed assistance in solving conflicts with their peers and teachers. The success of school social work is dependent on and its first aim is to develop the school environment into a supportive system for each pupil, only after which it can focus on problem solving.

International Conference "The Disabled Child and its Family"

Tiina Stelmach, Tiina Talvik, *Estonian Agrenska Foundation, www.agrenska.ee*

18–20 August 2005, the Estonian Agrenska Foundation hosted an international conference "The disabled child and its family – the challenges and opportunities of a cross-border cooperation" in Tartu. The conference was organised in cooperation with the Tartu Child Support Association within the framework of the European Union Phare CBC 2002 programme, which supports cross-border cooperation. The presenters of the conference included medical doctors, public officials as well as representatives of disabled children and parents' organisations. The aim of the conference was to introduce the experiences and problems of different countries in order to find the best solutions for the activities of the Estonian Agrenska Foundation designed as a family training and counselling centre. The presentations focused on the problems of disabled children both on the national as well as on the personal level and discussed the possibilities of promoting their rehabilitation and inclusion in the society. Another aim of the conference was to be a motivating event for parents offering change and an opportunity to interact and make new contacts. The Estonian Agrenska Family Centre is planning to develop practical family assistance services that include family training programmes, family camps and respite care services for families with disabled children. At the present moment, the main aim of the initiative group is to open a comfortable family centre in Tammistu Manor in Tartu County in a few years.